

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SURİYELİ SIĞINMACILARIN TRC2 BÖLGESİNDE VERGİ UYUMLARININ İNCELENMESİ

Pınar MELİK ÇELİK
22919024

Danışman
Doç. Dr. Saniye Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN

Diyarbakır 2025

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SURİYELİ SIĞINMACILARIN TRC2 BÖLGESİNDE VERGİ
UYUMLARININ İNCELENMESİ**

Pınar MELİK ÇELİK
22919024

Danışman
Doç. Dr. Saniye Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN

Diyarbakır 2025

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“Suriyeli Sığınmacıların TRC2 Bölgesinde Vergi Uyumlarının İncelenmesi”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

04/06/2025

Pınar MELİK ÇELİK

ÖN SÖZ

Çalışmanın konusu, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacı girişimcilerin TRC2 bölgesinde vergi uyumlarının incelenmesidir. Çalışmanın amacı ise, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin vergi yapısı üzerinde yaratmış olduğu katma değer ortaya koyulmasıdır. Ayrıca vergi uyumu üzerinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli girişimci sığınmacıların olumlu etkilerinin mevcut olup olmadığını araştırmayı hedeflemektedir. Araştırmanın sınırı 2010 yılı sonrasında yaşanan Arap Baharı süreci ve sonrası ile sınırlandırılmıştır.

Suriyeli sığınmacıların vergi uyumlarının incelenmesi sürecinde tanımlayıcı istatistikler, güvenirlik, faktör, ve normallik analizleri ve demografik değişkenler arasındaki farkların belirlenmesi için IBM SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır.

Tezimin her aşamasında bana yol gösteren, yanımda olan, tüm sıkıntıları benimle birlikte yaşayıp olumlu gelişmelere benimle beraber sevinen değerli hocam Doç. Dr. Öğr. Üyesi Saniye Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN'a tüm samimiyetimle teşekkür ederim.

Pınar MELİK ÇELİK

Diyarbakır 2025

ÖZET

Türkiye, kültürel mirası ve coğrafi konumu sebebiyle her zaman bir göç ülkesi olmuştur. Bu noktada Suriye’de ortaya çıkan iç savaşta Türkiye coğrafi konumundan dolayı bu bölgeden yoğun göç almıştır. Bu göç bölge için gerek göç alanlar gerekse göç edenler için önemli sosyo-ekonomik etkiler ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın konusu, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli girişimcilerin vergi yapısına etkilerinin Şanlıurfa ve Diyarbakır örneğinde incelenmesidir. Bu etkilerin ortaya koyulabilmesi için Şanlıurfa ve Diyarbakır’daki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacılarla veri toplama aracı uygulaması yapılmıştır. Veri toplama aracı iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde araştırmaya katılan Suriyeli iş insanlarının demografik özelliklerini tespit etmek için genel sorular yer almıştır. Veri toplama aracının ikinci bölümünde Cığerci ve Eğmir (2020) tarafından geliştirilen “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği yer almıştır. Veri toplama aracı uygulaması Diyarbakır ve Şanlıurfa’da ikamet etmekte olan 190 Suriyeli iş insanına uygulanmıştır. Çalışmanın katılımcıları basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Çalışmanın verileri için faktör analizi, normallik testi ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Çalışmanın ölçek geneli ve alt boyutları için yapılan normallik testi sonucu verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun için ikili değişkenler için bağımsız örneklemler T-testi ve ikiden fazla değişkenler için ise ANOVA Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Çalışma sonucunda sığınmacı statüsünde yer alanların ölçek ifadelerine en fazla katılım gösterdikleri ifade “Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum” ve “Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır” ifadelerine katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında Suriyeli iş insanını Türkiye’nin yüksek vergi ve vergi toplama politikası oldukça zorlamakta olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışma kapsamında yapılan T-testi ve ANOVA çoklu karşılaştırma testleri sonucunda Suriyeli iş insanlarının cinsiyeti, yaşadığı şehir ve yaş değişkenlerinin mültecilerin ekonomik değerlere katkısında etkili bir değişken olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Göç, Uluslararası Göç, Mülteci, Göçmen, Şanlıurfa, Diyarbakır

ABSTRACT

Turkey has always been a country of immigration due to its cultural heritage and geographical location. At this point, Turkey received intense immigration from this region due to its geographical location in the civil war that broke out in Syria. This immigration has created significant socio-economic effects for both the immigrants and the migrants. The subject of the study is to examine the effects of Syrian entrepreneurs under temporary protection on the tax structure in the example of Şanlıurfa and Diyarbakır. In order to reveal these effects, a data collection tool was applied to Syrian refugees under temporary protection in Şanlıurfa and Diyarbakır. The data collection tool consisted of two parts. The first part included general questions to determine the demographic characteristics of Syrian business people participating in the research. The second part of the data collection tool included the “Adaptation of Syrian Nationals Under Temporary Protection to the Turkish Tax System” scale developed by Cigerci and Eğmir (2020). The data collection tool was applied to 190 Syrian business people residing in Diyarbakır and Şanlıurfa. The participants of the study were selected according to the simple random sampling method. Factor analysis, normality test and reliability analysis were performed for the data of the study. The normality test result for the overall scale and sub-dimensions of the study was found to show a normal distribution. For this, independent samples T-test was performed for binary variables and ANOVA Benferonni multiple comparison test was performed for more than two variables.

As a result of the study, it was determined that the expressions that the refugee status participants agreed with the most were “I think the tax rates in Turkey are very high” and “The conditions set for those of us living in Turkey to be taxpayers are quite heavy”. In the light of these findings, it is understood that Turkey's high tax and tax collection policy are quite challenging for Syrian business people. In addition, as a result of the T-test and ANOVA multiple comparison tests conducted within the scope of this study, it was determined that the gender, city of residence and age variables of Syrian business people were effective variables in the contribution of refugees to economic values.

Keywords:

Migration, International Migration, Refugee, Immigrant, Şanlıurfa, Diyarbakır

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO LİSTESİ	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	3
1.1. GÖÇ KAVRAMI	3
1.2. GÖÇ ÇEŞİTLERİ.....	4
1.2.1. İç Göçler	4
1.2.2. Dış Göçler	5
1.2.3. Zorunlu ve Gönüllü Göçler.....	14
1.2.4. Geçici ve Kalıcı Göçler	16
1.3. ULUSLARARASI GÖÇ	17
1.4. GÖÇ VE KİMLİK.....	19
1.5. GÖÇ VE İNSAN HAKLARI	23
1.6. GÖÇ KURAMLARI	26
1.6.1. Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım	26
1.6.2. Göç Sistemleri Teorisi	28
1.6.3. Uluslararası İtme Çekme Modeli.....	30
1.6.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı	32
1.6.5. Yeni Klasik Ekonomi: Mikro Kuram	33
1.6.6. Yeni Ekonomi: Makro Kuram	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	35

ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU VE NEDENLERİ 35

2.1. ULUSLARARASI KORUMA ÇEŞİTLERİ.....	35
2.1.1. Mülteciler.....	36
2.1.2. Şartlı Mülteci	39
2.1.3. Sığınmacılar	39
2.1.4. İkincil Koruma.....	40
2.1.5. Geçici Koruma.....	43
2.1.6. Göç ve Devlet Politikaları	47
2.1.7. Göç Nedenleri.....	50
2.1.7.1. Ekonomik Nedenler	51
2.1.7.2. Siyasi Nedenler	53
2.1.7.3. Sosyal ve Kültürel nedenler	54
2.2. GÖÇ ve İSTİHDAM İLİŞKİSİ	56
2.2.1. Sığınmacıların Çalıştığı Sektörler	57
2.2.2. Sığınmacı Girişimciliği.....	60
2.2.3. Sığınmacılara Sağlanan Sosyal ve Ekonomik Haklar	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 65

ULUSLARARASI GÖÇLER BAĞLAMINDA SURİYELİ SIGINMACILARIN VERGİ UYUMLARININ İNCELENMESİ... 65

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	65
3.2. ARAŞTIRMA KAPSAMI VE ÖNEMİ	65
3.3. LİTERATÜR TARAMASI	66
3.4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİ	67
3.4.1. Araştırmanın Yöntemi	67
3.4.2. Araştırma Modeli.....	67
3.4.3. Araştırmanın Hipotezleri	68
3.4.4. Araştırmanın Veri Toplama Aracı	70
3.4.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	70
3.5. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ.....	71
3.6. KATILIMCILARIN ÖLÇEK İFADELERİNE KATILIM DÜZEYLERİ	75
3.7. FAKTÖR ANALİZİ.....	77
3.8. NORMALLİK DAĞILIMI	79

3.9. GÜVENİRLİK ANALİZİ	80
3.10. BAĞIMSIZ T TESTLERİ.....	83
3.11. ANOVA ÇOKLU KARŞILAŞTIRMA ANALİZLERİ.....	87
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	108

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş ve Çıkışlar	10
Tablo 2: 2023 Yılında Hudut Kapılarından Yapılan Girişler ve Çıkışlar	11
Tablo 3:Türkiye'de İkamet İzni Alan Yabancı Uyruklu Vatandaşların Yıllara Göre Dağılımı	12
Tablo 4: Türkiye'de İkamet İzni ile Bulunan 10 Yabancı Uyruk	13
Tablo 5: Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	37
Tablo 6: Yıllara Bağlı Şekilde Düzensiz Göçmenlerin Sayısı	38
Tablo 7: Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Göçmenler.....	42
Tablo 8: Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan İlk Üç Ülke.....	42
Tablo 9: Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı	45
Tablo 10: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı	46
Tablo 11: Göçe Neden Olan Faktörler	51
Tablo 12: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	71
Tablo 13: Katılımcılara Ait Yaş Değişkininin Dağılımı	71
Tablo 14: Katılımcıların Eğitim Durumları	72
Tablo 15: Katılımcıların Yasadığı İller	72
Tablo 16: Katılımcıların Gelir Durumu	72
Tablo 17: Katılımcıların Faaliyette Olduğu Sektörler	73
Tablo 18: Katılımcıların Faaliyette Olduğu Sektörlerde Çalışan Sayıları	73
Tablo 19: Sığınmacı Statüsündeki İşletme Sahiplerinin Sorunları	74
Tablo 20: Sığınmacı Statüsündeki İşletme Sahiplerinin Hibe ve Desteklerden Yararlanma Durumları	74
Tablo 21: İşletmelerin Yatırım Adresleri	75
Tablo 22: İşletmelerin İhracat Yapma Durumları	75
Tablo 23:Katılımcıların Ölçek İfadelerine Katılım Düzeyleri	76
Tablo 24: Çalışmanın KMO and Bartlett's Testi.....	77
Tablo 25: Çalışmanın Ölçek İfadelerinin Yük Değerleri	78
Tablo 26: Çalışmanın Faktör Analiz Bulguları.....	79
Tablo 27: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	80
Tablo 28: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	80
Tablo 29: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Düzeltilmiş Cronbach Alfa Değerleri.	81
Tablo 30: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlara Katılımcıların Katılım Düzeyleri	82
Tablo 31: Cinsiyet Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi	83
Tablo 32: Katılımcıların Yaşadığı İl Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi	85
Tablo 33: Katılımcıların Herhangi Bir Destekten Yararlanma Durumu Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi	86
Tablo 34: Katılımcıların Yaş Değişkeninin Vergilendirmede Şeffaflık, Vergi Yüğü Vergi Bilinci Boyutlarına Etkisi.....	88
Tablo 35: Katılımcıların Yaş Değişkeninin Vergi Sistemi Bilinci, Vergi Mevzuatı, Vergi Ayrıcalığı ve Ölçek Geneline Etkisi	89
Tablo 36: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergilendirmede Şeffaflık Boyutuna Etkisi.....	91

Tablo 37: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Yüğü Boyutuna Etkisi	92
Tablo 38: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Bilinci Boyutuna Etkisi	93
Tablo 39: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Sistemi Bilinci Boyutuna Etkisi	94
Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Mevzuatı Boyutuna Etkisi	95
Tablo 41: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Mevzuatı Boyutuna Etkisi	96
Tablo 42: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Ölçek Geneline Etkisi	97
Tablo 43: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergilendirmede Şeffaflık ve Vergi Yüğü Boyutlarına Etkisi	98
Tablo 44: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergi Bilinci ve Vergi Sistemi Bilinci Boyutlarına Etkisi	99
Tablo 45: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergi Mevzuatı ve Vergi Ayrıcalığı Boyutlarına Etkisi	100
Tablo 46: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Ölçek Geneline Etkisi	101
Tablo 47: Hipotezlere Yönelik Genel Değerlendirme	102

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Faktör Analizi Çizgi Grafiği 79

KISALTMALAR

<i>ABD</i>	Amerika Birleşik Devletleri
<i>BMMYK</i>	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (İngilizce:United Nations High Commissioner for Refugees)
<i>AFAD</i>	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
<i>GKY</i>	Geçici Koruma Yönetmeliği
<i>MHDDS</i>	Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme
<i>MSYD</i>	Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği
<i>ORSAM</i>	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
<i>TOBB</i>	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
<i>ILO</i>	Uluslararası Çalışma Örgütü (İngilizcesi: International Labour Organization)
<i>UNHRC</i>	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu
<i>YUKK</i>	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Suriye İç Savaşı'nda on üç yıl geride kalmasına rağmen çatışmalar halen devam etmektedir. Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan ülkeleri başta olmak üzere bölge ekonomileri de bu süreçten yoğun biçimde etkilenmektedir. Ticaret ve üretimin sektöre uğraması, fiziki altyapının zarar görmesi ve beşerî sermayenin azalması gibi savaşın dehşet verici etkilerini yaşayan Suriye, aynı zamanda bölge ülkelerinin ekonomilerini de istikrarsızlığa, güvensizliğe ve belirsizliğe doğru sürüklemektedir. Çevre ülkeler tarafından kabul edilen Suriyeli göçmenler, ilgili ülkelerde altyapı, sağlık vb. kamu hizmetlerinde yoğunlaşmaya ve hizmetlerin istenen düzeyde verilememesine neden olmaktadır. Bunun dışında kayıt dışı sektörün büyümesine, konut ve gayrimenkul fiyatlarının yükselmesine ve talepte artışa yol açmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü (İngilizcesi: International Labour Organization) ILO, 2016: 45).

Göç olgusu insanlık tarihi boyunca var olmuştur ancak günümüz dünyasındaki gelişmeler göz önüne alındığında göçün önemi giderek artmaktadır. İnsan, göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşam tarzına geçene kadarki süre zarfında göçebe yaşam tarzını benimsemiştir. Bu aşamayı geçtikten sonra kendisini göçe zorlayan birçok sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörle karşı karşıya kalmıştır. Göç, tek bir nedenden dolayı gerçekleşebileceği gibi karmaşık, çok yönlü faktörlere bağlı olarak da gerçekleşebilir. Bu faktörlerin birey ve toplum açısından göçün belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Göçün pek çok farklı nedeni bulunmaktadır. Kişinin kendi isteğine ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşma motivasyonuna göre bir varış noktasına karar vermesi, göç kararlarını etkileyebilir. Bu tür göç kararı, bireyin elinde olması ve tamamen kendi isteği doğrultusunda alınması nedeniyle “gönüllü göç” olarak adlandırılmaktadır. Zorunlu göç ise doğal afet, savaş gibi istisnai durumlarda bireyin iradesi dışında kaçınılmaz olarak gerçekleştirilen göçü ifade etmektedir.

Şiddet ve kaos gibi durumlar nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalanlar açısından, uluslararası alanda bazı düzenlemelere gidilmesi bir zorunluluk olmuştur. Başta 1951 tarihinde kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlişkili Sözleşme ve 1967 Protokolü olmak üzere, diğer bazı uluslararası sözleşmeler kapsamında da bu

konuya atıfta bulunulmuştur. Bu sözleşmeye göre Suriyeli sığınmacıların TRC2 bölgesinde vergi uyumlarının incelenmesini ele alan bu çalışma 3 bölümden oluşmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde göç olgusu ve uluslararası göç ile ilgili kavramsal bir çerçeve çizilmiş, göçü tanımlamaya yardımcı olan göç teorileri hakkında bilgi verilmiştir. Göç olgusunun dönemlere göre değişimine neden olan etmenlere değinilerek, göç teorilerinin bu olguyu açıklamada yeterliliklerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca ekonomik, sosyal ve savaş gibi gelişmelerin göç sürecine yansımaları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın birinci bölümünde göç ve kimlik konusu farklı araştırmacının görüşlerine yer verilerek irdelenmiştir. Birinci bölümde ayrıca 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesine göre göçmenlerin haklarına da yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde uluslararası koruma çeşitlerinden mülteci, şartlı mülteci, sığınmacı, ikincil koruma, geçici koruma kavramları açıklanmıştır. Geçici koruma kapsamında Türkiye'ye sığınan Suriyelerin durumu Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre irdelenmiştir. Bu bölümde göç ve devlet politikaları ve göçlerin nedenleri sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde uluslararası göçler bağlamında Suriyeli sığınmacıların vergi uyumlarının incelenmesinde kullanılan yöntem ve uygulamalar anlatıldıktan sonra çalışmanın bulguları açıklanmıştır. Araştırma bulgularında ilk olarak demografik bulgulara yer verilmiştir. Ardından faktör analizi ve normallik analizleri yapılmıştır. Araştırma bulgularında son olarak demografik değişkenlerin, Suriyeli sığınmacıların vergi uyumuna etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada sonuç ve öneriler bölümüne yer verilerek bu araştırma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Göç hareketliliği, insanların bir yerden diğerine, çoğunlukla ülke ya da ikamet değişikliğini içeren hareketliliğini ifade etmektedir. Bu olgu, uluslararası göç ve iç göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik fırsatlar, aile birleşimi, çatışma veya zulümden kaçış ve daha fazlası gibi çeşitli motivasyonları kapsamaktadır. Göç hareketliliğinin etkileri çok yönlü olup hem göçe katılan bireyleri hem de göç alan ülkeyi etkilemektedir. Bu kapsamda göç kuramları, yoğun göç alan ülkelerde dönüşüme uğrayan göç algısının temel kavramlarını açıklamaktadır.

1.1. GÖÇ KAVRAMI

Göç, yer değişikliği ile başlayan bir süreçtir. Toplumu politik, ekonomik ve sosyal bakımdan etkileyerek (Özer, 2004: 11), insanları çeşitli sebeplerden dolayı yaşadıkları yerleri terk etmeye mecbur bırakmaktadır. Göç kalıcı olabileceği gibi belirli bir zaman diliminde de bu göç unsuru gerçekleşebilir. Eğitim ya da daha iyi istihdam olanakları nedeniyle yapılan yer değiştirme aktivitelerine de göç adı verilmektedir (Sağlam, 2006: 34). Göç sadece mekansal bir değişim olarak kabul edilse de bireylerin manevi dünyalarından kültürel kimliklerine kadar pek çok yönüne etki eden bir unsurdur (Ekici ve Tuncel, 2015: 9).

Göç kavramı, başlangıç noktası insan olsa da bir insan topluluğunun geneline etki eden sonuçlar doğurması nedeniyle hem fiziki bir eylem hem de toplumsal bir olaydır. İnsanları ve toplulukları göçe sürükleyen sebepler olduğu gibi, her göçün de neticeleri bulunmaktadır. Göçün farklı ilgi alanlarına giren politik, sosyal, ekonomik ve psikolojik nedenleri ve neticeleri olduğundan göç kavramını tek bir şekilde tanımlamak neredeyse imkansızdır (Özcan, 2017: 187). Farklı alanlardaki bilim insanların farklı yaklaşımları olması nedeniyle göçün tanımları büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Coğrafya alanında çalışan bilim insanları göç kavramının zamansal ve mekânsal önemine vurgu yaparken, sosyologlar göç kavramının etkisine vurgu yapmaktadırlar (Sinha ve Ataullah, 1987).

Göç, topluluklar içine ve yeni yerleşim yerlerine kişilerin ya da grupların (az/çok olabilir) siyasi ya da sembolik sınırlar boyunca daimî hareketlerini kapsar

(Marshall, 1994: 329). Deniz'in (2012) belirttiği gibi göç, ekonomik, politik, sosyal veya kültürel nedenlerle dünyadaki herhangi bir ülke veya bölgeden ayrılan kişilerin ulaştıkları ülkelerde kabul edilmesi şeklinde açıklanmaktadır (Deniz, 2012: 176-178.) Başka bir araştırmacı tarafından da göç girişimi, yeni iş fırsatları, daha yüksek yaşam standartları ya da savaşlar, doğal afetler, siyasi meseleler gibi nedenlerle evini terk etme kararı alan tüm insanları içerir. Başka bir deyişle, göçmenlerin gelecekteki hayatlarının tümü ya da bir kısmını geçirmek için bir bölgeden başka bir bölgeye yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır (Dost, 2015: 32-34).

1.2. GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Göçün sebebi ve amacına göre başka ülkeye gidenleri üç gruba ayırabiliriz. Bunlar; mülteciler, göçmenler ve sığınmacılardır. Geleneksel olarak göçmenler, ortak amaç ve sebeplerle ve ikamet ettikleri ülkeyi değiştiren kişiler olarak tanımlanmaktadır (Terzi, 2010: 172). Bu insanlar geldikleri ülkeden ayrılırken aynı zamanda başka bir ülkeye de gitmektedirler. Bu nedenle göç, göçmenlerin kendi ülkelerini terk edip nereye yerleştiklerini etkilemektedir. İnsanların bir bölgeden bir bölgeye taşınmak istemelerinin birçok nedeni vardır. Bunlar; siyasi, ekonomik, çevresel ve sosyal nedenler olabilir (Ekici ve Tuncel, 2015: 9-22).

Genel bakımdan göç hareketlerinde çekici ve itici unsurların etkili olduğu söylenebilir. İtici faktörler, bireylerin taşınmaya veya yer değiştirmeye karar vermesinin ana nedenleridir. Çoğunlukla mahsul kıtlığı, kuraklık, yetersiz eğitim olanakları sel, savaş ve yetersiz hizmet gibi olumsuz faktörler tetikleyici faktörler olabilmektedir. Çekici faktörler ise daha iyi ve daha farklı istihdam olanakları, daha gelişmiş altyapı hizmetleri, daha güvenli ve daha çağdaş yaşam imkanları gibi cazip fırsatlardır (Dost, 2015: 32-34).

1.2.1. İç Göçler

Göç; süreç, amaç ve kapsam bakımından çeşitli tiplere ayrılmaktadır. Aralarındaki en açık fark, yerleşilen ve terkedilen yerlerin uzaklıklarına ve sınırlarına bağlı olarak iç ve dış göç şeklinde ikiye ayrılımlarıdır (Ekici ve Tuncel, 2015: 9-11).

İç göç, bireyin ait olduğu bir ülke veya bölge içerisinde yaptığı göç eylemidir (Aker, Ayata, Özeren, Buran ve Bay, 2002: 98). Yerinden edilmiş kişiler zulüm, çatışma, doğal afetler ya da benzeri olağanüstü haller sebebiyle evlerini terk etmek

zorunda kalabilmektedir. Ancak mültecilerin aksine bu yerinden edilen bireyler kendi ülkelerinde kalmaktadırlar (Atalay ve Öztürk, 2016: 521).

İç göç, nüfusun bir ülke sınırları içindeki hareketi, uluslararası göç ise sınırlar arası hareket olarak tanımlanmaktadır (Sağırlı, 2006: 14). Yılmaz'a göre bu iki kavramın nedenleri genel olarak aynıdır. Başka bir tanımla insanların bir ülke sınırları içerisinde hareket etmesine iç göç denir. Bu hareketler bölgelerde, şehirlerde, ilçelerde ve köylerde gerçekleşmekte olup geçici ya da uzun süreli olabilmektedir (Yılmaz, 2014: 1686-1688).

1.2.2. Dış Göçler

Başka devletlere göç eden kişi ya da gruplara uluslararası göçmen denir. Uluslararası göçmenler; yasal göçmenler, yasa dışı göçmenler ve mülteciler şeklinde adlandırılmaktadır. Seyahat etmek istediği ülkeden yasal izin alarak ülkeye giriş yapan kişilere yasal göçmen denir. Ülkelerin yasal mevzuatınca, yasal izin olmadan bir ülkeye giren kişi yasa dışı göçmen olarak tanınır. Gökbayrak'a (2008) göre mülteci, genel olarak her türlü şiddet ve zorbalıktan kaçmak zorunda kalan kişileri ifade etmektedir (Gökbayrak, 2008: 66-68). Uluslararası göç olarak da bilinen diaspora, bir ülke sınırları içerisinde yaşayan insanların, tek tek veya gruplar halinde bulundukları yerden ayrılarak başka bir ülkenin sınırlarına girmeleri anlamına gelmektedir (Gökbayrak, 2008: 66 -68).

Uluslararası göçlerde ilk olarak diaspora kavramı ardından diaspora türleri ve Suriyelilerin neden diaspora olduğu konuları açıklanmıştır. Diaspora, ekonomik yeniden yapılanma, küreselleşme gibi olgularla yakın ilişkisi nedeniyle 20. yüzyılda daha da önem kazanmıştır (Ekici ve Tuncel, 2015: 9-11). Uluslararası göç hareketi, daimî ya da geçici ikamet ya da çalışma amacıyla başka bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen hareket olarak da tanımlanabilmektedir. Savaş, kıtlık ve iç kargaşa gibi nedenlerle insanların ikamet ettiği yerlerden ülke dışına göçün gerçekleştiği durumlar da uluslararası göç kategorisi altında değerlendirilmektedir (Kaya, 2009: 14-29).

Diaspora kavramının etimolojisine, kendisiyle ilgili geçirdiği tarihsel evrelerine ve akademik sınıflandırma bakımından bilimsel iz düşümüne değinmek önem arz eder. Bu dönemde diaspora kavramı sömürgeleştirme ve göçe tekabül eder ve nispeten nötr veya olumludur (Cohen, 1997). Altıncı yüzyılda Yahudilerin

Kudüs'ten dağılmasıyla yeni bir anlam kazanmış, etnik şiddete maruz kalmış ve vatanını kaybetmiş kişi ve grupları ifade etmek için kullanılan bir terim olmuştur (Tötölyan, 1996: 12).

20. yüzyılın ortalarında diaspora, Yahudilerin dağılmasının akabinde din esaslı olarak birleşen halkları (Morovya Biraderleri ve Ermeniler) anımsatıcı ilahiyat bilimi alanında araştırma yapanların konularından biri olarak kullanılmıştır. 1931 yılında ABD’de yayımlanan “Social Science Encyclopedia” daki "diaspora" başlıklı bir makalede Dubnov, diaspora terimini Yahudilerin tarihsel deneyimlerinden ayırmış ve anavatanlarını terk eden dağınık bütün grupları tanımlamak için kullanmıştır. Rose Hum Lee (1949) ve Robert Park (1939) araştırmalarında 1900’lı yıllar sonrasındaki diaspora kavramının kullanımında meydana gelen farklılığa vurgu yapar (Dufoix, 2011: 26-27).

Wahlbeck'e göre, kısıtlayıcı standartlara dayalı tanımlamalardan kaçınılmalıdır. Weberci anlamda diasporanın olağan-ideal tanımı, nüfusların müşterek niteliklerini açıklamaya izin verir. Yalnız “gerçek diaspora” gibi bütüncül bir tanıma uymaz. “İdeal tip” gerçekliğin tam tarifi olmanın haricinde gerçekliği daha açık bir biçimde kavramaya imkân sunan kavramsal bir araç olarak değerlendirilmelidir (2002: 230-232).

Diaspora terimi, farklı bilim dallarındaki pek çok yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımlar, diaspora terimini farklı yönleriyle ele almaktadır. Diaspora yaklaşımlarının ortak noktası, göç eden insanların köken topluluklarından ve kültürlerinden kopukluğuyla uyum aşamalarını dikkate almalarıdır. Sosyal bilimler sahasındaki pek çok kavramda olduğu gibi “diaspora” teriminin kapsamı ve anlamı hususunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu terim, coğrafi olarak dağılmaya ve bu dağılıma eşliği olan sosyal, kimlik ve kültür bağlarının mekâna göre dağılımını ifade eder (Hall, 1998: 174). Antik Yunan döneminde diaspora kavramı “bir anakentten ayrılan hakların sömürgeleşmesini ve göç etmesini açıklamak için kullanılmıştır” (Cohen, 1997, s.ix). Diaspora, aynı inanç mensubiyetine sahip topluluklarının ya da bir milletin ana yurtları haricinde azınlık halinde yaşam sürdürdükleri mekân ya da başka ülke milletlerinin topraklarında, bağımsız yaşam süren bir kol demektir. “Afrika, Ermeni ve Yunan diasporası kayıtları yakın bir zaman aralığında karşılık bulsa da bu

kavram en fazla Yahudilerin büyük sürgünleri ile meydana gelen diasporayı tarif etmede kullanılmıştır” (Butler, 2001:190-192).

Diasporaya dair görüşler, küreselleşme sürecinin getirisi olarak çok kültürlülük ve sosyal çeşitliliği vazgeçilmez kılan üretim, tüketim ve yaşam biçimleri ve buna bağlı şekilde meydana gelen ekonomi, politika ve insan hareketlerindeki küresel akışkanlık sebebiyle dönüşüme uğramaktadır (Faist, 2010:33-34). Göç, diasporanın varoluşsal bir unsurudur. Diaspora, göç edenlerin belirli bir coğrafi bölgeye yerleşme ve sosyalleşme isteği ve direnci ile ortaya çıkmaktadır. Göçün kaynağı ve göçü üstlenen ülkeler arasında sadece göçmenlerin değil mal, bilgi, sembol ve kültürel pratiklerin de dâhil olduğu döngüsel bir mübadele vardır” (Faist, 2003:31).

Hızlı biçimde gelişen iletişim teknolojisinin sunduğu imkanlar, göçler neticesinde meydana gelen yeni ve yeniden tanımlanan ilişkiler diasporanın özelliğini etkilemektedir. Bu bağlamda trajik olaylara dayalı sürgünler ya da zorunlu göçler neticesinde meydana gelen diasporalar geleneksel diasporaların esasını meydana getirirken, geç modern göçler (iş ve finans, meslek, öğrenci, emeklilik) ve ekonomik göçler çağdaş diasporaların esasını meydana getirir. Birçok araştırmacı tarafından benimsenen Cohen’in diaspora sınıflandırması; ticari diaspora (ticari/iş/profesyonel), sömürge diasporası (imparatorluk/sömürge), trajedi diasporası (kurban ve mülteciler), emek diasporası (işçi/hizmet), ve post modern diasporası’dır (Cohen, 1997:178).

- Trajedi diasporasının belirleyici unsurları; sürgün, soykırım ve etnik temizliktir. Cohen’ e (1997) göre trajedi diasporasına Afrikalılar, Yahudiler, Ermeniler, İrlandalılar ve Filistinliler örnek olarak verilebilir.

- Sömürge diasporaları, Antik Yunan döneminde olduğu gibi, öz vatanlarından ayrılmak zorunda olanların meydana getirdiği diasporalardır. Antik Yunan döneminin örnekleri arasında Ruslar, İngilizler, Portekizliler Hollandalılar ve İspanyollar bulunur.

- Emek diasporalarında, ev sahibi ülkenin sistemine ve sosyal yapısına entegrasyon seviyesi ve ev sahibi ülkenin diasporaya tepki gösterme biçimi gibi ögeler emek diasporalarının varlığında etkilidir. Çinliler, Hintliler, Sihler, Japonlar, İtalyanlar ve Türkler emek diasporasına örnek gösterilebilir.

- İş diasporaları, iş ve ticaret dünyasındaki uzmanların faydalandığı olanaklarca tespit edilen diasporalardır. İş diasporasında öz vatanla resmi ve doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Lübnanlılar, Venedikliler, Hintliler, Japonlar ve Çinliler iş diasporalarına örnek gösterilebilir.

- Postmodernist diasporalar; göç eğilimlerinin devamlı yenilenen çehresi sayesinde gerek ev sahibi ülke gerekse menşe ülke arasındaki etkileşimler ile tesis edilen bir dizi kültürel ögenin taşınmasına ön ayak olmaktadır. Bu durum, küreselleşme ve uluslararasılaşma (ulusötesileşme) tarafından meydana getirilen ilişkilerin önemini açıklamaktadır. Cohen, post modern diasporanın en tanınan örnekleri olarak Hintlileri, Karayipleri ve Çinlileri göstermiştir.

Cohen' göre sosyal bilimciler genel olarak diaspora konusunu dört farklı şekilde ele almaktadırlar (2019a: 27). Bu doğrultuda sosyologlarca geliştirilen ilk diaspora formu 'sosyal form diasporası'dır. Sosyal form diasporasında, ulusötesi ağların kurulmasına dayalı hayali bir ortak anavatan üzerinden kolektif bir kimlik inşası söz konusudur. İkinci form "bilinç diasporası'dır. Bu form; kültürel çalışmalar teorisyenleri tarafından geliştirilmekte, farklı toplumlarla ilişkiye girdikçe değişerek melez bir hal almakta ve göç edilen ülkede yeniden geliştirilen kültürel kimlikler üzerinden tesis edilmektedir. Üçüncü form 'kültürel üretim tarzı diaspora'dır. Bilinç diasporası ile yakından ilişkili olan kültürel üretim tarzı diasporası, antropologlarca ulusal çizgilerin sınırlarını zorlayarak yeni kültürel ve sosyal oluşumlarla tesis edilir. Dördüncü form 'siyasal eğilim diasporası'dır. Bu tip diaspora formu, öz vatan siyasetine bağlılığını ev sahibi ve göç veren ülkeleri ne şekilde etkilediğini incelemektedir.

Diasporanın bir örneği olan Suriye iç savaşı, bölgedeki insanları kendi istekleri dışında mekân değiştirmeye zorlamaktadır. Teknolojik gelişmeler ve küreselleşme sebebiyle başka ülkelere gerçekleştirilen göç akımları ve savaş gibi olaylardan kaçmak isteyen halklardan kaynaklanan ve bunun sonucunda meydana gelen zorbalık ve baskıya dayalı göç hareketleri de diaspora kapsamında ele alınmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011:56).

Geçmiş dönemde Osmanlı idaresi altında 400 yıldan fazla beraber yaşayan Türkiye ve Suriye iki farklı topluma sahiptir. Aslında iki farklı toplum olmasına rağmen içerisinde pek çok farklı din ve inanışa sahip halklar da bulunmaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasının akabinde Türkiye sınırları içerisinde bulunan pek çok sayıda Arap etnik grubuna ait insanlar yer almaktaydı. Bilhassa Türkiye'nin güney bölgesinde Suriye kökenli Arap Alevileri başta olmak üzere farklı din, mezhep ve dini

gruplara ait bireyler, Türkiye’deki kültürel formun önemli bir parçasıdır.

1946 yılında tam bağımsızlığını elde eden Suriye, yakın tarihte özellikle pek çok çalkantılara sahne olmuştur. İkili ilişkilerde çok karmaşık süreçlerle karşılaşan Türkiye ve Suriye arasındaki en düzeyli ve sakin yıllar 2009-2010 dönemine rast gelmektedir. Bu dönemin hemen ardında ateşlenen “Arap Baharı” adı verilen olaylar Suriye’ye de sıçramıştır. Suriye genelinde kitlesel bir harekete dönüşen bu olaylar, 2011 yılında iç savaşa kadar sürüklenmiştir. Suriye’de farklı dinamiklerin ve aktörlerin ortaya çıkmasıyla kabaca yedi milyon Suriyeli öz vatanını bırakmak zorunda kalmıştır (Çelikkol, 2015:142).

2011 yılından bu yana devam eden Suriye iç savaşı boyunca Türkiye, çok sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapan ülkelerden biri olmuştur. Göç İdaresi Başkanlığına ait verilere göre 30 Mart 2023 itibariyle geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin sayısı 3 milyon 435 bin kişidir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2004). Suriye’de iç savaşın başlaması ile birlikte zorunlu göçün ortaya çıkması ve Türkiye’ye sığınanların zamanla ülkenin pekçok bölgesine dağılması, meydana gelen göçün diasporaya dönüşüp dönüşmediği tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Diaspora tanımlarından ve özellikle, Cohen’in daha küresel bir çerçevede şekillendirdiği diasporanın dokuz özelliği bakımından Türkiye’de bulunan Suriyeli göçmenler değerlendirilebilir. Cohen’e göre bu özellikler şöyledir: Ana yurttan ticari ve ekonomik sebeplerle ayrılma, ana yurttan genellikle travmatik ve zorunlu biçimde ayrılma, geri dönüş hareketleri, ana yurda ilişkin mitos ve kolektif bir hafıza, varsayılan ana yurdun idealize edilmesi, ev sahibi toplumla problemlili bir bağ kurma, uzun zamandan beri sürdürülen güçlü bir etnik grup bilinci, hoşgörülü ev sahibi ülkelerde daha iyi yaşam şartlarına sahip olma ihtimali ve diğer ülkelere dağılmış soydaşlarla dayanışma içerisinde olma (2019b:7-8).

Türkiye’de bulunan Suriyelilerin diaspora olması sürecinde, araştırma yazar Cohen’in belirttiği “ana yurttan ekonomik ve ticari nedenlerle ayrılma” ve “Ana yurttan genellikle zorunlu ve travmatik şekilde ayrılma” özelliklerinin, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 2013 yılında Suriye’den ayrılma sebeplerine yönelik gerçekleştirilen araştırma da güvenlik nedenleri, diaspora olmanın ilk şartı olarak belirtilen anavatanıdan travmatik bir şekilde ayrılmanın nedeni olarak

ortaya çıkmıştır (AFAD, 2013). Hemen ardından gelen ekonomik ve politik sebepler de ticari ekonomik karakteristiğe denk gelmektedir.

Araştırmaya göre, Suriyeli göçünün ilk çıktığı süreçte ‘misafirperverlik’ boyutundan yola çıkılarak hal ve tutumlar geliştirildiğinden olumlu davranışlar gösterilmiştir. Yalnız ev sahibi ülke vatandaşları tarafından zamanla göçmen sayısındaki artış, tehdit olarak algılanarak ülke içerisinde bazı topluluklar arasında taşkınlığa, hatta yabancı düşmanlığına varacak hal ve tutumlara dönüşmüştür (Ferris & Kirişçi, 2015). Bu durum Cohen’in diaspora nitelikleri arasında yer alan “ev sahibi toplumla problemlili ilişkiler” niteliğinin karşılığına denk gelmektedir.

Yabancı ülkelere Türkiye’ye giriş ve çıkışlar (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a) Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye’ye Giriş ve Çıkışlar

Yıllar	Türkiye’ye yabancı girişler	Türkiye’ye yabancı çıkışları	Net
2005	20275213	19672616	602597
2006	18916904	18373100	543804
2007	22249775	21926034	323741
2008	25002493	25096601	-94108
2009	25529375	25799309	-269934
2010	26623911	26448422	175489
2011	29093834	28976647	117187
2012	29704394	29573892	130502
2013	32865309	32639760	225549
2014	35115789	34780393	335396
2015	34633391	34285711	347680
2016	24666471	24718273	-51802
2017	32058216	32033516	24700
2018	39486492	39315104	171388
2019	44527385	44579083	-51698
2020	12678664	13036926	-358262
2021	24630685	24150633	480052
2022	43761189	44324195	-563006
2023	47699715	48138361	-438646

Kaynak: T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a

Türkiye'ye yabancı hudutlardan 2005, 2006, 2007, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017, 2018 ve 2021 yıllarında çıkış yapan yabancıların daha fazla olduğu görülürken 2008, 2009, 2016, 2019, 2020, 2022, 2023 yıllarında ise giriş yapan yabancıların fazla olduğu görülmektedir. Tablo 1 incelendiğinde Türkiye'den 2022 ve 2023 yıllarında yabancı çıkışları oldukça yüksektir. Bu durumun özellikle Suriye'deki çatışmaların azalmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Türk Silahlı Kuvvetlerince Barış Pınarı, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı hareketleri ile terörden temizlenen Suriye'deki güvenli alanlara Türkiye'den dönenlerin sayısı 554 bin 609 olmuştur (Ülkesine gönüllü dönen suriyelilerin sayısı 554 bini aştı, 2023). Tabloya göre 2005 ve 2006 yıllarında ise Türkiye'ye giriş yapanların daha fazla olduğu ifade edilebilir.

2023 yılında hudut kapılarından yapılan yabancı ülke vatandaşı girişleri ve çıkışları (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a) Tablo 2'de yer almıştır.

Tablo 2: 2023 Yılında Hudut Kapılarından Yapılan Girişler ve Çıkışlar

Ülkeler	Hudut kapılarından yapılan girişler	Hudut kapılarından yapılan çıkışlar
Rusya Federasyonu	6220071	6342514
Almanya	6096399	6101938
İngiltere	3657436	3661087
Bulgaristan	2884078	2895109
İran	2504276	2505930
Gürcistan	1632820	1637432
Polonya	1516546	1516174
Hollanda	1207815	1211850
Irak	1052822	1087595
Fransa	996728	997298

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a

Tabloya göre, Türkiye'ye yabancı ülkelere yapılan en fazla yabancı giriş ve çıkışları Rusya Federasyonu, Almanya ve İngiltere uyruklu vatandaşlardan olduğu belirlenmiştir. Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye giriş yapanların çıkış yapanlardan fazla olması 2021 yılında Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ukrayna'yı Rusya'nın işgali, 2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı dolayısıyla meydana gelen anlaşmazlıkların akabinde Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'da "özel bir askerî operasyon" ilan etmesi ile başlamıştır. (Wikipedia, 2024a). Almanya, İngiltere, Gürcistan, Polonya,

Hollanda, Irak ve Fransa vatandaşları, Türkiye seyahatlerini daha çok turistik amaçlı yapmaktadırlar (Antalya'ya en çok turist gönderen ülkeler belli oldu, 2023). Bulgaristan vatandaşların ise ekonomik açıdan Türkiye'de alışveriş yapmanın daha cazip hale gelmesi sebebiyle sınırda ticaret amaçlı Edirne ve Tekirdağ illerine seyahat ettikleri düşünülmektedir (Bulgarlar Edirne'ye akın etti... 'Her şeyi alıyorlar, almadıkları bir şey yok, 2023). İran vatandaşları da daha çok Van iline ticaret amaçlı olarak seyahat yapmaktadırlar (İranlı turistler yeni yıl için Van'a akın ediyor, 2023).

Türkiye'de ikamet izni alan yabancı uyruklu vatandaşların yıllara göre dağılımına (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b) Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3:Türkiye'de İkamet İzni Alan Yabancı Uyruklu Vatandaşların Yıllara Göre Dağılımı

2005	178964
2006	200058
2007	225208
2008	174926
2009	163326
2010	182301
2011	234268
2012	321548
2013	313692
2014	379804
2015	422895
2016	461217
2017	593151
2018	856470
2019	1101030
2020	886656
2021	1314181
2022	1354094
2023	1107032
11.04.2024	1125583

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b

Tablo 3'e göre Türkiye'de ikamet izni almış olan yabancıların sayısı yıllık olarak incelendiğinde bazı dönemlerde artışlar yaşanırken bazı dönemlerde ise azalışlar yaşanmıştır. Türkiye'de 2005 yılında ikamet izni alan yabancıların sayısı 178964 olduğu tespit edilirken, bu değerin 2023 yılında 1107032 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4'te 2003 yılı itibari ile Türkiye'de ikamet izni alan yabancı uyrukluların

sayısı verilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b).

Tablo 4: Türkiye’de İkamet İzni ile Bulunan 10 Yabancı Uyruk

Türkmenistan	112354
Rusya Federasyonu	99885
Irak	87759
İran	81137
Suriye	78314
Azerbaycan	71947
Özbekistan	55322
Kazakistan	46668
Afganistan	41176
Ukrayna	36700

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye’de en fazla ikamet izni olan yabancı uyruklular: Türkmenistan, Rusya Federasyonu, Irak, İran, Suriye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Afganistan ve Ukrayna’dır. Buna göre Türkmenistan’dan 112354 kişi ikamet izni alırken Rusya Federasyon’dan ise 99885 kişi ikamet izni almıştır. Rus ve Ukraynalı vatandaşların ülkelerinde 2022 yılında başlayan savaştan dolayı Türkiye’de ikamet izni aldıkları anlaşılmaktadır. Ukraynalıların göçü bağlamında Polonya bu savaştan en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Birçok Ukraynalının savaştan dolayı Polonya’ya akın ettiği görülmüştür. Polonya, Savaş sürecinde insani anlamda ilk çıkış kapısı uluslararası aktör olmaktan ziyade daha çok bölgesel aktör olarak süreçlerin içinde bulunmuştur. Polonya, Rusya’nın askeri ve siyasi gelişiminden kaygı duyan ve Ukrayna’nın güvenliğini önemseyen bir ülkedir. Geçmiş dönemlerde Rusya’nın hükmetme ve genişleme bölgelerinden biri olarak Polonya toprakları olduğu için Rusya’ya karşı bu refleksle hareket etmektedir. Son iki yıl içerisinde iki milyon Ukraynalının Polonya’ya geldiğinden hareketle Polonya devletinin Ukraynalı göçmenleri kabulü yeni bir gelişme olarak görülmemelidir. Yalnız bir ay gibi bir sürede kitleler halinde bir göç, toplumsal ve ekonomik olarak Polonya’ya önemli sorunlar da getirmiştir (Doğrul, 2022). Suriyeliler de ülkelerinde uzun yıllardır süren çatışmalardan dolayı Türkiye’de ikamet izni almışlardır. Diğer ülkelerin vatandaşlarına Türkiye’nin düşük fiyatlı koşullarda vatandaşlık sağlamalarından dolayı bu ülkelerin vatandaşları Türkiye’den ikamet izni almışlardır (Türk vatandaşlığına geçişte fiyat indirimi, 2018).

1.2.3. Zorunlu ve Gönüllü Göçler

Göç genellikle iki kategoride değerlendirilir: zorunlu ve gönüllü göç. Zorunlu göç terimi öncelikle sığınma veya kaçış ihtiyacı duyan insanların hareketleri için kullanılırken, gönüllü göç terimi daha iyi yaşam koşullarına veya yaşam kriterlerine erişmek için yapılan hareketler için kullanılmaktadır. Aynı zamanda isteğe bağlı ve zorunlu olan farklı unsurlar göçle ilgili karar alma süreçlerinin neredeyse tamamını etkileyebilmektedir (Eraldemir, 2013: 13).

Zorunlu göç, çoğunlukla zulüm veya sömürü sonucu ortaya çıkan olumsuz bir göç biçimidir. Dünya üzerinde salgın, kıtlık ve savaş gibi gelişmelerin meydana getirdiği farklılıklar göç olgusuna kendine özgü bir nitelik kazandırmıştır. Günümüzde küreselleşmeyle beraber gelişen ve değişen dünyada zorunlu göç, adaletsiz büyüme, bölgesel savaşlar, yanlış kalkınma politikaları gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır (Tuzcu, 2008: 41).

Bunların yanı sıra kaynakların kötü kullanımı, kuraklık ve kıtlık benzeri olumsuz etkenler de göç olgusuna yol açan sorunlar arasında yer almaktadır. İklim göçmeni kavramını, göç ve iklim değişikliği unsurları ortaya çıkarmıştır. İklim değişikliği olumsuz hava koşullarının sıklığını arttıracaktır. Bunun sonucunda, bu etkilenen bölgelerde yaşam sürenlerin mekan değiştirmelerine yol açacağı savunulmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki savunmasız bölgelerden göç eden binlerce "iklim değişikliği göçmeninin" gelişmiş ülkelere sığınması beklenmektedir (International Organization for Migration, 2008:9). İnsanların doğal güçlerle mücadele edememesi, insan hareketliliğini belirleyen bir faktör olarak "ilkel göç" veya çevresel sorunlarla tetiklenen hareket olarak tanımlanır (European Asylum Support Office, 2016: 28).

Değişen yağış düzenlerinin ve hava olaylarının sıklığı ve şiddetindeki değişimlerin de dâhil olduğu iklim değişikliğinin neticelerinin, bilhassa savunmasız kırsal kesimlerdeki yoksul insanların geçim kaynakları üzerinde ciddi etkilerinin olması beklenmektedir. Tarih boyunca göç, bir geçim stratejisi olmuştur. Bundan dolayı, insanların geçim kaynaklarını tehdit eden iklim değişikliğinin sebep olduğu

stresler ve şoklar da göç tutumları üzerinde etkili olacaktır. İnsanların farklı bölgelerde yaşam sürme gereksinimi arttığında göçler de artacaktır. Göçmenler farklılaşan gereksinimlerine ilişkin olarak daha elverişli olan bölgelere göç etmeye devam edebilirler (International Organization for Migration, 2008:5). İnsanların, Dünya genelinde iklim değişikliği sebebiyle göç etmek zorunda kalacağı örnekler mevcuttur. And ovasını besleyen buzulların erimesi sebebiyle bölgedeki taze su kaynakları azalacağından kalan su için, tarımsal iş yapanlar- madenciler ile yerel halk arasında birtakım çatışmalar ve gerilimler ortaya çıkacaktır. Yerel halkın oldukça önemli olan kaynaklar için meydana gelen çatışmalar bölge insanını göçe zorlayacaktır. Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad için hayati önemde olan Çad Gölü'nün, 1963 yılından bu yana, kabaca %90 oranında küçüldüğü ifade edilmektedir. Ekolojik felakete Boko Haram isyan krizinin de eklenmesi neticesinde 3,5 milyondan fazla insan mekân değiştirmek zorunda kalmıştır. Kuzey Irak ve Batı İran, Suriye ve Türkiye'nin Doğusu 2007 yılında 3 yıl devam eden kuraklığa girmiştir. Bu dönem, ölçümlerin yapılmaya başlandığından bu yana meydana gelen en kötü kuraklıktır. Suriye'de hayvan ölümleri, su kıtlığı, hasatta verim düşüklüğü sebebiyle tahmini olarak 1,5 milyon insanın kırsal bölgelerden büyük kentlere göç etmelerine neden oldu. Bu iklimsel kaynaklı olaylar gıda fiyatlarının artmasına neden olduğu gibi, sosyal ve ekonomik gerilimlerinin artmasına da katkı sağladı. Bu olayın hemen ardından "Arap Baharı" olarak adlandırılan gösteriler bölgeyi iç savaşa sürüklemiştir (Benko, 2017).

Sömürgecilik, savaş ve kargaşanın zorunlu göçü günümüze kadar taşıdığı görülmektedir. Kara'ya (2015:26) göre göç kavramı genel olarak bireylerin kendi iradeleriyle yapmış oldukları bir eylem şeklinde belirtilse de insanlar, savaşlar ve insan hakları ihlalleri nedenleriyle, çoğu zaman kendi iradeleri dışında göç etmek zorunda kalmışlardır.

Gönüllü göç, bireylerin herhangi bir baskı ve kısıtlama olmaksızın gönüllü olarak gerçekleştirdiği, aynı zamanda demografik değişikliklere de yol açabilen harekettir (Eraldemir, 2013:13). Genel olarak daha iyi yaşam ve çalışma koşullarının bulunması, daha kaliteli sağlık ve eğitim olanaklarına erişim gibi faktörler gönüllü göçün nedenleridir. Gönüllü göçün ortaya çıkışına bakıldığında, bir veya daha fazla aile üyesinin başka bir yere öncü yolculuğunun, diğer ailelerin de göç etmesi için meşru bir neden olabileceği açıkça görülmektedir. Gönüllü göç hareketleri dikkate

alındığında, gönüllü göçün ortaya çıkışının belirli bir tarihinin olmadığı görülmektedir. Bu tür göçler her çağda dünyanın her bölgesinde gerçekleşmektedir. Gönüllü göçlerin tarihsel süreçte en önemlileri; Güney Amerika'dan Kuzey Amerika'ya yapılan göçler, Avrupa'dan Amerika'ya yapılan göçler ve Akdeniz ülkelerinden gelişmiş sanayi ülkelerine gerçekleştirilen göç hareketleridir. Bu göçler daha çok iş bulmak amacıyla yapılmaktadır (Talas, 1983:127). Diğer yandan gönüllü göç genellikle kişinin vardığı ülkede ya da başka bir ülkede yaşam kurması ve ailenin geri kalanını göçe davet etmesiyle ortaya çıkar (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 57).

Yurtdışına veya yurt içine yapılan göçlerde iten ve çeken faktörler birbirine zıt gibi görünebilir ancak bunlar aynı madalyonun iki yüzüdür ve eşit derecede önemlidir. Her ne kadar özellikle zorunlu göçle ilgili olsa da ortaya çıkan olumsuz faktörler “itici faktörler” veya “tetikleyici faktörler” olarak açıklanabilir (Kara, 2015: 28). Örnekler arasında iş eksikliği, düşük yaşam kalitesi, aşırı kirlilik, kuraklık, açlık ve doğal afetler sayılabilir. İnsanların ekonomik sorunlarından ve hatta zihinsel ve fiziksel acılardan kaçınmaya çalıştıkları bu durumlar, gönüllü göçün belirleyici bir nedenini temsil etmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 171).

1.2.4. Geçici ve Kalıcı Göçler

Kalıcı göç, kalıcı bir iş bulma, yani kalıcı ikamet değişikliği olasılığını içermektedir. Bu tür geçişler çoğunlukla daha yüksek bir ön yatırım gerektirir. Geçici göç, geçici bir ikamet değişikliği olup, göçmenlerin kendi bölgelerine dönmelerini gerektiren geçici bir istihdam fırsatına dönüşür. Bu tür göçler genellikle kısa mesafelerde meydana gelir ve sıklıkla bir çeşitlendirme biçimi veya kısa vadeli risk yönetimi sistemi olarak kullanılır (Kara, 2015: 29). Geçici işçi göçünde çalışma standartları yetersizdir ve uluslararası insan hakları standartları ihlal edilmektedir. Bu bazen aşırı güvenlik ihlallerine ve misafir çalışanların istismarına yol açabilir. Birçok göçmen işçi, ev sahibi ülkede geçici iş bulmak için işe alım kurumlarına nispeten büyük miktarlarda para ödemekte veya borç almakta, bazen de onları insan kaçakçılığı riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Aksoy, 2012: 293).

Geçici göç, dünyanın belirli bir bölgesindeki işgücü talebini karşılamak amacıyla ve daha fazla emeğe ihtiyaç duyulan zamanlarda, genellikle ticari nedenlerle zaman zaman ortaya çıkan harekettir. Geçici göçmenler, gittikleri ülkeye yerleşmiş

gibi davranmazlar, sadece gelir elde etmeyi ve geldikleri ülkeye geri dönmeyi amaçlarlar (Arslantaş ve Adana, 2010: 17).

Bir süre başka bir ülkede ikamet ettikten sonra çalışma ve oturma izni alan göçmenler kalıcı göçe örnek gösterilebilirler. Bu kişiler bulundukları ülkede iş olanaklarını kaybetse bile, iş ve barınma konusunda belirli koşulları yerine getirmeleri koşuluyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmazlar ve ailelerini de yanlarında getirebilirler (Sayın, Usanamaz ve Aslangiri, 2016: 2).

Kalıcı göç gibi, geçici göç de nüfusun bir yerden diğerine tekrardan dağıtılmasını içerir. Ancak geçici davranışlar söz konusu olduğunda değişim de geçicidir. Bunun güzel bir örneği, büyük şehirlerden gelen turistlerin artış ve azalışlarından kaynaklanan günlük nüfus değişimidir. Benzer örneklerle turistik yerleşim yerlerinde de rastlamak mümkündür (Sayın, Usanamaz ve Aslangiri, 2016: 2-3).

Geçici göçte bireyler yaşamlarının bir dönemini başka bir yerde geçirirler. Bir kişinin başka bir yere çalışmaya gidip işi bitince geri dönmesi geçici göçe örnektir (Sağlam, 2006: 34). Geçici göç ve kalıcı göç birbirini etkiler. Genellikle mevsimlik iş veya eğitim amacıyla seyahat eden kişiler belli bir süre sonra gittikleri yerlere kalıcı olarak yerleşmeye başlarlar (Kara, 2015: 28). Bu insanların ülkelerine dönmeleri daha uzun zaman alacaktır. Dolayısıyla geçici göçün kalıcı göçe dönüşme ihtimali her zaman mevcuttur (Günay, Atılğan, Serin, 2017: 42).

1.3. ULUSLARARASI GÖÇ

Küreselleşme, teknolojik gelişme, serbest piyasaların hakimiyetinin artması, ucuz emek, uluslararası rekabet ve sermaye birikimi arayışları gibi gelişmelerle birlikte toplumsal sorunlar artmıştır. Buna bağlı olarak da bu durumdan olumsuz yönde etkilenen insan sayısı da artmıştır. Bu durum aynı zamanda sosyo-ekonomik politikaya olan ihtiyacı da artırmaktadır (Bozkır, 2014: 4-6). Günümüzde dünya genelinde ulusların, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının en çok karşı karşıya kaldığı sosyal sorunlar; kısaca ayrımcılık, iklim değişikliği, sosyal dışlanma, dezavantajlı gruplar, göç, eşitsiz gelir dağılımı, ücretler ile çalışma şartları ve sosyal güvenlik anlayışının değişmesi (sosyal korumanın anlaşılması, geçiş girişimleri) olarak özetlenebilir. Refah devleti uygulamalarındaki farklılıklar

nedeniyle ülkeler bu sorunlara yönelik farklı önlemler de uygulamaktadır. Toplumsal güçleri uygulayamayan ve doğru sosyal politikaları uygulayamayan ülkeler, geniş anlamda sosyal politikaların uygulanması, demokrasinin gerilemesi ve insan haklarının az gelişmiş olması sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır (Taylor-Gooby, 2011: 57-63).

İnsanların neden göç ettiği sorusu her zaman tüm toplumları ilgilendiren bir sorudur. Günümüzde bu sorunun yanıtları daha da çeşitlidir ve birbiriyle bağlantılı sebep-sonuç ilişkileri mevcuttur (Töre, 2016: 49). Göç, tarihin her döneminde hem kişisel hem de toplumsal çeşitli nedenlerle ortaya çıkan bir olgudur. Her sosyal olgu gibi göçün de pek çok ve devamlı değişen nedenleri vardır. Bu farklılık, göçün topluma ve bireylere bağlı olarak farklı şekil ve unsurlarda ortaya çıkması, toplumu bir bütün olarak etkileyecek kadar büyük olması, zaman içinde varış yoğunluğu ve yerinin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır (Yazıcı, 2019: 80; Faisal, 2020: 50-51; Tutar, 2021: 31).

Uluslararası göç, küresel bakımdan birbirine bağlılığın modern toplumsal yaşamın her alanında genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması sonucu ortaya çıkan, küreselleşmenin ayrılmaz bir unsurudur. Sermayenin ve birikimin tüm araç ve akışları ekonomik ve politik güç sahibi olanlar tarafından genel olarak kabul edilirken, uluslararası göç hareketleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan kültürel farklılıklar söz konusu olduğunda devletler, fiziksel ve ekonomik tehditler nedeniyle göçmenlerin hareketlerini kısıtlamaya çalışmaktadır. Ancak göç hareketleri sermaye akışları ve diğer tüm birikim araçlarıyla yakından bağlantılıdır (Castles, 2000: 271-273).

Ülkeler arasında ve içinde eşitsizlik ve yoksulluk önemli ölçüde artmıştır. Toplum suç, işsizlik ve adaletsizlik gibi sosyal risklerle karşı karşıyadır. En önemlisi, başta işçiler olmak üzere çok geniş kesimlerin küreselleşmeden yararlanma olasılıkları giderek azalmakta ve dışlanmaktadır (Deacon, 2018: 102- 129). Küreselleşme ve neoliberalleşme devletin rolünde de değişikliklere yol açmakta ve neticeleri toplumsal meselelere de yansımaktadır. Pek çok ülkenin uygulamalarına bakıldığında refah devleti anlayışından giderek uzaklaşmaktadır. Toplumsal sorunlar ve bunların çözümüne yönelik sosyal politikalar artık hak esasında olmayıp, hayırseverlik ve piyasa temellidir. Makroekonomik tedbirler, kalkınma yardımları, yapısal uyum

tedbirleri, yoksulluğun azaltılması ve iyi yönetim uygulamalarıyla birlikte politikalar, durum ve performans değerlendirmeleri doğrultusunda en savunmasız kişi ve toplulukları destekleyen mekanizmalar kurulmaktadır (Koray, 2012: 30-33). Aslında toplumsal sorunlar arttıkça sosyal koruma yöntemlerine ve sosyal politikalara olan ihtiyaç da artmaktadır. Artan adaletsizlik ve eşitsizlik yeniden daha fazla hizmet dağıtımını gerektirir. Dışlanma, kırılganlık, ayrımcılık ve dezavantajlılık sosyal güvenliğe ve haklara olan gereksinimi artırmaktadır (Buğra ve Keyder, 2018: 7-17).

Küreselleşme ve neoliberal pazar hakimiyetiyle bağlantılı artan sosyal sorunların, uluslararası göçün ana itici gücü olduğu düşünülmektedir. Daha iyi ücret ve çalışma koşullarına yönelik beklentiler, insan hakları ve sosyal güvenlik ihtiyacı, gelir eşitsizliği, yoksulluk, uluslararası göçü artıran başlıca küresel sosyal sorunlardır. Ancak uluslararası göçün genel olarak işgücü açısından olumlu sonuçları bulunmamaktadır (Sapançalı, 2005: 103-106). Göçmen işçiler gittikleri ülkelerde emek yoğun sektörlerde istihdam edilmekte ancak uluslararası rekabet nedeniyle üretimin, emeğin daha ucuz olduğu ülkelere kaydırılması onların işgücü piyasasından dışlanmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, göçmen işçiler çoğunlukla dezavantajlı koşullar altında çalıştırılmakta ve şirketler tarafından taşeron olarak çalıştırılmakta veya hizmet sektöründe kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Bu anlamda, varış ülkelerinde göçmen işçiler genellikle mevcut vatandaşların yapmak istemediği ağır, yorucu, güvensiz, monoton, profesyonellik dışı ve kirli işlerde çalıştırılmaktadır. Tüm bu durumlar bir kısır döngü yaratarak daha ciddi ve tedavisi zor toplumsal problemlere yol açmaktadır. Bu nedenle göçmen işçiler dışlanma, ayrımcılık, yoksulluk, şiddet gibi birçok sosyal sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Sapançalı, 2005: 103-106).

1.4. GÖÇ VE KİMLİK

Göçmen ağlarının yarattığı sosyal kontroller, göçmenlerin gittikleri ülkede kendi gelenek ve kültürlerin yaşatmalarına olanak tanıyarak asimilasyonu engellemekte, göçmen toplulukları içinde var olan eşitsizlikleri yeniden üretmekte ve özellikle kadınların ikincil konumunu güçlendirmektedir (Model, 1990:150). Göçmenlerin meydana getirdiği güven ilişkilerinin başka özelliği üyelerini dışarıdan gelenlerden ayırt eden sınırlar yaratmasıdır (Tilly, 2007: 4-5). Bu bağlamda 'biz' ve 'onlar' arasına sınır çizen ve bu sınırı güçlendiren göç ağları, gidilen ülkenin etnik

kimliğinin temelini meydana getirmektedir (Tilly, 1990: 91). Göçmenleri birbirine bağlayan ağ birimi içerisinde dayanışma ve güven ağlarının meydana getirdiği hayat, bir taraftan ev sahibi olduğu toplumda göçmenlere yönelik dışlanma ve ayrımcılığa karşı kalkan görevi görürken, diğer taraftan göçmenler için sosyal izolasyon yaratarak göçmenlerin sosyal olarak ötekileştirilmesine yol açmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 45-48). Ev sahibi toplumda sosyal uyumu engelleyen bu durum, bölge sakinleri ile göçmenler arasında ayrışma ve çatışmaya yol açtığı gibi, farklı göçmen yapıları ve göçmen toplulukları arasında rekabete ve ayrışmaya dayalı bir çatışma ortamının meydana gelmesine de yol açmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 45-48).

İnsanlar göç süreci sonrasında yaşadıkları yerin sosyal durumuna bağlı olarak farklı kimlikler kazanırlar. Kültürel kimlik, göçmenlerin toplumla etkileşim ve iletişim yoluyla zaman içinde edinmeye çalıştıkları kültürdür. Bu kültür aileden ve çevreden edinilebilir. Bu kültürü oluşturan birimler zamanla onun değerlere, hayata ve hâkim söylemi olan dile bakış açısını şekillendirebilmektedir. Dil, kültürü şekillendirmenin en güçlü araçlarından biridir. Ilgın ve Hacıhasanoğlu'na (2006:64) göre her toplumun tarihi bir geçmişi vardır ve tarih boyunca kültürel süreklilik kültürel kimlik açısından önemlidir. Zamanla insanlar göç eder, ikamet yerleri değişir ve dilleri de biraz değişebilir. Değişen mekanlar, egemen kültürel normlar içerisinde kimlik oluşumuna katkıda bulunan değerlerin önüne geçmektedir. Bu nedenle göçmenlere iki seçenek kalmaktadır. Göçmenler ya geleneksel değerlerini unutup geldikleri kültüre entegre olacaklar ya da kendi toplumları içinde kendi değerleriyle yalnızlaşacaklardır (Aşkın, 2014:11).

Kitle iletişiminin ve kapitalist ekonominin kaçınılmaz baskıları altında, tek merkezli ve etnosentrik tarihi, kimlik, müzik, edebiyat, din, kültür ve kimlik anlayışları dayatılarak göçmenlerin hayatı her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. (Gloria Anzaldua (1990: 199). Göçü hareket halinde bir yolculuk olarak tanımlamak, çok kısa bir süre sonra kendi istasyonunu kaybetmesi nedeniyle uyum sorunları yaratmaktadır. Bu geçici askıya almalar arasındaki geçişte, tabiri caizse kimlik aşınır. Meksikalı yazar ve şair Gloria Anzaldua, bu geçici uzaklaştırmayı birlikten kaçış deneyimi olarak tanımlıyor:

“Ben bir sınır kadınıyım... Bütün yaşamım süresince Tejas’ı -Meksika sınırını- ve öteki sınırları bir o tarafa bir bu tarafa arşınlayıp durdum. Bu çelişkiler yeri rahat yaşanacak bir diyar

değil. Nefret, öfke, istismar bu toprakların başlıca özellikleri. Yine de bu mestiza için birtakım telafiler ve bazı zevkler de söz konusu. Sınırlarda ve kenarlarda yaşamak değişken ve çok kimliğini bütünlüğünü korumaya çalışma çabası, yeni bir maddenin içerisinde yüzmeye çalışmak gibi... İnsanlık evriminin daha ilerideki bir aşamasının bir parçası olmakta tatlı bir heyecan bulunmakta.” (Anzaldua’dan aktaran Tomlinson, 2004:200).

Göç, toplumlarda iş tanımlarının da değişmesine sebep olabilir. Göçle gelen kişilerin yaptıkları bazı meslekler kültürel açıdan yerli işçiler için uygun görülmemektedir (Piore, 1979’dan aktaran Massey ve diğ., 2014). Görece daha vasıfsız işler bu gurubuna girebilir. Örneğin “İnşaatlarda mı çalışıyorsunuz?” sorusu Türkiye’de, özellikle de bazı batı illerinde doğu illerinden gelenlere sorulan ilk sorudur. Bu genelleştirilmiş sorular doğulu göçmen işçilerin algılarının mesleğe göre genelleştiğini göstermektedir. Genel olarak bu tür genellemeler, bölge sakinlerinin, göçmenlerin yaşadıkları ve geçim kaynakları olan meslekler hakkındaki önyargılarının ve bilgilerinin farklılaşmadığını açıklamaktadır. Bu tür işaretler/damgalar aslında işyerinin özelliklerinden ziyade göçmenlerin varlığıyla ifade edilmektedir. Bir azınlık grubu olarak göçmenler, ziyaret ettikleri destinasyonlarda daha zorlu koşullar altında yerlilere göre daha az kazanabilmektedirler (Altonji ve Blank, 1999, 3147-3155). Göçmenler yeni bir topluma girdiklerinde, çoğunlukla ev sahibi toplumun ekonomik yaşamına tam olarak entegre olma konusunda bazı engellerle karşılaşır. Bu engeller; doğrudan ayrımcılığın yanı sıra, bu toplumdaki aktivitelere erişim ve aktiviteleri yürütmek için ihtiyaç duyulan iletişim ağlarının bulunmaması, profesyonel veya ulusal işgücü piyasalarına erişimin önündeki engeller olarak sıralanabilirler (Waters ve Eschbach, 1995). Bu durumda azınlıklara mensup ve imkanları kısıtlı göçmenlerin asimilasyonu kaçınılmazdır.

Eğitim ve sağlık gibi devlet tarafından sağlanan hizmetlerin yetersiz olması ve ekonomik nedenlerle göç eden kişiler en temel gereksinimlerini gidermekte zorluk yaşayabilmektedir. Kira ödemeleri ve daha pahalı konutlar, yerleşik koşullardan daha az elverişli olan pek çok zor durumdan yalnızca ikisidir. Bu iki şey tek başına hayatın alışılacelmış olanlara göre dezavantajlı bir şekilde başlamak için yeterlidir. Öncelikle bu durum kişisel tüketimin azalmasına yol açarak eğitim harcamalarında mevcut sorunlara yenilerini eklemektedir. Tersine, daha az okuyan ve böylelikle daha az seviyelerde araştıran toplumlar, daha fazla okuyan ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip yerli halklarla karşılaştırıldığında kültürel bağlamda dezavantajlıdır. Fakat kimi göçmenler göç sonrasında farklı bir hayat standardına ulaşmayı arzulamakta ve

yaşam tarzlarını da yine buna göre ayarlamaktadır.

Doğudan Batı'ya göç eden ilk kuşak Kürtlerin (ki bunların bir kısmı hâlâ düşünce ve duygularını yeterince iyi ifade edebilecek kadar Türkçe konuşamamaktadırlar) Türkiye'de anadillerini konuşamamak zorunda kalmaları çok şaşırtmakta ve onları üzmektedir. Sokakta veya şehirdeki halka açık yerlerde serbestçe anadillerini konuşamamaktadırlar. Bu durum onlar için kabul edilemez olup elit düzeydeki Kürt göçmenlere ister istemez tuhaf gelmektedir. Kimlik, din, dil, edebiyat, tarih ve müzik konularında ağırlığının alabildiğince hissettirildiği bir toplumla henüz yeni tanışmış olan bir insan topluluğu üstelik politik ve tarihsel anlamda zamanla kazanılmış nefret ve kin ortamında bireyler arası fikir ve düşünce çatışmaların yaşanması da kaçınılmazdır. Gloria Anzaldua (1990: 207) göçmenlerin durumunu kısa ve öz bir şekilde şöyle tanımlamaktadır:

“Eğer beni gerçekten kırmak istiyor iseniz dilime dil uzatın. Etnik kimlik ve dilsel kimlik etle tırnak gibidir: Ben dilimin kendisiyim. Dilim ile gurur duymadan kendimle gurur duyamam. Chikano Texas'ı, İspanyolcayı, Tex-Mex'i ve konuştuğum bütün öteki dilleri meşru saymadığım sürece, kendi meşruiyetimi savunamam. İki dilde yazma ve her zaman tercüme etmek zorunda kalmadan dilleri iç içe geçirme serbestliğine kavuşana dek, İngilizce konuşmak isterken İngilizce veya İspanyolca konuşmak zorundaysam ve İngilizce konuşanları kendime uydurmaktan ziyade kendimi onlara uydurduğum sürece dilim gayri meşru olacaktır.”

Etnosentrik ve homojenleştirilmiş kültürel bir bakış açısı nedeniyle göçmenlerin kendine özgü kültürel yapısı her zaman için azınlıkta kalacaktır. Baskın bir kültürün egemen bir kültür şeklinde yayılması, yerli halkın zihninde yabancılara (göçmenlere) ve kendi kültürel niteliklerini gösteren hemen hemen tüm gruplara göre ayrıcalıklı ve izole bir göçmen imajı yaratmaktadır. Bu ayrımcı ve dışlayıcı imaj ve uygulamalar özellikle okullarda, mahallelerde ve sokaklarda ve maalesef tek taraflı medya yayınlarında daha da güçlenmektedir.

John Tomlinson, “Küreselleşme ve Kültür” isimli kitabında “modern kültür”ü bir tür globalleşen kültür bağlamında değerlendirmiş ve monistik (bircilik, ya da bircilik, her şeyin bir tek zorunluluğun, ilkenin, madde ve enerjiden olduğunu iddia eden veya tek bir tözden kaynaklandığını savunan felsefi görüş) bir dille şöyle tanımlamıştır:

“Modernliğin kuşatıcı temalarını -ulus ve edebiyatını, dili ve kimlik duygusu; psikik ve kültürel homojenlik duygusu- bozup sorgulayan şey, göçe refakat eden yayılmadır... Tek merkezci ve etnik merkezci bir edebiyat, kültür, tarih, din, müzik, kimlik ve dil anlayışının bu şekilde reddedilmesi, kaçınılmaz bir şekilde, bu varyasyonları normalleştiren açık bir merkezin

ortadan kaldırılması neticesini ortaya çıkarmaktadır.” (Tomlinson, 2004: 42-108).

1.5. GÖÇ VE İNSAN HAKLARI

Günümüzde insan hakları; birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak haklar biçiminde kategorize edilerek tanımlanmaktadır. Birinci kuşak olan haklarda din ve vicdan özgürlüğü, mal ve can güvenliği, siyasi hak ve özgürlükler ile düşünce ve ifade özgürlüğü yer almaktadır. İkinci kuşak haklarda sosyal ve ekonomik haklar, sağlık hakkı ve çalışma hakkı bulunmaktadır. Son olarak, teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan bilişim alanındaki gizlilik, emniyet ve konfor haklarının tanımlarda yerlerini aldığı görülmektedir (Alniak, 2005:40).

1951 Mülteci Sözleşmesi’nde göçmen hakları şöyle ifade edilmektedir:

- Önemli biçimde insan hakları ihlali olasılığı bulunan bir ülkeye zorla geri gönderilmesinden korunma,
- Din ve inanç özgürlüğü,
- Kimlik ve seyahat dokümanları,
- Ayrımcılığa karşı korunma,
- Sağlık, iş, eğitim, barınma,
- Seyahat özgürlüğü ve

Sınırdan yasa dışı yöntemlerle gerçekleştirilen girişler için verilen cezalardan korunma (Refugee Convention, 1951).

Devletler, bu hakların gerçekleşmesi, bireylerin onurlu, özgür ve eşit hayat sürmesi amacıyla ihtiyaç duyulan sosyal, ekonomik, hukuki ve eğitsel ortamı oluşturmak zorundadırlar (Türk, 1998:18).

Genellikle göç sürecinde meydana gelen insan hakları problemleri uluslararası ölçekte irdelendiğinde önemli düzeyde insan hakları ihlallerinin olduğu görülür. Göçmenler, risk altında olacakları bir ülkeye zorla geri gönderilme, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, kimlik ve seyahat dokümanlarında sahtecilik, elverişli olmayan şartlarda göç, inanç-din özgürlüğünde sınırlamalar, insan ticareti, eğitim, iş ve sağlık haklarından faydalanamama ve entegrasyon problemleriyle karşılaşmaktadırlar. Kitlel ölçekte göç hareketlerine sebep olan insan hakları bu duruma örnek sunulabilir. Örneğin 1989 yılında Bulgaristan’dan Türk asıllı azınlıklara yönelik insan hakları ihlalleri sonucu Türkiye’ye yoğun göçler yaşanmıştır (Grant,

2005:5). Grant' göre uluslararası göçte ortaya çıkan diğer insan hakkı ihlallerinden ikisi iş ortamında eşit olmayan şartlarda çalıştırılma ve ayrımcılıktır. Göçmenler, çalışma kriterlerine elverişsiz olan iş kollarında çalıştırılmaktadırlar. Ülkeye yasal yollardan giriş yapmayan göçmenler suç çeteleri, işveren ve göçmen ajanlarının kötü uygulamalarına maruz kalmaktadırlar (2005:5).

İnsan hakkı ihlallerinden biri olan yabancı düşmanlığı göçmenlerin bir diğer önemli sorundur. Kimi Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde göçmenlere ve sığınmacılara karşı yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın varlığı bilinmektedir. Yabancılar karşı bu ülkelerde insan hak ihlalleri, saldırılar, şiddet ve zorbalıklar yoğun bir biçimde görülmektedir. Bu kapsamda kötü muamele ve işkence en sık görülen insan hakkı ihlallerindendir (Urk, 2010:116). Göç edenlerin hakları sözleşmelerle tespit edilmesine rağmen uygulamada böyle olmadığı görülmektedir. Göçü durdurmak/engellemek pekte olası görülmemesine rağmen belirli düzeylerde kalmasını sağlamak adına, ülkeler ciddi yasalar çıkarmakta ve sınırlarda önemli kısıtlamalara gitmektedirler. Urk'a göre yasal yollardan başka bir ülkeye geçme olanağı elde edemeyen göçmenler sahte belgelere ve yasal olmayan koşullara başvurmaktadırlar. Böylece temel insan haklarına elverişli olmayan şartlarda göç hareketleri beraberinde önemli düzeyde insan hakkı ihlallerine neden olmaktadır (2010:116).

Özellikle Türkiye'de 2000'li yıllarda kaçak göçmenlerin yaşadıkları işgücü ihlalleri ön plana çıkmaktaydı. Yabancılar ve kaçak göçmenler Türkiye'de yasal olmayan durumları sebebiyle sigortasız çalıştırılmakta ve ucuz işgücü olarak görülmektedir (Wolffers, Fernandez, Verghis ve Vink, 2002: 459-473). İnsan haklarının ihlal edildiği bir başka alan yaşama hakkı olup yaşam hakkı ve göç beraber değerlendirildiğinde, insan bedeni ve organlarının ticari amaçlı kullanıldığı, organ mafyası ve fuhuş örnekleriyle karşılaşılmaktadır (Tekeli, 2008:40).

Göçmenlerin haklarından biri olan sağlık konusunda da benzer problemler yaşanmaktadır. Pek çok ülke göçmenleri sağlık tehdidi olarak görmektedir. Halk sağlığı programları çoğunlukla resmi hükümet politikalarını yansıtır. Bu programlar göçmenlere daha iyi sağlık olanakları sağlamak için değil, göçü denetim altına almak için kullanılmaktadır (Wolffers, Verghis, Marin, 2003:2019-2020). Yoğun göç alan toplumlarda göç sonrası, adaptasyon problemi, ayrımcılık ve yalnızlık, damgalamak

suretiyle hüsrana uğratılmış büyük göçmen nüfusu yaratılmaktadır. Wolffers ve diğ.'ne göre göçmenlerin göç etmek istedikleri ülke onlara tek kişilik vize vererek, göçmenleri ailelerinden ve eşlerinden ayrılmaya maruz bırakmaktadırlar (2003:2019).

Suriye'de devam etmekte olan iç savaşta insan haklarından mahrum kalanların 6,8 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu insanların önemli bir kısmı Kuzeybatı Suriye'de hayatlarına devam etmektedirler. Suriye genelinde bu kişilerin %55'i temel gıdaya erişimden, %67'si temel hizmetlerden ve %68'i temel geçim kaynaklarından mahrumdur. Sadece Kuzeybatı Suriye'de 4,1 milyondan fazla kişi insani yardıma gereksinim duymakta ve bölgedeki nüfusun %97'si aşırı yoksulluk içinde yaşam sürmektedir. Bunun haricinde nüfusun %80'inden fazlası gıda güvencesinden yoksundur. Eğitimden mahrum çocukların sayısı ise 2,4 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Düzenli/ düzensiz kamplarda yaşam süren toplam kişi sayısı 2,1 milyondur. Bunların 1,9 milyonu Kuzeybatı Suriye'deki 1.430 düzenli/düzensiz kampta yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu nüfusun %23'ünü kadınlar ve %56'sını çocuklar oluşturmaktadır (International Centre For Migration, 2023:3-4). Bu kamplardakiler için yaşam şartları çok daha zordur. Güvenlik ve hijyenden ve birçok temel ihtiyaçtan yoksun olan mülteciler, soğuk kış günlerinde barınma ve ısınma sorunlarıyla mücadele etmektedirler (Tatlı, 2023:3). Tatlı'ya göre Suriye'de uzun süredir devam eden savaş halkı derin bir insani ve ekonomik kriz, büyük bir siyasi kaos, ciddi hak ihlalleri ve güvenlik endişeleriyle karşı karşıya bırakırken, bölgedeki aktörlerin pek çoğu kendi çıkarları doğrultusunda Suriye'nin özgürlüğü pahasına kıyasıya birbirleriyle mücadele etmedirler (2023:2).

Uzun süredir devam eden Suriye Krizi, dağınık olan Türkiye göç mevzuatının uluslararası göç hareketliliklerine elverişli ve insan haklarına yakışır kapsayıcı bir bakış açısıyla ele alınması gereksinimi gündeme getirmiştir. AB'ye katılım sürecinin de etkisiyle, başlanan göç hukuku mevzuatı çalışmaları sonrasında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girmiştir. Kanunla beraber yabancı kişilerin ülkeye girişleri ve ülkede kalışlarının kontrol edilmesi, göç konusunda politika ve strateji geliştirilmesi, uluslararası göçe maruz kalmış bireylerin korunması ve kurumlarla iş ortaklığının sağlanmasıyla ilgili işlemler için İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Yabancı uyruklu kişilerle ilgili yapılacak çalışmaların tek bir kanaldan yürütülmesi açısından Göç

İdaresinin kurulması önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Kutlu, 2017: 103).

1.6. GÖÇ KURAMLARI

1.6.1. Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım

Ekonomik göç modellerinin uluslararası göçü bireysel ya da aile kararıyla gerçekleşen tarih-dışı ve aktör odaklı bir süreç olarak değerlendirmesine karşın temeli Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği Dünya Sistemleri Teorisi'ne dayanan tarihselci-yapısalcı yaklaşım, uluslararası göç süreçlerini tarihsel ve yapısal açıdan anlamlandıran alternatif bir kuramsallaşma olarak değerlendirmektedir.

Dünya sistemleri kuramına göre, uluslararası göçler kapitalist gelişmelerin sebep olduğu kopmalarla yer değiştirmelerin tabii bir neticesidir (Abadan-Unat, 2017:61). Kapitalist sistemde politik ve ekonomik gücün dünya çapında eşitsiz dağıldığını vurgulayan bu kurama göre, kapitalist firmalar daha yüksek bir kâr ve daha fazla kazanma isteğiyle hareket edip ucuz işgücü, toprak, hammadde ve yeni pazarlar arayışıyla dünya ekonomisinin periferisindeki yoksul ülkelere girerler (Massey ve diğ., 1993: 444-445). Kapitalist ekonomi anlayışının Avrupa, ABD ve Japonya gibi önemli merkezlerden çevre ülkelere doğru yayılarak dünyadaki nüfusun giderek daha büyük bir bölümünün pazar ekonomisi anlayışına dahil edildiği bu süreçte yakın ülkelerdeki yoksulluk ve eşitsizlik derinleşir ve dünya sistemleri kuramına göre bu durum çevre ülkelerin mülksüzleşen, köksüzleşen geniş halk kitlelerinden yurtdışına göç etmeye eğilimli bir nüfus yaratır (Massey ve diğ., 1993: 444-445).

Bu kurama göre çevre ülkelerin kapitalist piyasa ekonomisine entegrasyonunun bir sonucu olan göçmenler, gelişmiş merkez ülkelerde sermayenin özellikle emek yoğun sektörlerde rekabet gücünü koruyabilmek için ihtiyaç duyduğu ucuz ve sömürülebilir işgücüne sahip olabilmesinin de başlıca yoludur. Sermayenin gelişmiş ülkelerde yerli işçilerin düşük statü, zorlu çalışma şartları ya da ücret azlığı nedeniyle çalışmayı kabul etmediği işlerde göçmen istihdamına yönelmesi sadece bu iş kollarında emek sömürüsünün artması sonucunu doğurmamakta aynı zamanda göçmen işgücünün varlığı emek piyasasındaki genel ücretler düzeyini de sermaye lehine sürekli baskılamaktadır (Calavita, 2005: 158). Bu durumun en çarpıcı sonuçları göçmen kitlelerinin odaklaştığı büyük kentlerde özellikle de küresel metropollerde görülmektedir. Dünya ekonomisinin merkez ülkelerinde bankacılık ve finans

sektörlerinin, yüksek teknoloji şirketlerinin yoğunlaştığı New York, Chicago, Londra, Paris, Frankfurt, Tokyo, Sydney gibi küresel kentlerde üst düzey bir refah ve yüksek vasıflı işgücünün varlığına karşın bu şehirlerde hizmet sektöründe ve ev içi bakım hizmetlerinde ihtiyaç duyulan vasıfsız işgücü uluslararası göç hareketlerinin hızlanmasına paralel olarak giderek daha fazla oranda göçmenler tarafından karşılanmaktadır. Sassen (2001) üçüncü dünya ülkelerinden göç edip küresel kentlerde istihdam edilen göçmenlerin bu durumuna atıfta bulunmak için “*merkezde periferileşme*” (*peripheralization at the core*) kavramını kullanmakta ve göçmen işçilerin küresel kentlerde maruz kaldıkları emek sömürsü sonucu bu kentlerde yüksek refahtan pay alamadıklarına ve çevre ülkelerdeki düşük yaşam standartlarına burada da mahkûm edildiklerine vurgu yapmaktadır.

Uluslararası göçü kapitalist sistemde ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesi süreci olarak değerlendiren dünya sistemleri kuramı, hedef ve menşe ülkelerin arasında bulunan kültürel ve tarihsel bağlantıların uluslararası göç hareketi üzerindeki belirleyiciliğine de vurgu yapmaktadır (Sert, 2021: 36-37). Birçok durumda bu bağlar sömürgeci geçmiş de anımsatmaktadır. Örnek olarak, Pakistanlılar ve Hintliler İngilizceyi öğrenmekte, İngiliz sistemindeki akademik dereceleri almaktadırlar (Abadan-Unat, 2017: 62). Merkez ülkelerin medyası tarafınca yayınlanan programlar ve reklam kampanyalarıyla da pekiştirilen bu ideolojik ve kültürel bağlar post-kolonyal devletlerde merkez devletlerin sömürge faaliyetlerini üstü kapalı bir biçimde sürdürmelerine olanak sağlamakla birlikte bu ülkeler arasında göç hareketlerinin sürekliliğine de neden olmaktadır.

Tarihselci-yapısalcı yaklaşım uluslararası göç bağlamında kapitalist ekonominin yapısal öğelerine ve küreselleşmenin etkilerine çok fazla vurgu yaptığı ve göç süreçlerini tek boyutlu olarak analiz ettiği gerekçeleriyle eleştirilmiştir (Castles ve Miller, 2008: 35). Tez çerçevesinde tüm bu eleştiriler kabul edilmekle birlikte küreselleşmenin uluslararası göç hareketlerini hızlandırıcı, derinleştirici ve genişletici etkisi tezin ilerleyen aşamalarında analiz edilirken, göç süreçlerini tarihsel ve yapısal boyutlarıyla inceleyen dünya sistemleri kuramı merkeze alınmıştır.

1.6.2. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri kuramında makro yapılar devletlerarası ilişkileri, dünya ekonomisinin ekonomi politliğini, hedef ve kaynak ülkelerdeki göçün kontrolüne ilişkin kanunları, kurumları ve uygulamaları içermektedir. Boyd'a göre (1989: 647) devletlerin göçü kontrol etmeye yönelik politikaları göç akışının karakteristiğini ve miktarını belirlemede önemli bir role sahiptir ve de özellikle göç alan ülkeler vize talepleri ve kriterleri ile göçmen kabul edecekleri kaynak ülkeleri de seçmektedirler.

Göçmenlerin göç ve de yerleşme problemleriyle başa çıkma adına geliştirdikleri enformel toplumsal ağlar, göç sistemleri kuramının mikro yapılarını ifade etmektedir. Enformel ağlar; bireysel ilişkileri, ev ve aile yapılarını, arkadaş ve cemaat bağlantılarını, sosyal ve ekonomik hususlarda ise karşılıklı bir yardımlaşmayı içermektedir (Castles ve Miller, 2008: 37). Enformel ağlar ayrıca göçmenleri ve göç veren ülkedeki göçmen olmayanları zaman ve mekân boyunca birbirine bağlamakta ve karmaşık toplumsal roller ile bireysel olmayan ilişkiler ağı yaratmaktadır (Boyd, 1989: 641). Başka bir ifadeyle, enformel ağlar ev sahibi ülkedeki göçmenler ile köken ülkedeki arkadaşlar ve akrabalar arasında gelişen bilgi, yardım ve yükümlülük ağlarının kurulmasıdır. Bu tür bağlantılar göç ve yerleşme sürecinde bireylerle gruplar adına yaşamsal kaynaklar sağlar ve sosyal sermaye şeklinde de düşünülebilirler. (Castles ve Miller, 2008: 37). Dolayısıyla enformel ağların güçlenmesi göçün maliyetini ve riskini azaltarak zaman içerisinde göç akışını kendi kendini besler hale getirir ve bu bağlamda kitlesel göçe yol açan zincirleme bir reaksiyon süreci yaşanmasına neden olur (Faist, 2003: 36-38).

Göç sistemleri yaklaşımı uluslararası göçü yalnızca bir defalık bir olay şeklinde değil, birtakım olaylardan müteşekkil dinamik bir süreç biçiminde görerek, uluslararası göçlerdeki yön ve süreçleri açıklama bağlamında oldukça başarılı olmuştur (Sert, 2021: 43). Öte yandan göç alan ülkelerin sınırlayıcı politikalarına rağmen uluslararası göçün 1990'lardan itibaren daha da hızlanarak küresel bir olgu haline gelmesi araştırmacıların göçe neden olan, göçü başlatan faktörlerin analizi yerine uluslararası göçün sürekliliğini ve yeniden üretimini mümkün kılan enformel ağların analizine odaklanmalarına neden olmuş ve bu durum göçmen ağları yaklaşımının ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Göçmen Ağları: Göçmenleri, eski göçmenleri ve göç veren ülkedeki göçmen olmayan kimseleri akrabalık, dostluk ve ortak topluluk kökenine dayanan ilişkilerle birbirine bağlayan bireyler arası bağlar kümesi Massey ve diğ. (1993: 448) tarafından göçmen ağları olarak tanımlanmıştır.

Castles ve Miller'in (2008: 37) ifade ettiği gibi günümüzde birçok araştırmacı göç hareketlerinin başlamasında ve sürdürülmesi sürecinde bilgi ile birlikte kültürel sermayenin de rolüne vurgu yapmaktadır. Göçmen ağları insanların göç etmek istedikleri ülke hakkında bilgi edinme, barınma ve istihdam konusunda yardım alma ve göçmenlerin bulundukları çevreye uyum sağlama konusunda başvurabilecekleri bir çeşit sosyal sermaye olduğu için göç hareketinin başlaması ve sürdürülmesi için gerekli olan bilgi ve kültürel sermayenin de edinimini kolaylaştırmaktadır. Dahası göçün maliyetini azaltan göçmen ağları, ev sahibi ülkede göçmen sayısı belirli bir eşiği aşmış göçmen ağları güçlendiğinde göçün risklerini de kademeli olarak azaltmakta ve çoğu topluluk üyesi için kolayca ulaşabileceği istihdam olanakları sunarak göçü risksiz ve güvenilir bir gelir kaynağı haline getirmektedir (Massey ve diğ., 1993: 449). Bu durum göçmen ağları güçlenip kurumsallaştıkça göç edilecek yerleşim yeri tercihinde ücret farklılıklarının veya istihdam politikalarının önemini yitirmesine ve göç alan ülkelerin benimsediği göç politikası ne olursa olsun düzenli ve/veya düzensiz göç akışının sürmesine de yol açmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 65). Dolayısıyla göçmen ağları uluslararası göçün kendini yeniden üretmesini ve göç süreçleri bir kez başladığında daha fazla insanı içine alan zincirleme göç hareketini mümkün kılmaktadır.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkenin istihdam piyasasında konumları ve çalışma alanları yalnızca insani sermayeleri ile belirlenmez. Göç alan ülkelerde emek piyasasında bölümlenmeler meydana gelmiş ve göçmen istihdamı belirli endüstrilerde, ekonomik sektörlerde yoğunlaşmıştır (Castles ve Miller, 2008: 263-267). Özellikle küreselleşmeyle birlikte istihdam piyasasında taşeronlaşmanın da yaygınlaşmasıyla birlikte sömürüye açık esnek emek kaynağı olarak görülen göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağlar aracılığıyla bu taşeronlarla ilişkilenerak istihdam piyasasına entegre olmaları ekonomik sektörlerde etnik ve ırksal yoğunlaşmayı da beraberinde getirmiştir (Tilly, 1990: 86). Bu durum ilk bakışta göçmenlerin istihdamını kolaylaştırıcı bir etken olarak görülse de uzun vadede göçmenlerin sosyal sermaye kazanımlarını ve emek

piyasasındaki konumlarını dahil oldukları göçmen ağının imkanlarıyla sınırlandırmaktadır. Bu koşullar altında kendi ülkelerinde önemli statü kazandıran eğitimsel ve mesleki niteliklere sahip oldukları halde gelecekteki ilerleme olasılığı karşısında göç ettikleri yabancı ülkede ilk olarak düşük statülü işlere ve yetersiz ücretlere razı olan göçmenler dahi umut ettiklerinin aksine uzun vadede alt sınıftan orta sınıfa yükselememektedir. Göçmenlerin çok çalışmayı kabul ettiği buna karşılık olarak da zaman içinde kendilerinin ve ilerde çocuklarının ekonomik durumlarının düzelmesi beklentilerini ‘*göçmen pazarlığı*’ olarak kavramsallaştıran Alba ve Foner’e göre (2015: 47) ekonomik sektörlerin etnik ve ırksal olarak bölümlenmesi ve işgücü piyasasında göçmenlerin giderek daha çok marjinalleştirilmesi neticesinde göçmen pazarlığının özlemleri giderek hayal kırıklığına dönüşmekte ve bu durum göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Göçmen ağları ev sahibi toplumun mekansal örgütlenmesini de derinden etkilemektedir. Daha önce bahsedildiği üzere ev sahibi topluma aşinalıktan yoksun olan yeni gelen göçmenler, göçmen ağlarından yardım almaksızın günlük barınma, beslenme ve bir dereceye kadar rahat sosyal etkileşim kurma ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekerler. Bu nedenle anadillerinin konuşulduğu ve kültürel olarak tanıdık gelen işletmelerin, kuruluşların olduğu göçmen yerleşim bölgelerine taşınırlar. Göçmen dayanışma ağlarının çok güçlü olduğu bu yerleşim bölgeleri genellikle yerli çoğunluğun yaşadığı mahallelerde konutların niteliği, alt yapı, sosyal imkanlar ve güvenlik bağlamında daha yetersizdir (Alba ve Foner, 2015: 95). Yerlilerin zaman içinde terk ettiği bu yerleşim bölgelerinde göçmenlerin toplumun geri kalanından neredeyse tecrit edilmiş biçimde yaşaması neticesinde ortaya çıkan mekansal marjinalleşme (Castles ve Miller, 2008: 283) göçmen ağlarını daha da güçlendirirken ev sahibi toplumdan ayrılmayı da beraberinde getirmektedir.

Göçmen ağları dayanışma, güven ve karşılıklılık bağıyla göçmenleri birbirine bağlayarak ev sahibi toplumda bir sosyal sigorta vazifesi görse de aynı zamanda göçmenler için bir sosyal kontrol mekanizmasına da dönüşür (Tilly, 2007: 5).

1.6.3. Uluslararası İtme Çekme Modeli

Everett S. Lee “A Theory of Migration” eserinde, öncelikle göç olgusunun anlamı üzerinde durmuştur. Eserinin ikinci başlığı ise göçe sebep olan etmenler

olmuştur. Yazar üçüncü başlıkta belirli bölgelere neden göç yapıldığına değinilirken, dördüncü başlıkta göç akımına ve bunun aksi yönde geliştirdiği akıma yer verilmiştir. Son başlıkta ise göç eylemine katılan bireylerin kişisel özellikleri üzerinde durulmuştur (Lee, 1969: 47-48).

Everett S. Lee göç teorisinde, göç eylemine katılan kişilerden daha çok göç olgusunun kendisine yoğunlaşmıştır. (Çağlayan, 2006: 72) Ancak göç eylemine katılan kişinin de yok sayılmasına karşı çıkmaktadır. Teoriye göre göç, insanların hayatlarını devam ettirdikleri yerle ilgili etmenler, göç edilecek yerle ilgili etmenler, göç engelleri ve kişisel sebepler olmak üzere dört nedene dayanmaktadır (Yalçın, 2004: 30).

Lee'ye göre kişileri göçe iten veya çeken nedenler bulunmaktadır. Kişilerin ayrılacakları ya da gidecekleri yerlerdeki pozitif veya negatif durumlar kişileri göçe sevk etmektedir (Lee, 1969: 285).

Lee İtme-Çekme Teorisi'nde, insanların göçe yönelmesine neden olan etmenleri, negatif etmenler, tarafsız etmenler ve pozitif etmenler olarak üçe ayırmaktadır. Hem gidilecek yer hem de ayrılmak durumunda kaldıkları yer ile ilgili bu etmenlerin etkili olma oranları aynıdır. İnsanları göçe sevk eden etmenler “negatif”, ayrılmak istedikleri yerlerde kalmaları gerektiği fikrini uyandıran etmenler “pozitif”, göçe yönlendirme ya da yönlendirmeme gibi bir durumu olmayan etmenler ise “tarafsız” etmenler olarak adlandırılmaktadır. Şartların iyi olduğu bir göç hareketliliği bütün insanlar için çekici, şartların kötü olduğu bir göç ortamı ise bütün insanlar için iticidir. Fakat göç edilecek yerin şartlarının iyiliği ya da kötülüğü kişilerin yaşayış biçimleri, aile düzenleri ya da hayata bakış açılarına göre de farklılıklar gösterebilir. Bu durumda, bireyleri göçe iten ya da çeken etmenler kişiden kişiye değişim gösteren göreceli kavramlardır (Lee, 1969: 286).

Son zamanlarda yaşanan iç göçler ile uluslararası göçlere göre, İtme Çekme Teorisi'nde mevcut olan hipotezlerin geçerliliklerini koruduğu tespit edilmiştir. Geçmişte yaşanan göçlerden bu dönemde yaşanan göçlerin tek farkı ise daha kapsamlı bir yapıya bürünmüş olmalarıdır. Teknolojinin ve ulaşım imkânlarının gelişmesi gibi belli başlı faktörler, göç olgusunun daha karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Bütün bu değişiklikler, özellikle uluslararası göç kavramının

açıklanmasında, sabit bir itme-çekme nedeninden bahsetmeyi olanaksız hale getirmiştir (Çağlayan, 2006: 75).

1.6.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı

Immanuel Wallerstein tarafından 1970’de hazırlanmış 1980’lerde de geliştirilerek sunulmuş olan Merkez-Çevre Teorisi en çok kullanılan teorilerin başında gelmektedir. Bu teoriye göre göç eylemine katılan iş gücü, gittiği gelişmiş ülkelerin maddi anlamda kalkınmasına olumlu etki ederken, göç ile ayrıldığı gelişmekte olan ülkeleri ise ekonomik anlamda kayba uğratmaktadır (Güllüpnar, 2012: 67-68). Göç ile başka ülkelerde iş gücü olarak yer alan kişiler, gittikleri ülkelerin toplumsal gelişim kanallarından, sosyal ve kültürel faaliyetlerinden yararlanamadıkları için, kendi ülkelerine geri döndüklerinde ülkenin gelişmişlik düzeyini yükseltmede herhangi bir etki oluşturmaz (Tatlıdil, 1993: 61). İş gücü transferi yapan ülkelere göç eden göçmenler aldıkları ücretlere tepki gösterecek özgürlüğe sahip değildirler. Ücret yetersizliği bu ülkelere olan göç yoğunluğunu azaltmamaktadır (Massey ve diğ., 2014: 32).

Merkez çevre teorisinde yer alan çevre ülkeler, merkez ülkeler için önemli ve asla vazgeçilemeyecek konumdadır. Özellikle merkez ülkeler üretim için gerekli olan iş gücünü ve hammadde gereksinimlerini çevre ülkelerden karşılar. Çevre ülkeler ise pazaryeri anlamında merkez ülkelere gereksinim duymaktadır. Sonuç olarak hem merkez ülkeler hem de çevre ülkeler çeşitli nedenlerle birbirlerine bağlıdır (Çağlayan, 2006: 80).

Dünya sistemi teorisi, uluslararası göçü, güçlü kapitalist ekonomilerin ve küreselleşmenin zayıf ekonomilere nüfuz ederek bir dünya sistemi oluşturmasının bir sonucu olarak görmektedir. Bu durum, yoksul ülkelerdeki geçim kaynaklarını kötüleştirerek daha uygun şartlar arayan hareketli bir işgücünün oluşmasına sebep olmaktadır. Bu süreç, doğrudan yabancı yatırımlar ve çok uluslu şirketler ile ivme kazanmakta, tarımsal üretimin azalmasıyla kent ve kır ayrımı artmaktadır. Bu şartlarda, gelişmiş ülkelerde gereksinim duyulan vasıfsız işgücü açığı bu ülkelerden gelen göçmen işçilerce karşılanmaktadır. Böylelikle dünya genelinde göç akımlarına dayalı bir işgücü arz-talep dengesi meydana gelmektedir (Vural, 2007: 15-17). Toksöz’e göre sanayileşmiş merkez ülkeler, çevre ülkelerin bilhassa beyin göçüyle

nitelikli işgücünü sömürmekte ve asimetrik bir bağımlılık ilişkisi oluşmaktadır. Toksöz (2006: 19) yirminci yüzyılda sömürgeci rejimlerle çoğalan doğrudan yabancı yatırımlar ve çokuluslu şirketler vasıtasıyla hızlanan bu sürecin ivmesinin, küreselleşmeyle beraber arttığını bildirmiştir.

Dünya sistemleri teorisine göre uluslararası göç, kapitalizmin gelişmesinin neden olduğu yerinden edilmenin doğal bir sonucudur. Kapitalist ekonomi, Kuzey Amerika, Japonya ve Batı Avrupa'daki merkezlerden giderek daha geniş daireler halinde yayılım sergiledikçe dünya nüfusunun büyüyen bölümü küresel pazar ekonomisine ilave edilmektedir. Çevre ülkelerde bulunan hammadde, emek ve toprak dünya pazarlarının kontrolüne girdikçe göç akımları meydana gelmekte, göçlerin büyük bir bölümü de merkez ülkelere yönelmektedir (Abadan-Unat, 2017). Wallerstein'ın yaklaşımı doğrultusunda merkez ülkeler, genel olarak da kapitalist ilişkiler sistemini uygulayan ve sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise merkez ülkelere bağımlı olan ve kapitalist değerler ve ağlarla çevrelenmiş ülkelerdir. Ekonomik zorunluluklar ve kapitalist değerler sistemi kapsamında merkez ve çevre ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılık ilişkisi içerisindedirler. (Wallerstein, 1995: 134-135). Bu temel teze göre dünya merkez ve çevre olmak üzere ikiye bölünmüştür ve bu iki dünya ekonomik temelde birbirine bağlı olarak var olabilirler. Modern ekonominin ve kapitalizmin gelişmesiyle beraber bağımlılık, ekonomik esaslı kapitalist kısıtlamalara dönüşmüştür

1.6.5. Yeni Klasik Ekonomi: Mikro Kuram

Göç, Neo-klasik mikroekonomik teoriye (Massey ve diğ., 1993) göre, rasyonel aktörlerin göçten olumlu net bir kazanç/fayda beklmeleri durumunda, gelirlerini maksimize etme amacıyla vermiş oldukları bir karar şeklindedir. İnsanlar, gelirlerini artırma adına bir yerden ayrılarak farklı bir yere doğru göç ederler. Neo-klasik ekonomik modellerdeki en çok eleştiri alan husus, insanların her zaman için rasyonel bir şekilde davranacaklarını varsaymalarıdır. Nitekim bu bakış açısına göre, her insan kendisi adına en uygun ve faydalı kararı verebilmektedir. Bu bağlamda özellikle de geri kalmış toplumlarda, daha evlenme çağına gelmemiş ve hatta reşit dahi olmayan genç erkek göçmenlerin bu türden önemli kararları sadece tek başlarına aldıklarını düşünmek çok gerçekçi değildir (Özbay, 2015:221). Neo-klasik teoriye göre (Castles

ve Miller, 2008), bireyler göç etmeye karar verir iken aslında faydayı maksimize etmeyi amaçlarlar; gidecekleri ülkelerde bekledikleri yüksek kazançlar, göç esnasında katlanacakları maliyetlerden eğer daha yüksek ise göç etme kararını verirler.

1.6.6. Yeni Ekonomi: Makro Kuram

Neo-klasik ekonomik teori, göçü açıklar iken insan sermayesi kavramını kullanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 31). Bu teori, makro düzeyde göçü işgücü arzı ve talebiyle coğrafi farklılıklar üzerinden yola çıkarak açıklamaktadır. Burada özellikle vurgulanan nokta ise, mikro düzeydeki kazançsal farklılıkların göçün yönünü belirleyebilmesidir. Bireylerin göç etme motivasyonları, sadece gelir artışı ya da risklerin farklılaşmasıyla değil, aynı zamanda kendi referans gruplarındaki (Massey ve diğ., 2014: 11) hane gelirlerinin artışıyla da ilişkili durumdadır. Büyük bir emek rezervine sahip olan bölgelerde genellikle ücretler daha yüksek seviyelerdedir. Göç, genellikle düşük kazançlı bölgelerden yüksek kazançlı bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Mikro düzeyde ise insanlar, kendi iş becerileri ve gittikleri iş piyasalarının özel koşullarına bağlı olarak, daha verimli ve kazançlı olabilecekleri yerlere göç etmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU VE NEDENLERİ

Uluslararası göç olgusu, fakir ile zengin, kuzey ile güney tüm devletleri ilgilendiren bir vaziyet almıştır. Uluslararası göç ile birlikte Dünya üzerinde ulusal sınırların eskiye göre etkisi azalmış, hizmet ve emtiaların dolaşımı hızlanmıştır. Böylece devletler arasında maddi nitelik taşıyan, sermaye ve istihdam gibi konularda meydana gelen eşitsizlikler ve dengesizlikler göç dalgaları ile dengeye getirilmeye çalışılmıştır (Adıgüzel, 2016: 93-94). Göç sürecini süratlendiren unsurlardan biri, dünyanın farklı bölgelerinde yaşam ve refah şartları arasında oluşan eşitsizlikle beraber iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle daha da görünür olmasıdır (Danış, 2004:1).

Bu bölümde ulusların göç olgusu ve nedenleri incelenmiştir. Bu konular uluslararası koruma çeşitleri ve göç ve istihdam ilişkisi irdelenerek açıklanmıştır.

2.1. ULUSLARARASI KORUMA ÇEŞİTLERİ

Dünyanın birçok bölgesinde, milyonlarca insan hayatlarını sürdürmekte oldukları ülkelerinden siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal sebeplerle ayrılmak durumunda kalmıştır. Nitekim son dönemlerde dünyanın önemli bir bölümünde yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, bu türden göç hareketlerinin de artış göstermesine neden olmuş ve göç etmek mecburiyetinde kalan bireylere uluslararası düzeyde koruma çabaları hız kazanmıştır. Devletler, günümüzde bu problemin çözümü noktasında çeşitli sözleşmeler, bildirilerle belgeler hazırlamışlar, böylece “uluslararası koruma sistemi” şeklinde isimlendirilen evrensel bir oluşumu ortaya koymuşlardır (Güner, 2005: 6). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çerçevesinde uluslararası korumadan faydalananlar; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma sahipleri olarak üç gruba ayrılmışlardır. Bunların yanında uluslararası bir koruma statüsü olarak sayılmayan “geçici koruma” ise yine YUKK’nin 91. Maddesi içerisinde ele alınmıştır. YUKK’na ait 91. madde “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.” şeklindedir.

2.1.1. Mülteciler

Mülteci kavramı Cenevre Sözleşmesi'ne göre; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba üyeliği ya da siyasi görüşleri sebebiyle zulme uğramaktan haklı olarak korktuğu için vatandaşı bulunduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku sebebiyle bu korumayı istemeyen kimsedir (Ekşi, 2016:160). Bu kimse eğer vatansız ise yine benzer sebeplerle daha önce yaşadığı yerin dışında bulunan, oraya geri dönemeyen veya dönmek istemeyen bireyi ifade eder. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (Cenevre Sözleşmesi, 1951) ve 1967 Protokolü (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024), mültecilerin uluslararası düzeyde yasal haklara sahip olmalarını sağlayan önemli tarihsel belgeler arasında yer almaktadır. Bu sözleşme, mülteci tanımını ve mültecilerin hak ve sorumluluklarını belirleyen temel hukuki belgedir denilebilir (Yeşil, 2019: 11). Türkiye uluslararası anlaşmalar ve coğrafi konuma göre kendi iç hukukunu düzenlemiştir.

YUKK'da yer alan 61. maddeye göre, kendi ülkelerinde ortaya çıkan hadiseler sebebiyle; milliyeti, ırkı, dini, belirli bir gruba üyeliği ya da siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı bulunduğu ülkenin haricinde bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku sebebiyle yararlanmayı istemeyen yabancıya ya da bu türden olaylar sonucu ölmeden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönmeyen ya da söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilmektedir (Yeşil, 2019: 11). Türkiye, ülkenin batısından değil de farklı bir bölgesinden ülkeye giriş yapan yabancılara kendi iç hukuk düzenlemesinin gereği olarak farklı statüler belirlemiştir.

Yıllara göre Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024c). Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Türkiye’de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

2005	57428
2006	51983
2007	64290
2008	65737
2009	34345
2010	32667
2011	44415
2012	47510
2013	39890
2014	58647
2015	146485
2016	174466
2017	175752
2018	268003
2019	454662
2020	122302
2021	162996
2022	285027
2023	254008
11.04.2024	61924

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024c

Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımı (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024c) Tablo 6’da yer almaktadır. Türkiye’de 2023 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 254008 kişi iken bu rakam 2005 yılında 57428 kişi olmuştur. Tablo 5 incelendiğinde göçmen sayısında 2013 yılına kadar belirli yıllarda azalış ve belirli yıllarda da artışlar görülmektedir. Bununla beraber 2013 yılından sonra Suriye’de çıkan iç çatışmalardan dolayı göçmen sayısının arttığı belirlenmiştir Suriye İç Savaşı Suriye hükûmeti, Suriye ordusu ve Suriye’deki iç isyancılar arasında başlayan, akabinde El Nusra, Irak ve Şam İslam Devleti ve bazı Kürt, Süryani, Türkmen, Dürzi ve grupların da katıldığı, ilerleyen dönemlerde de Rusya, İran, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve Türkiye gibi dış güçlerin de düzenli ve kısıtlı şekilde dâhil olduğu görülmüştür. Gösteriler 15 Mart 2011’de başlayarak Nisan 2011 tarihinde ülke genelinde yayılmıştır. Nisan 2011 tarihinde Suriye Ordusu eylem ve ayaklanmaları bastırmak için görevlendirilmiş ve askerler ülke genelinde göstericiler üzerine ateş açmıştır. Aylarca süren askerî kuşatmaların ardından gösteriler silahlı isyanlara dönüşmüştür. Genelde sivil gönüllüler ve firari askerlerden meydana gelen muhalif güçler, merkezi bir liderlik olmaksızın isyana başlamışlardır (Wikipedia, 2024b).

Tablo 6: Yıllara Bağlı Şekilde Düzensiz Göçmenlerin Sayısı

Ülkeler	Yıllara göre yakalan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımı										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Afganistan	12248	35921	31360	45259	100841	201437	50161	70237	115775	68687	
Suriye	24984	73422	69755	50217	34053	55236	17562	24468	45909	58621	
Filistin	508	615	365	832	10545	12210	2059	3497	14270	18113	
Türkmenistan	817	1241	1034	1302	2580	4484	1882	4343	13083	14328	
Fas	204	525	905	821	2496	10836	4073	2453	7523	13040	
Özbekistan	503	1393	1648	3321	5203	7478	3030	4819	7553	9649	
Irak	1728	7247	30947	18488	17629	12097	3826	4404	6628	8803	
İran	626	1978	1817	2707	4066	8753	3562	3505	5849	7295	
Yemen	32	35	41	111	344	677	133	913	7352	6383	
Diğer	16997	24108	36594	52964	90246	141454	36004	45357	61085	49089	

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024c

Tablo 6’da yer alan veriler incelendiğinde hudutlarda Afgan, Suriyeli ve Filistin uyruklular en fazla yakalanan düzensiz göçmenler olmuştur. 2023 yılı itibari ile 68687 Afgan, 5862 Suriye ve 18113 Filistin uyruklu düzensiz göçmen yakalanmıştır. Bu göçmenler ülkelerinde iç karışıklık ve savaş olması sebebiyle Türkiye’ye iltica etmişlerdir. Işığıçok ve Kariman’ a (2022:466) göre göç alan gelişmiş ülkeler ve göç veren geri kalmış ülkeler arasında bir köprü görevi gören, çevresindeki ülkelerde yaşanan savaşlar, doğal afetler ve iç karışıklıklar ve benzeri olayların Ortadoğu, Asya ve Afrika’da yaşayan halklarının yerinden olmalarına sebebiyle bu sorundan Türkiye en fazla etkilenen ülkelerden biridir. Bu dönemde meydana gelen sorunlar dikkate alındığında, önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin süreceği görülmektedir. Aynı Tablo incelendiğinde Yemen uyruklular da aynı şekilde ülkelerinde uzun zamandır devam eden iç karışıklık ve savaş nedeniyle ülkemize iltica etmişlerdir. Arap Baharının başlangıcından beri, iç çatışma süreci yaşayan ülkelere komşu ülkelere ve tüm dünyaya göçler yaşanmaya başlamıştır. Bu göç dalgasından en çok etkilenen ülkelerden biri Türkiye’dir (Paksoy ve diğ., 2012:45-58). Diğer göçmenler, Avrupa ülkelerinde daha iyi sosyo-ekonomik ve daha iyi yaşam koşulları için Avrupa’ya gitmek istemektedirler. Bu sebeple göçmenler Türkiye’ye iltica ederek Avrupa kaçak yollardan gitmeyi arzulamaktadırlar.

2.1.2. Şarh Mülteci

Şartlı mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından coğrafi sınırlamalara bağlı olmakla birlikte Avrupa ülkelerinin haricinde meydana gelen olaylar nedeniyle; milliyeti, dini, ırkı, belirli bir toplumsal gruba üyeliği ya da siyasi görüşlerinden ötürü zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku sebebiyle faydalanmak istemeyen yabancıya ya da bu türden olayların sonucu önceden yaşadığı ülkesinin dışında, oraya dönemeyen ya da söz konusu korku sebebiyle dönmeyi istemeyen vatansız kimseye verilen statüyü açıklar. Şartlı mültecilerin, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye değin Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir (Nevşehir Valiliği Raporu, 2016: 3). Kısa adıyla "İltica ve Göç Yönetmeliği" olarak veya "1994 Yönetmeliği" şeklinde anılan ve 1994 yılında yürürlüğe koyulan "Türkiye'ye İltica Eden ya da Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni İsteyen Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınmacı olmak Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketliliğine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (Yönetmelik, 1994: 1) gereğince bu tartışmaya bir açıklık getirilmiş ve yalnızca Avrupa'dan gelen yabancılar "mülteci", Avrupa'nın dışından gelenler ise "sığınmacı" şeklinde adlandırılmıştır (Ekşi, 2016: 48).

2.1.3. Sığınmacılar

Sığınmacı kavramı tarihsel süreç içerisinde ilk olarak, bir devletin kendi toprakları dışındaki başka bir ülkenin topraklarında bulunmakta olan misyon binalara veya savaş gemilerine vb. alanlara sığınan kimseleri koruyarak *diplomatik sığınma* (*diplomatic asylum*) biçiminde gelişmiş ve ilgili literatüre yerleşmiştir. Yaşadığımız çağda ise "diplomatik sığınma" şeklinde belirtilmedikçe çok daha geniş bir kapsamı bulunan *ülkesel sığınma* (*territorial asylum*) kavramı kastedilmektedir. Ülkesel sığınmayla temel olarak bir devletin toprakları içerisinde bulunmakta olan yabancılar sağlamış olduğu koruma durumu anlaşılmaktadır. Ülkesel sığınma, özü itibarıyla *non-refoulment* ilkesi üstüne geliştirilmiş olup uluslararası bazı hakların da sağlanmasını gerekli kılmaktadır (Acer ve diğ., 2010: 13).

Sığınmacı, daha tam olarak mülteci kabul edilmeyen fakat haklı korkuları

nedeniyle de korunmak adına yaşamış olduğu yerden ayrılan kişidir (Abadan-Unat, 2017: 306). Sığınmacı, ayrıca mülteci statüsünü kazanma adına başvurusunu yapmış ve haklarında uluslararası ve ulusal hukuk kurallarına göre değerlendirilme yapılan kimseleri de kapsamaktadır. Bu kimselerin yaptıkları başvuruların reddedilmesi durumunda, ülkede kalmalarını gerektirecek nedenleri de eğer yoksa bu kimselerden ülkeden ayrılmaları istenir ya da sınır dışı edilirler. Fakat istisnai şekilde bazen bu kimselere insani gerekçelerle ikamet izni de verilebilmektedir (Perruchoud, 2004: 8).

İlgili literatürde mülteci ve sığınmacı tanımlamalarına ilişkin farklı yaklaşımların mevcut olduğu görülmektedir. İltica hakkı ve mülteci durumunda olma, hukuksal bir statü kazanımını ifade eder iken; sığınma hakkı ile sığınmacı ise, kısa zamanlı barınmayı karşılayan fiili durumu işaret etmektedir (Odman, 1995: 189). Mülteci, hukuksal olarak kazanılan bir statüdür. Sığınmacı ise mültecilik başvurusu değerlendirilmekte olan ve bu süre içinde geçici bir koruma sağlanan kişileri ifade eder (Çiçekli, 2014: 246). Sığınmacı, kişisel veya bir grup olarak korunma talep eden kişidir. Yapılan bu talep, ilgili ülke tarafınca henüz sonuçlandırılmamış olduğu bu durum kişiyi sığınmacı konumuna taşımaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees (Türkçesi: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu)-, UNHRC, 2005: 13) Sığınmacı nosyonu, daha mülteci statüsünü elde etmemiş kişileri ifade etmekle birlikte; Türk hukuku bağlamında, Avrupa'nın dışından gelerek güvenli bir üçüncü ülkeyi bulunana kadar geçici süre ile ikamet edenleri de kapsamaktadır (Ekşi, 2011: 55). Uluslararası koruma durumunun kimlere uygulanacağı hususu, mültecilerin ve sığınmacıların tanımının yapılmasını gerektirmektedir. Fakat yapılacak olan tanımlama, bir sınırlamayı da getirmektedir. Bu çalışmada sığınmacı ve mülteci terimlerinde, mültecilik hukuksal olarak kazanılmış olan statü, sığınmacılık ise mültecilik statüsünü kazanmayı isteyen fakat bu statüyü henüz elde edememiş kimseler şeklinde ele alınacaktır.

2.1.4. İkincil Koruma

İkincil koruma veya diğer adıyla “tamamlayıcı koruma” geçici korumadan daha farklı olarak acil/geçici özelliklerde değildir. *“Fakat kişinin geri gönderileceği ülke içinde insanlık dışı ve onur kırıcı hareketlere, işkenceye maruz kalma riskleri bulunduğundan geri göndermeme ilkesi bağlamında ülkeden çıkarılamayacak olan*

*yabancılara bireysel yönden sağlanan koruma çeşididir” (Ekşi, 2016: 53). Buradaki geri gönderme yasağı ise Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (MHDDS) ’nin 33. maddesi bağlamında ele alınmıştır. Bu maddeye göre; “*taraf hiçbir devlet, kendisine sığınan mültecileri dini, ırkı, milliyeti, belli bir gruba üyeliği ya da siyasal görüşleri dolayısıyla hayatı ve özgürlüklerinin tehdit edileceği ülkenin hudutlarına hiçbir şekilde sınır dışı ya da iade edemez*” (MHDDS madde 33, 1951).*

Türk yabancılar hukuku bağlamında da yine YUKK’nin “Geri Gönderme Yasağı başlıklı dördüncü maddesinde MHDDS’nin 33. Maddesinde bulunan tanım olduğu gibi kabul edilmiştir. Ayrıca YUKK madde 63’te ikincil korumaya ilişkin tanım ve de bu kapsamdan faydalanabileceklerin özellikleri açıkça belirtilmiştir;

“Mülteci ya da şartlı mülteci şeklinde vasıflandırılmayan fakat geldiği ülkeye ya da ikametinin bulunduğu ülkeye tekrar gönderilmesi durumunda idam cezasına mahkum edilecek ya da hakkındaki idam cezası infaz edilecek; insanlık dışı ve onur kırıcı cezaya, işkenceye maruz kalacak; son olarak ise milletlerarası ya da ülke genelinde görülen silahlı çatışmaların olması halinde, yine ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri sebebiyle kendi şahsına dönük ciddi bir tehdit ile karşılaşacak olması sebebiyle tabi olduğu ülkenin ya da ikamet ülkesinin koruma haklarından faydalanamayan ya da söz konusu tehditler sebebiyle yararlanmayı talep etmeyen yabancı veya vatansız kimseye, statü belirleme işlemlerinden sonra ikincil koruma statüsü verilecektir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: 63).

İkincil koruma veya tamamlayıcı koruma şeklinde de isimlendirilmekte olan bu statüdeki ortak amaç 1951 Sözleşmesi ve bunun yanında 1967 protokolünden faydalanmayan fakat ayrılmış oldukları ülkelere de geri dönmeme hususunda haklı sebepleri bulunan kimselere uluslararası korumanın sağlanmasıdır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1036).

Yıllara bağlı olarak ülkemize uluslararası koruma başvurusu yapmış olan yabancı uyruklu kişilerin sayısı (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024d) Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Göçmenler

Yıl	Sayı
2010	8932
2011	17925
2012	29678
2013	30311
2014	34112
2015	64232
2016	66167
2017	112415
2018	114537
2019	56417
2020	31334
2021	29256
2022	33246
2023	19017

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024d

Tablo 8’de Türkiye’ye en fazla Uluslararası koruma başvurusu yapan yabancı uyrukluların sayısı verilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024d).

Tablo 8: Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan İlk Üç Ülke

Yıl	Sayı
Afganistan	13068
Irak	2776
İran	1416
Diğer	1757

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024d Not: 2023 sonu itibariyle

2023 yılında Türkiye’ye uluslararası Koruma başvurusu yapanların Afgan, Irak ve İran uyruklu vatandaşlar olduğu belirlenmiştir. Uluslararası koruma başvurusuna en fazla başvuran insanların genelde ülkesinde savaşlar, iç karışıklıklar ve zorbalık olduğu görülmektedir. Ortadoğu ve Asya yaşayan halklarının yerinden olmalarına sebebiyle bu sorundan Türkiye en fazla etkilenen ülkelerden birisi olup bu dönemde meydana gelen sorunlar dikkate alındığında, önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin süreceği anlaşılmaktadır (Işığışık ve Kariman, 2022:466).

2.1.5. Geçici Koruma

“Geçici koruma” statüsünün mülteci, vatansız ya da şartlı mülteci kavramları gibi uluslararası bir metin bağlamında tanımı bulunmamaktadır. Bu statü içerisindeki temel argüman ise kitlesel akım kavramıdır denilebilir. Geçici koruma statüsü bu kavramın üzerinden gelişerek şekillenmiştir. Öztürk’e göre Kosova ve Eski Yugoslavya krizleri de bu statünün uluslararası düzeyde şekillenmesinde etkin olmuştur (2017: 201). İlgili literatüre bakıldığında geçici koruma, uluslararası koruma statülerine alternatif olan bir koruma türü şeklinde kabul edilmemektedir. Nitekim bu statünün acil durumlar için bir müdahale yöntemi olduğu, kısa vadeli ve olağanüstü bir korumayı temin ettiği belirtilmektedir. Geçici koruma statüsü, kitlesel olarak ciddi akımlar halinde gelmiş olan sığınmacıların sayıca fazla olmaları sebebiyle kişisel mülteci statüsünün tespiti yönteminin tatbik edilemediği hallerde ilgili devletlerin kısa vadeli şekilde sağladıkları bir acil koruma türü biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Oba, 2018: 28-73).

Uluslararası koruma hakkına sahip bulunan kimseler, YUKK’de de belirtilmiş olduğu gibi bireysel olarak başvuranlardır. Buna karşılık geçici korumaya ilişkin talepte bulunacak olan kimseler, kendi ülkelerinden ayrılmaya mecbur bırakılmış, ayrıldıkları ülkeye de geri dönemeyen, acil ve geçici koruma maksadıyla ve kitlesel olarak sınırlarımıza gelerek koruma hakkı talep edenlerdir (Çelikel ve Gelgel, 2017: 170).

Geçici koruma statüsü, temel olarak, ülkemize sığınmış olan Suriye vatandaşlarının durumlarını yasal bir zemine oturtma adına oluşturulmuştur (Çelikel ve Gelgel, 2016: 170). Türkiye’nin geçici koruma kavramı ile tanışması ise 2011 yılında yaşanmış olan ve “Arap Baharı” şeklinde nitelendirilen süreçle birlikte başlamıştır denilebilir. Ortadoğu’da ve yine pek çok Arap ülkesinde ortaya çıkan rejim değişikliklerinin yanında uzun süre devam eden iç savaşlar geçen zamanla birlikte artık sınır bölgemize kadar yaklaşmıştır. Nitekim Suriye Arap Cumhuriyeti’nde yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle sayıları milyonlarla ifade edilen Suriye vatandaşları sınırlara doğru kitlesel şekilde akın etmişlerdir (AFAD, 2016:110-111).

Ülkemizdeki yabancılar hukuku bağlamında geçici koruma statüsü YUKK ile ele alınmaktadır. YUKK madde 91’de geçici koruma statüsü tanımlamıştır ve yine

kimlerin de bu statü içerisinde değerlendirileceği açık olarak ifade edilmiştir. İlgili maddeye göre: “*kendi ülkesinden ayrılmaya mecbur kalmış, ayrılmış olduğu ülkeye ise geri dönemeyen, geçici ve acil koruma bulma maksadıyla kitlesel şekilde sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçmiş olan yabancılara geçici koruma hakkı sağlanabilir*” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: 91). Belirtilmekte olan bu tanımda; Türkiye’ye gelmiş olan yabancılar, kitlesel veya bireysel şekilde sınırlarımıza gelmesi, kendi ülkesinden ayrılmaya mecbur tutulması, ayrılmış olduğu menşe ülkeye artık geri dönüş yapamaması, geçici ve acil koruma bulma maksadıyla gerçekleşmesi koşuluyla kabul edilmektedirler (Elçin, 2016: 24).

Kanunda belirtilmiş olan bu düzenlemeye istinaden; 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY) yayınlanmıştır. İlgili yönetmelikte belirtilen kapsam dahilinde kabul edilecek olanlar, bunların ülkeye kabul edilmeleri ve ayrıca yine bu kapsam bağlamında kabul edilmiş olanların temel hakları ve yükümlülükleriyle geçici koruma statüsünde yapılacak olan işlemler net bir şekilde belirlenmiştir. 2014 yılına gelene kadar yani ilgili yönetmelik kabul edilinceye kadar ülke sınırları içerisinde yaşamakta olan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları bu yönetmelik ve insani kaygılar ile Türkiye’de kabul edilmişler, uluslararası kurallar bağlamında koruma rejimi kapsamına alınmamışlardır (Aydın, 2017: 148).

Geçici Koruma Yönetmeliği temel olarak on bir bölüm ve altmış üç maddeyle bir de geçici nitelikli maddeden teşkil edilmiştir. Bu yönetmelik, ikincil bir mevzuat şeklinde hazırlanmıştır. Kitlesel şekilde ülkemizin sınırlarını geçmiş olan ve kendi menşe ülkesine de artık dönemeyen yabancı şahısların ülkeye kabul edilmeleri, ülkede kalmaları, hak ve yükümlülükleriyle bu türdeki akımlara karşı alınacak olan tedbirleri, çalışma ortaklarını ve benzeri öğeleri kapsar. Nitekim Türkiye’nin mevcut stratejik durumu ve komşu olan farklı ülkelerden de yine kitlesel nitelikli bazı akımların da olabileceği göz önünde bulundurularak ilgili yönetmelik hazırlanmıştır (Kurtbaş ve Andıç, 2016: 705).

Tablo 9’da yıllara bağlı olarak Ülkemizde geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sayısı yer almaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024e).

Tablo 9: Yıllara Göre Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı

Yıl	Sayı
2011	0
2012	14237
2013	224655
2014	1519286
2015	2503549
2016	2834441
2017	3426786
2018	3623192
2019	3576730
2020	3641370
2021	3737369
2022	3535898
2023	3214780
11.04.2024	3118499

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024e

Türkiye’de geçici koruma statüsü içerisinde yer almakta olan Suriyelilerin sayısı 2019 haricinde 2012 yılından 2021 yılına kadar arttığı görülmektedir. Türkiye’de 2012’de 14.237 geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunurken bu rakamın 2021 yılında 3.737.369’a kadar yükseldiği görülmüştür (Özcan, 2022). Yalnız son yıllarda Suriye’de çatışmaların azalması nedeniyle 2024 yılı geçici verilerine göre 3.118.499’a düştüğü belirlenmiştir (Ülkesine gönüllü dönen Suriyelilerin sayısı 554 bini aştı, 2023).

Türkiye’de geçici koruma statüsünde yer alan Suriyelilerin illere göre dağılımına (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024e) Tablo 10’da yer verilmiştir.

Tablo 10: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

	İl	Sayı		İl	Sayı
1	Adana	219040	42	Kahramanmaraş	88313
2	Adıyaman	21584	43	Karabük	1181
3	Afyonkarahisar	10764	44	Karaman	840
4	Ağrı	1130	45	Kars	154
5	Aksaray	3543	46	Kastamonu	1344
6	Amasya	1257	47	Kayseri	82925
7	Ankara	89524	48	Kırıkkale	1659
8	Antalya	5664	49	Kırklareli	895
9	Ardahan	107	50	Kırşehir	1299
10	Artvin	67	51	Kilis	70498
11	Aydın	8489	52	Kocaeli	52598
12	Balıkesir	4360	53	Konya	121273
13	Bartın	390	54	Kütahya	1402
14	Batman	12007	55	Malatya	30681
15	Bayburt	33	56	Manisa	12859
16	Bilecik	742	57	Mardin	59988
17	Bingöl	1217	58	Mersin	203216
18	Bitlis	1019	59	Muğla	10501
19	Bolu	4004	60	Muş	1519
20	Burdur	8713	61	Nevşehir	13023
21	Bursa	171338	62	Niğde	5826
22	Çanakkale	3994	63	Ordu	849
23	Çankırı	628	64	Osmaniye	40054
24	Çorum	3099	65	Rize	1216
25	Denizli	13618	66	Sakarya	14987
26	Diyarbakır	21854	67	Samsun	8654
27	Düzce	1372	68	Siirt	4010
28	Edirne	580	69	Sinop	180
29	Elazığ	11676	70	Sivas	3240
30	Erzincan	115	71	Şanlıurfa	274661
31	Erzurum	881	72	Şırnak	2116
32	Eskişehir	6838	73	Tekirdağ	12167
33	Gaziantep	428528	74	Tokat	1174
34	Giresun	286	75	Trabzon	3439
35	Gümüşhane	90	76	Tunceli	37
36	Hakkâri	10	77	Uşak	3051
37	Hatay	259626	78	Van	1601
38	Iğdır	62	79	Yalova	3506
39	İsparta	7416	80	Yozgat	5088
40	İstanbul	530621	81	Zonguldak	649
41	İzmir	119542			

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024e

Buna göre Suriye uyrukluların daha çok İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Adana, Mersin, Konya, Bursa, İzmir ve Ankara illerine yerleştiği belirlenmiştir. İstanbul’da 530621, Gaziantep’te 428528 ve Şanlıurfa’da 274661 Suriyeli yaşamaktadır. İstanbul, ülkede en büyük Suriyeli nüfusuna sahip kent olup 530 bin 621 geçici koruma statüsünde Suriyeli yaşamaktadır. Bu kenti Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay,

Adana, Mersin, Bursa, Konya, İzmir ve Ankara illeri izlemektedir. Gaziantep'te 428 bin 528, Şanlıurfa'da 274 bin 661, Hatay'da 259 bin 626, Adana'da 219 bin 040, Mersin'de 203 bin 216, Bursa'da 171 bin 338, Konya'da 121 bin 273, İzmir'de 119 bin 542, Ankara'da ise 89 bin 524 Suriyeli ikamet etmektedir. Ülkede en az Suriyelinin yaşadığı kent 10 Suriyeliyi barındıran Hakkari olmuştur (9 soruda Türkiye'de yaşayan Suriyeliler, 2024).

2.1.6. Göç ve Devlet Politikaları

Uluslararası Küresel Göç Komisyonunun çeşitli ülkelerin göç politikalarına katkılar sağlama adına hazırlamış olduğu ilgili raporda, devletlere şu tavsiyelerde bulunulmuştur (Koser, 2005: 28):

Devletlerin sürdürülebilir nitelikli göç politikaları, şu ilkelere uymalıdır;

- Düzensiz göçlerin nedenleri ve etkileri göz önüne alınarak uzun vadeli bir yaklaşım benimsenmelidir.
- Kişilerin haklarıyla devletin egemenliğini uzlaştırabilen denge özellikli bir yaklaşım benimsenmelidir.

Hükümetlerin çeşitli birimleri, hükümetle sivil toplum kuruluşları ve sivil toplumun arasında ve de farklı ülkelerin hükümetleri arasında diyalog kavramını öne çıkaran bütünlükçü bir yaklaşım sürdürülebilir göç politikası, şu temel öğeleri içermelidir:

- Önlemler ve de kanuni düzenlemelerin uygulamadaki denetimi,
- Örgütlü ve düzenli göçe ilişkin programlar,
- Geri dönüşe ilişkin programlar,
- Sığınmacı/Göçmen kaçakçılığına ilişkin mücadele politikaları,
- Geniş kapsamlı göçmen ve sığınmacı hareketlerinin içerisinde sığınmacıların korunmalarına dönük özel programlar.

Türkiye'de, yukarıda belirtilmiş olan ilkelerle görüşler bağlamında, farklı toplumsal, ekonomik, kültürel niteliklere sahip olan sığınmacılar/göçmenler adına sürdürülebilir nitelikli bir göç politikası yaşama geçirilmelidir. Bu hususta ise sosyal ve de ekonomik bütünleştirme yönünde çalışmalar başlatılmalı ve sığınma/göç hareketlerine dönük uzun vadeli etkilerini öngörebilecek ve gereken tedbirleri gereken

zamanda uygulamaya konabilecek bir program da oluşturulmalıdır. Bu çerçevede sığınmacılar ve göçmenlerin problemlerine dönük olarak milletlerarası örgütler, farklı ülkeler, çeşitli yönetim birimleri ve STK'lar ile iş ortaklığına gidilmelidir. Ülkenin göç politikaları farklı etmenler göz önüne alınarak geliştirilmeli ve her aşamada sınanmalıdır. Göçmenler ve sığınmacıların korunmaları maksadıyla, göçmen kaçakçılığına ilişkin karşı gerekli tedbirler süratli bir şekilde alınmalıdır. Bu bağlamda göçmenlere yönelik beceri kazandırma ve meslek programları geliştirilmeli, onların uzmanlık alanlarına ve de yeteneklerine elverişli istihdam imkanları oluşturulmalıdır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017).

Göç konusunda Brettell ile Hollifield'in araştırmaları, sürdürülebilir nitelikli göç politikalarının oluşturulması noktasında kılavuzluk edebilir. Buna bağlamda Suriyeli sığınmacılara dönük etkin bir göç politikasını oluşturmanın gereklilikleri şunlardır:

- Antropolojik yönden; göçlerin kültürel değişimle etnik kimliği etkileme seviyesi,
- Demografik yönden; mevcut göçlerin ülkenin nüfus yapısı içerisinde nasıl bir değişikliğe yol açtığı,
- Ekonomik yönden; göçün nedenlerinin yanı sıra mevcut ve olası etkilerinin ortaya konulması,
- Coğrafi yönden; göçteki mekansal yönelimlerin sebepleri,
- Tarihi yönden; göçmenlerin deneyimlerini öğrenebilme yollarına ışık tutması,
- Hukuki yönden; göçe etki eden hukuksal etmenler,
- Siyasal yönden; devletlerin mevcut ve olası göç hareketlerini kontrol etme noktasındaki başarısızlıkların sebepleri,
- Sosyolojik yönden; belirli bir topluluğa dahil edilme veya dışarıda tutulmaya sebep olan etmenleri araştırmak, yeni göç politikalarının oluşturulması aşamasında yol gösterici olabilecektir (Brettell ve Hollifield, 2008: 4).

Antropolojik yönden: Suriye'den gelen göç hareketlerinin mevcut kültürel ve de etnik yapıyı önemli düzeylerde etkilemekte olduğu görülmektedir.

Demografik yönden: Suriye iç savaşından kaçarak ülkemize göç eden üst gelirli

kesimin yanında yine düşük gelirli kesim de farklı seviyelerde problemlere neden olabilmektedir. Artış gösteren nüfus sayısına paralel olarak konut talebindeki artış, trafikteki yoğunluğun artması ve de güvenlik problemleri gibi göze hemen çarpan sıkıntılar, ülkedeki mevcut vatandaşların da yaşam kalitelerini olumsuz yönden etkilemektedir.

Coğrafi yönden: Suriye’den gelmiş olan göçmenler, yakın bir coğrafyada konumlanması ve kendilerini şartsız kabul etmeleri sebebiyle kendi ülkelerine yakın olan Türkiye’yi göç etme hususunda öncelikle tercih etmişlerdir. Ancak bunun yanında bazı göçmenler ise Türkiye’yi bir geçiş rotası olarak görmektedirler ve ülkemiz üstünden Avrupa ülkelerine gidebilmenin çabası içindedirler.

Tarihsel yönden: tarihsel süreç içerisinde ciddi bir göçmen tecrübesi bulunmakta olan Türkiye için yakın zamandaki Suriyeli göçleri de çeşitli yansımaları bulunmakla beraber bir noktada da öğretici olmuştur. Bu alandaki güçlükler sosyal, kültürel, ekonomik ve tüzel yapıyı belki gelecek dönemlerde yaşanabilecek yeni göçlere ışık tutarak, farklı yönlerden etkilemiştir.

Hukuksal yönden: Suriye’den gelen ciddi göç dalgası tecrübesi, göçleri yönetmeye dönük şekilde yasal düzenlemelere de katkılar sunan bir süreci desteklemiştir.

Siyasal yönden: Mevcut hükümetlerin göç politikaları ve yönetimini etkileyen, belirleyen ve dönüştüren önemli bir süreç yaşanmaktadır.

Sosyolojik yönden: Dinsel yönden aynı kökenden gelmekle beraber, farklı bir sosyal ve kültürel yapıya mensup toplulukların Türk toplumuna uyum göstermelerini temin edecek bütünleştirici politikalara önem verilmelidir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017).

Ülkemize gelmiş olan Suriyeli sığınmacılar, eğitimsizlik, ekonomik yetersizlikler, mevzuat eksiklikleri vb. sebeplerle temel insan haklarından faydalanamamaktadırlar. Bunun bir neticesi olarak ise sığınmacılara ilişkin uyum problemleri meydana çıkmaktadır. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin ilgisizlik, yetersizlik ve de mevzuat eksikliklerinden kaynaklı toplumdan, sosyal ve ekonomik hayattan dışlanmalarının neticesinde hırsızlık, şiddet vb. kriminal olaylarda artışlar görülmektedir. Bunun ileri aşamasında ise Suriyeli sığınmacı/göçmenlerin kendilerini

mevcut topluluk içerisinde güvenceye alma refleksleri geliştirerek, mafyalaşma türündeki gruplaşmalara gitmeleri de kaçınılmazdır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:34).

Bu sorunların giderilmesi adına bütün ülke genelinde planlı, etkin, uzun vadeli, sürdürülebilir ve geliştirilebilir göç politikalarının benimsenmesi ve ciddi şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

2.1.7. Göç Nedenleri

Göçü anlamak insanlık tarihini anlamak demektir. Göç insanlık tarihinin ayrılmaz özelliklerinden bir tanesidir. Göçün, göçmenliğin anlatılmadığı bir tarih anlayışı eksik kalır. Göç gönüllü veya zorunlu olmak üzere farklılaşma gösterebilir. Her iki bölümün de kendi içerisinde farklılaşmış iç ayrımları vardır. Ekonomik olarak zor durumda olunmasa bile daha iyi şartlar için dünyanın farklı bir bölgesine veya devletine göç edilebilmektedir (Erkiner, 2016:9). Yer değiştirme hareketleri, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi baskı, etnik çatışma, savaş sebepleri, aile birleşimi vb. sebeplerle yaşanabilir. Her yer değiştirme hareketinin göç tanımıyla tanımlanmayacağı gibi her yer değiştiren kişi veya topluluklara mülteci denilemeyebilir.

İşgücü göçü, gelişmekte olan ülkelerde bulunan vasıfsız kimselerin gelişmiş olan ülkelere görece daha yüksek bir ücret karşılığında değerlendirilmeleri şeklinde gerçekleşmektedir.

İnsanların yaşadıkları mekanları geçici ya da kalıcı biçimde terk etmelerinin altında pek çok neden yatmaktadır. Bu nedenler, insanların kendi iradesi dışında olabildiği gibi kendi iradesiyle de gerçekleşebilmektedir. Küreselleşme süreciyle beraber ülkeler arasındaki sınırlar şeffaflaşmış ve bunun neticesinde uluslararası göç hareketleri hızlanmıştır. Tarihsel süreçlerde gerçekleşen göç hareketlerinin altında yatan en önemli unsurun ekonomik sebepler olduğu görülmektedir. Yalnız zaman içerisinde ekonomik etmenlerin haricinde diğer etmenler de göç hareketlerini etkilemeye başlamıştır. Günümüzde insanlar ekonomik etmenlerin haricinde eğitim, sosyal, çevresel, siyasal, kültürel ve demografik gibi birçok gerekçeyle göç gerçekleştirmektedirler (Kalaycı ve Civelek, 2021:317).

Tablo 11: Göçe Neden Olan Faktörler

Kategoriler	İtici Faktörler	Çeken Faktörler
Ekonomik ve Demografik	İşsizlik, yoksulluk, düşük ücret, temel eğitim ve sağlık hizmetlerindeki noksanlıklar, yüksek doğum oranı,	Daha iyi yaşam standardı potansiyeli, daha yüksek ücret beklentisi, mesleki ya da bireysel gelişim
Politik	Çatışma, şiddet, zayıf yönetim, güvensizlik, insan hakları ihlalleri, yolsuzluklar,	Siyasal özgürlükler, güvenlik, emniyet,
Sosyal ve Kültürel	Etnik köken, din, cinsiyet ve benzeri sebeplere bağlı ayrımcılık	Diaspora göçü, ayrımcılığa maruz kalmama, ailenin yeniden toplanması,

Kaynak: Mansoor ve Quillin, 2006: 78

Tablo 11'e göre göçlerin sebepleri; ekonomik ve demografik, politik ve sosyal ve kültürel sebepler olmak üzere temelde üç kategori içerisinde ele alınmaktadır. Kısaca bakılacak olursa işsizlik, yoksulluk, düşük ücretler, yüksek doğum oranları, temel sağlık hizmetlerine erişim ve eğitim sorunları ekonomik ve demografik itme faktörleri şeklinde sınıflandırılır iken yüksek ücret beklentileri, gelişmiş hayat standartları, bireysel ve mesleki gelişim de çekme faktörleri şeklinde ele alınmaktadır. Çatışma ortamı, şiddet, güvensizlik, kötü yönetim vb. faktörler politik yönden; temel insan haklarının ihlalleri, yozlaşma, dine, ırka, cinsiyete bağlı ayrımcılıklar vb. faktörler de sosyal ve kültürel itme unsurları şeklinde nitelendirilmektedir. Ayrıca güvenlik, emniyet ve siyasal özgürlük faktörlerini politik yönden; özgürlükler, ailenin yeniden bir araya gelmesi gibi faktörler de sosyal ve demografik yönden çekme sebepleri şeklinde ifade edilmektedir (Mansoor ve Quillin, 2006: 78).

2.1.7.1. Ekonomik Nedenler

İnsanlar belli dönemlerde ekonomik sebeplerden yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu duruma birçok örnek bulunmakla birlikte 1961 yılında, Almanya'da Türk ve Alman hükümetleri arasında "İşgücü Alımı Anlaşması" imzalanmıştır (Bu anlaşmadan sonra, öncelikle iki bin beş yüz kadar Türkün göç etmiş olduğu Almanya'da, günümüzde artık üçüncü neslin yaşadığı yaklaşık üç milyondan fazla Türk vatandaşı yaşamaktadır. Geçen zamanla birlikte Türkler Almanya'daki en büyük göçmen grubu oluşturmuşlardır ve uzun bir süre de uyum tartışmalarının odağında yer almışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik durumunu yeniden toparlamayı

amaçlayan Almanya çok ciddi bir iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Gereksinim duyulan bu işgücü açığını karşılama adına Almanya ve Türkiye'nin arasında 30 Ekim 1961 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır (Kılıç, 2016).

Suriye iç savaşı neticesinde Türkiye'ye giriş yapan üç milyon Suriye vatandaşının veya savaş, dini baskılar sebebiyle ülkelerinden Türkiye'ye gelen Afganistan vatandaşlarının emek piyasasını aşağıya çektiği görülmektedir. Bu durum gerek göçmenlerin gerekse Türk vatandaşlarının kazancını olumsuz yönde etkilediğinden, göçmen aileler geçinebilmek için küçük yaştaki çocuklarının çalışmasına mecbur bırakılmıştır. Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği'nin (MSYD) 2017 senesinde Ankara ilinde yaşayan ve geçici koruma çerçevesindeki Suriyeli çocuklar ile ilgili hazırlamış olduğu rapora göre; sığınmacılar arasında yaygın olan çocuk işçiliği gibi ekonomik sebeplere bağlı nedenler, güvenlik kaynaklı sorunların başında gelen ötekileştirme ve akran zorbalığı, Türk eğitim sisteminde mevcut olan karma eğitim modelinin Suriye eğitim sisteminde uygun görülmemesi ve Suriye'den göç eden eğitim seviyesi düşük ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda bilinçli olmayışları çocukların eğitim hayatını olumsuz etkilemektedir (MSYD, 2017: 12-13). Suriyeli vatandaşların çok sık yer değiştirmesi, iller ve bölgeler arası göç hareketliliklerinin yoğun olması da çocukların eğitim sürecini olumsuz etkileyen diğer bir sebeptir (Coşkun ve diğ., 2017: 89).

Bütün bu gelişmelerle birlikte göç edilen toplum içerisinde zamanla yer bulan sığınmacılar kendi yerlerini kurarak işçi konumunda iş veren konumuna geçmektedirler. Örneğin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nden alınan (TOBB) verilere göre, 2011 ve 2016 yılları arasında Suriyeli sığınmacıların beş binin üzerinde şirket kurdukları görülmektedir. Bu şirketlerin sayısı özellikle de göçün yoğunlaşmış olduğu 2014 ile 2015 yıllarında sıçrama yapmıştır. Yine Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'in verilerine göre de kanuni zorunluluklar sebebiyle yerli ortakla kurulan firmaların da eklenmesiyle gerçek rakamın on bini bulacağı belirtilmektedir (Akçay, 2017). Görüldüğü üzere ekonomik ve savaş sebepleriyle yer değiştirmeye mecbur kalmış insanların zaman içerisinde ekonomi üzerindeki etkileri de farklılaşmaktadır.

1920'li yıllardan sonra ülkemizden dışarıya dönük gerçekleşmiş olan göç hareketliliğinin merkezinde genelde ekonomik nedenler yer almaktadır. Bireylerin daha iyi bir iş imkanı bulabilme ve yine daha iyi gelir düzeyi elde edebilmeleri için verdikleri çabalar ekonomiyle ilgilidir (Zhanadilova, 2018: 118). Günümüz için de ekonomik nedenlerden kaynaklanmakta olan göç hareketleri, siyasal kaynaklı göç dalgaları kadar önem arz etmektedir. Ekonomik kaynaklı göçler, göçü veren ülke için itici, göç edilen ülke için ise çekici özelliştir.

Ekonomik kaynaklı göçlerin nedenleri; ücretlerin yetersiz düzeyde olması, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, yoksulluk, vergi oranlarındaki yükseklik, çalışanların tasarruf yapamamaları, ağır çalışma şartları, gelişmiş olan ülkelere kıyasla yaşam kalitesindeki düşüklük, işsizliğin yüksek olması, istihdam imkanlarının yeterli olmamasıdır (Bayraklı, 2007: 29).

İşgücü gereksiniminin teşvik ettiği göçler, ekonomik çekiciliğiyle sermayeyi de kendisine çevirmektedir. İşgücünün ucuz olmasıyla birlikte, yerli işgücünün çalışmayı istemediği emek-yoğun sektörler, sağlıksız ve de ağır koşullar altında çalışacak olan insan kaynağını oluşturması sermaye faktörünü göçmen işgücü yönünden çekici hale getirmektedir (Aydın, 2015: 8).

2.1.7.2. Siyasi Nedenler

Göç alan veya göç veren ülkelerde göç hareketliliğinin her şekilde bir sebebi bulunmaktadır. Nitekim göçlerin hiçbirisi nedensiz değildir. Kimi zaman gönüllü ve kimi zamanda zorunlu koşullara altında gerçekleşmesi nedeniyle göçler her zaman için yaşanması muhtemel olaylardandır. Gittikleri bölge ya da ülkelerin dini farklılaşmaların yarattığı ayrımcılık, siyasal belirsizlikler, rejimin politikalarındaki değişiklikler vb. sebepler siyasal nedenlerle gerçekleşen göç hareketliliğidir denilebilir (Günay, Atılgan ve Serin, 2017: 39).

Uluslararası Göç Örgütü'nün verilerine göre, kendi doğum yerinin dışında yaşamakta olan yaklaşık 272 milyon insan bulunmaktadır (International Organization for Migration, 2020:10). Nitekim bu insanların da büyük çoğunluğu göçmen işçilerden oluşup, dünyadaki nüfusun yüzde 3'ünü oluşturmaktadırlar. Bireyler ve toplumlar tarih boyunca daha iyi yaşam koşulları için yer değiştirmeyi tercih etmişlerdir. Tabi bu yer değiştirmeler her zaman ekonomik sebeplerle olmamıştır. Savaş, zulüm, etnik baskılar

siyasi fikir ayrılıkları bireysel, aile olarak veya toplu bir biçimde göç etmeyi mecbur kaldığı görülmektedir. Siyasi baskılardan kaynaklanan göçler bireyleri, toplumu ilgilendirdiği gibi üst düzey yöneticileri de ilgilendirmektedir. Dünya tarihinde özellikle demokrasi kültürü oturmamış yerlerde görev başındaki lider görevden ayrılınca veya zorla ayrılmaya mecbur bırakılınca artık ülkesinde yaşam şansı pek fazla tanınmamaktadır. Bunun birçok örneği olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Osmanlı Padişahının ve ailesinden bazılarının yurt dışına sürgün edilmesi (Sürüldüler ama bitmediler, 2013) veya Peru lideri Garcia'nın Uruguay'a sığınmacı olarak başvurusu (Rüşvetle suçlanan eski Peru Cumhurbaşkanı, Uruguay Büyükelçiliği'nden sığınma talep etti, 2018) gibi durumlar söz konusu olmuştur.

Siyasal nedenlerden kaynaklanmakta olan göçler önemli bir noktayı işaret etmektedir. (Günay, Atılgan ve Serin, 2017: 39). Nitekim bireylerin veya grupların çeşitli siyasi baskılara maruz kalması ve de işkence olaylarının yaşanması gibi nedenlerden dolayı yaşanan ülkeden kaçmak, dil, din, ırk vb. farklılıklardaki özgürlükleri rahatça yaşama isteği göçe sebep olmaktadır. Özellikle de savaşların ve totaliter rejimlerin egemen olduğu bir ortamda göç önemli bir kaçış yolu durumuna gelmektedir. Bu konuda (Kronoloji: Suriye'de isyandan iç savaşa, 2013) Arap Baharı siyasal baskılardan kaynaklanan önemli örneklerden birisidir. Bayraklı'ya göre bu dönemde merkezi Suriye hükümetinin baskıcı tutumu ve istikrarsız bir ortamın ortaya çıkması siyasi kaynaklı göçlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Uluslararası göç hareketliliğinin nedenleri arasında üzerinde en fazla durulması gereken siyasal kaynaklı göçlerdir (2007: 31).

2.1.7.3. Sosyal ve Kültürel nedenler

Kültürel, ırksal veya dini zulüm sosyal itici faktörleri oluşturabilir. Kültür, bireyleri bir araya toplayarak, belli bir topluluğa bağlayan, özelliklerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Bireylerin içerisinde yaşadığı toplumun norm, kural, değer ve kültürüyle çatıştığında farklı bir ülkeye gitmeyi tercih etmesi de göçün nedenlerindendir. Kültürel çeşitliliğin yol açabileceği siyasal istikrarsızlık, belli bir kültürel aidiyete ait bireylerin ülke içerisinde veya ülkelerinden tamamen uzaklaşarak göç etmesine sebep olmaktadır. Çatışma ya da savaş tehditleri de önemli itici faktörler arasında sayılabilir Bazen aile içi çatışmalar veya bağımsızlık arayışı da özellikle genç

kuşakların göç etmesine neden olur. Ulaşım, sinema ve televizyonun etkisi, gelişmiş iletişim olanakları, şehir odaklı eğitim ve bunun sonucunda ortaya çıkan tutum ve değerlerdeki değişimler de göçü teşvik etmektedir (Haas, 2011:68-70).

Bir arada yaşama iradesini gösterememe, eğitim eksikliği, cinsiyetçi ayrımcılıklar, gecekondulaşma, globalleşmenin dünya kültürleri içinde sebep olduğu tek tipleştirme vb. kültürel ve sosyal sebepler göçlere kaynaklık etmektedir. Kültürel ve sosyal nedenli gerçekleşmekte olan göç türlerinin arasına seyahat ve iletişim olanaklarının artması, kolaylaşması ve ucuzlamasını da eklemek mümkündür (Çağlar, 2018: 44).

Eğitim, göçe sebep olan kültürel ve sosyal sebeplerin en başında gelmektedir. Bireyler, eğitim imkanlarının daha yüksek olması nedeniyle kırsal kesimlerden kentlere veya az gelişmemiş ülkelere gelişmiş olan ülkelere doğru göç hareketlerine girişmektedirler. Bunların yanında nüfusun yapısı, sosyal politikalar ve dinsel etkenlerle de göçler yaşanabilmektedir (Tamer, 2019: 19).

Savaşlar veya etnik tartışmalar neticesinde, ayrılan etnik topluluklar aynı coğrafi sınırların içinde yaşamakta zorlanabilirler. Bir grubun baskısı diğer bir grubu yerinden edebilir. Hükümetler aynı zamanda bazı kültürel grupların daha düşük bir kültürel çeşitliliğe sahip olmasını isteyerek oluşan homojen durumdan yararlanarak farklılığı olan politik grupları ülke içerisinde farklı bir yere (ülke içinde veya dışında) geçmeye zorlayabilirler (Mathews, 2018). Geçmiş dönemlerde Balkan coğrafyasında ortaya çıkan Bulgar ayaklanması neticesinde, Müslüman Türkler ve de Bulgar asıllı Müslümanlara uygulanan baskılar neticesinden bu insanların yaşamış oldukları ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kalmaları dinsel nedenlerle yaşanan göçlere örnek teşkil etmektedir. Eğitim nedeniyle veya nitelikli çalışanların gelişmiş olan ülkelere göçü ise bir başka kavram olan beyin göçünü oluşturmaktadır. Taşcı'ya göre insanlar bazen de saygınlık kazanma ve yurt dışında yaşamakta olan akrabalarının bulunduğu yere yakın olmak maksadıyla da göç edebilmektedirler. Ayrıca yurt dışında çalışarak daha sonra kendi ülkesine dönen kimselerin kazandıkları sosyal saygınlık ve de farklı ülkeleri görme isteği sosyal ve kültürel sebeplerle gerçekleştirilen göçün etkenleri arasında yer almaktadır (2009:190-191).

Ülkemizde göçe sebep olan sosyal faktörlerin içerisinde, kan davası, kız

kaçırma, başlık parası vb. durumların varlığı da yine dikkat çekmektedir. Türkiye'nin genellikle doğu bölgelerinde, sıklıkla yaşanan bu hadiseler bireylerin göç kararı almalarında etkili olmakla beraber daha ziyade ülke sınırları dahilinde gerçekleştirilen yer değiştirme hareketi olarak nitelenen iç göçlere sebep olmaktadır (Akgür, 1997: 64).

Göç olgusuna ilgili teoriler açısından bakıldığında, göçler başlangıçta daha ziyade ekonomik sebeplerle açıklanmaya gayret edilmiştir. Göçlerin sebepleri özü itibariyle oldukça farklılıklar içermesi ve kimi zaman da karmaşık bir yapıya bürünmesi nedeniyle bütün göçleri açıklayabilecek tek bir göç teorisinden söz edebilmek mümkün değildir. Tarihsel süreç içerisinde göç hareketleri yaygınlaşarak, hızlandıkça göçlere ilişkin bilimsel temelli teoriler geliştirilmiştir. Bunun sonucunda sosyal ve kültürel etkenler de göç teorilerine ilave edilmiştir (Tamer, 2019:18).

2.2. GÖÇ ve İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Göçler, genelde daha iyi yaşam koşullarına ulaşma maksadıyla ortaya çıkmakla beraber göçün öncesinde, esnasında ve göç sonrasında ilgili ülkeler bağlamında kimi etkiler de meydana çıkabilmektedir. Bu bağlamda göç olgusunun en çok etkilediği alanların başında istihdam gelmektedir. İstihdam yönünden bakıldığında göçmenlerin/sığınmacılarına gelmiş oldukları ülkelerde mevcut istihdamı olumsuz şekilde etkilediğine ilişkin bir anlayış olsa da bazı çalışmalarda göçmenlerin istihdam üstündeki etkilerinin çok da önemli olmadığını göstermektedir. Öte yandan göçe ilişkin etkileri daha detaylı bir biçimde ele almakta olan araştırmalara bakıldığında, işgücü piyasaları üzerinde göçün etkilerinin göç edenlerin nitelikli olup olmadıklarına ve de emek piyasalarının mevcut yapılarına göre farklılıklar taşıdığı görülmektedir (Çelebi ve Durmaz, 2012: 194).

Ülkelere gelen göç hareketleri, ekonomideki belli sektörler üzerinde işgücü yoğunluğunu artırdığı için emek arzına da etki etmektedir. Bunun yanında göçmenler/sığınmacılar, belli mal ve hizmetlere dönük tüketicilerin talebini genişletmesi nedeniyle göçmen işgücü talebini de artırmaktadır. Göç hareketleri belirli meslekler yönünden farklı sektörlerdeki mevcut işler adına rekabeti artırabilir ve yeni işler de yaratabilir. Nitekim modern ekonomilerde iş alanları sabit bir sayıda değildir. Göçmenler, mal ve hizmetlere dönük tüketicilerin talebini artırırken, bunun yanında işverenler de göçmen işgücünün yoğunluklu olduğu sektörlerde üretimi

artırabilmektedir. Ayrıca orta ve de uzun dönemde göçün daha fazla yatırıma yol açması öngörülmektedir. Yatırımın ve işgücü talebinin göçü ne şekilde etkileyeceği mevcut ekonominin temel özelliklerine bağlı konumdadır. İşgücü talebi, ekonomik büyüme dönemlerinin tersine ekonomik kriz dönemlerinde daha yavaş şekilde karşılanmaktadır (Kalaycı ve Civelek, 2021:319).

2.2.1. Sığınmacıların Çalıştığı Sektörler

Sığınmacıların eğitim seviyelerine ve de mesleki statülerine ilişkin olan bu veri, sığınmacı emeğinin niteliklerini göstermektedir. Yeterli olmayan dil becerileri, beşeri sermayedeki eksiklikler, kimlik belgelerinin tanınmaması, etnik ve ırk ayrımcılığına dair engellere ilave olarak emek piyasası içerisindeki kültürel bazı uygulamalar da sığınmacıların istihdama ilişkin alanlarını kısıtlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında sığınmacılar genelde gitmiş oldukları yeni ülkelerin emek piyasaları içinde dezavantajlı konumdadırlar (Bauder, 2005: 81). Sığınmacıların istihdam alanlarına dönük olarak gerçekleştirilmiş olan farklı çalışmaların tespit ettikleri ortak hususlar şu şekil sıralanabilir:

- Sığınmacıların yaşamış oldukları illerdeki mevcut işgücü piyasalarına giriş düzeyleri, bu illerin ekonomik seviyelerine, başka bir deyişle ildeki ihtiyaçlara göre biçimlenmektedir. Örnek verilecek olursa Gaziantep ve Mersin illerindeki sığınmacılar ticaret ve sanayi sektörlerinde çalışırken, Hatay ve Adana’da ise daha ziyade tarım sektöründe çalışmaktadırlar (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), 2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016: 793). İstanbul, Bursa ve İzmir gibi ülkemizin büyük kentlerinde yaşayan sığınmacılar ise enformel sektörlerde daha çok istihdam edilmektedirler. Nitekim küçük işletmelerde her türdeki işleri yapan kişilerle kendi hesabına çalışan gündelikçi sığınmacılar bu çerçevede ele alınabilirler. Gecekondu ağırlıklı yerleşim yerlerine ya de kentin sokaklarına yayılan istihdam alanlarıyla sığınmacılar; işportacı, simitçi, boyacı, baloncu vb. olarak da yine kendilerine istihdam sahaları yaratabilmektedirler. Kentsel ve kırsal yerleşimlere yine bağlı olarak da sığınmacıların istihdamları çeşitlilik arz etmektedir. Kırsal bölgelerde çoban, tarım işçisi, bekçi, çiftlik işçisi şeklinde çalışmakta olan sığınmacılar mevcuttur. Ülkemizdeki mevsimlik tarım çalışanları örneğinde olmuş olduğu gibi sığınmacılar da bir noktada coğrafi

hareketliliğe uyum sağlamakta ve elma, fındık, patates, pamuk ve kiraz benzeri tarımsal ürünlerin hasat edilme zamanlarında ilgili bölgelere doğru göç etmektedirler.

- Sığınmacıların işgücü piyasası içerisinde emek-yoğun sektörlerde ve yine ağırlıklı olarak da vasıfsız iş kollarında genellikle istihdam edildikleri (bağımlı şekilde çalıştıkları ya da zamana dayalı şekilde çalıştıkları) görülmektedir. Tarım, inşaat, tekstil, imalat vb. farklı sektörel alanlarda mevsimlik olarak çalışanlar mevcut iken, ayrıca seyyar satıcılık, ev hizmetleri, çöp toplama, çiftlik işçisi, çoban, çocuk veya yaşlı bakıcısı şeklinde istihdam edilen sığınmacılar da mevcuttur. Türkiye'deki işgücü piyasası içerisinde, toplumsal cinsiyete dayalı şekilde geleneksel roller, istihdama ilişkin alanlarla ilişkileri belirli ölçülerde etkilemektedir. Yine benzer bir biçimde sığınmacılar bağlamında da kadınlara yüklenilen kimi geleneksel roller, onların istihdam noktasında şanslarını azaltmaktadır. Bu sebeple çoğunlukla ev hizmetlerinde çalışan, çocuk veya yaşlı bireylerin bakımlarını üstlenen veya kadınların daha ağırlıklı bir biçimde istihdam edildiği tekstil vb. farklı sektörlerde çalışan kadın sığınmacılar da mevcuttur (Toksöz, 2008: 92; ORSAM, 2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016: 793; Çetin, 2016: 1007).
- Bağımsız şekilde kendi işyerini açan sığınmacı esnaflarla zanaatkârlar da yine bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla pastane, lokanta, tatlıcı, hazır giyim, kahvehane, berber ve kuyumculuk benzeri alanlarda yoğunlaşmışlardır. Sığınmacıların mevcut işgücü piyasalarına katılımıyla ilgili kanuni düzenlenmelerin daha yeni yapılmış olması ve yine bu hususta ciddi bir farkındalığın bulunmaması sebebiyle bu işletmelerin birçoğu kaçak olarak faaliyet göstermektedir. Bazı yasal problemlerden dolayı da mülteciler vergi mükellefi olamamakta ve bu sebeple işletme ruhsatlarını da alamamaktadır. Mevcut durumun haksız bir rekabet ortamını oluşturması, bu kaçak işyerlerinin devamlı olarak mühürlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca açılan bu işyerlerinde Arap alfabeli kullanılan tabelaların olması, yerel halkla sığınmacıların arasında istenilmeyen kimi gerginliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır (ORSAM, 2015: 18; Lordoğlu ve Aslan, 2016: 792; Çetin, 2016: 1007). Öte taraftan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin (TOBB) verilerine göre; Suriye vatandaşları tarafından

kurulan şirket sayısı 2014 yılında 2.106'dır. 2016 yılının sonunda ise bu sayı ciddi bir artış göstererek 5.647'ye yükselmiştir. Yabancı sermaye özellikli şirket sayıları yönünden Almanya'dan sonra Suriye, Türkiye'deki en fazla yabancı yatırımı yapan ülke konumunda bulunmaktadır. Suriye vatandaşlarının kurmuş oldukları bu şirketlerin sermayelerinin toplamı da 751 milyon 638 bin TL'dir. Fakat bu işletmelerde istihdam edilen Suriyelilerin sayısı hakkında ise net bir bilgi mevcut değildir.

- Dünya üzerindeki küresel rekabetin mevcudiyeti ve şiddeti, belirli hususlarda çocuk emeğinin sömürüsüne de sebep olmaktadır. Nitekim çocuk işgücü, enformel sektörler ve çoğunlukla da emek-yoğun iş alanlarının önemli bir bileşeni durumuna gelmiş bulunmaktadır. Ülkemizdeki Suriyeli sığınmacı çocuk sayısı (0-14 yaş) 1.188.242'dir. Bu sığınmacı çocukların ciddi bir kısmının eğitim süreçleri içerisinde bulunmadıkları göz önünde bulundurulduğunda, işgücü piyasaları içinde önemli oranlarda çocuk sığınmacıların istihdam edildiği görülmektedir (ORSAM, 2015). Bu konuda yapılmış olan bir araştırmada Kilis ilinde ikamet eden Suriyeli çocukların lokanta, pastane, fırın, bakkal, giyim mağazası vb. küçük işletmelerde istihdam edildikleri, bunun yanında çöp toplayarak veya seyyar satıcılık yaparak ailelerinin geçimlerine katkı sağlamaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Öte taraftan küçük sanayi sitelerinde, organize sanayi bölgelerindeki firmalarla bazı tekstil atölyelerinde çalışmakta olan çocuk sığınmacılar da yine mevcuttur. Çocuk sığınmacı işçiler, günlük küçük ücretlerle ucuz ve güvencesiz bir biçimde bu işyerlerinde çalıştırılmaktadırlar (Harunoğulları, 2016:44).
- Kalifiye meslek sahibi bulunan sığınmacıların ABD, Kanada ve Almanya başta olmak üzere farklı Avrupa ülkelerine göç ettikleri bilinmektedir. Ülkemizdeki mühendis, doktor, avukat, akademisyen, öğretmen vb. profesyonel mesleği bulunan sığınmacıların ise kendi mesleklerini yapıp yapmadıkları, bu alandaki istatistiklerin eksikliğinden dolayı tam olarak bilinmemektedir. Bu belirtilen mesleklerin haricinde kalan ve kalifiye işgücü şeklinde değerlendirebilecek mesleki statüsü bulunan sığınmacıların da geriye doğru bir mesleki hareketlilik içerisinde oldukları görülmektedir. Nitekim sığınmacıların istihdam imkanına erişimlerini ve istihdamda entegrasyonlarını etkileyen temel faktörlerden birisi mesleki kimliklerinin ülkemizde tanınmamasıdır. Bu durum, kalifiye bir mesleği

bulunan sığınmacıların diploma denkliğini alamadığı durumlarda veya ulusal standartlar bağlamında getirilen bazı kısıtlamalara takıldığında aşağı doğru bir mesleki hareketliliğin yaşamasına sebep olmaktadır (Lamba, 2003: 47).

- Sığınmacıların mevcut işgücüne katılmaları hususunda kültürel yakınlığın, akrabalık ilişkilerinin, din ve dil benzerliğinin önemli bir etken olduğu görülmektedir (Özkarlı, 2015: 185). Nitekim mevcut istihdam alanları da bu özelliklere bağlı şekilde çeşitlilikler taşımaktadır. Özellikle dil yeterliliği bulunan sığınmacıların öncelikle istihdam alanları daha da genişlemekte bunun yanında çalışma koşulları da iyileşmektedir. Suriyeli sığınmacılar bağlamında gözlenen durumlardan birisi de işgücü piyasalarına giriş esnasında akrabalık bağlarının, aşiret dayanışmasının ve hemşerilik ilişkisinin oldukça önemli bir fonksiyonunun olduğudur. Bu duruma bağlı olarak sığınmacıların Türkiye’deki mevcut istihdam alanları, etnik kimliğe göre biçimlenmeye başlamıştır denilebilir.

2.2.2. Sığınmacı Girişimciliği

Ortadoğu siyasetinde önemli etkileri görülen “Arap Baharı” sonrasında yaşanan kitlesel göçler sebebiyle pek çok ülke gibi Türkiye de bu göç hareketinden oldukça önemli bir düzeyde etkilenmiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş ve olaylar sonrasında gittikçe artan şiddet olayları sebebiyle milyonlarca insan ülkelerini terk ederek farklı ülkelere sığınmak durumunda kalmışlardır. Yeni geldikleri bu ülkeye bir şekilde entegre olmaya çalışan bu sığınmacılar, çeşitli engeller sebebiyle (kültür, dil, deneyim vb.) ekonomik yönden ciddi zorluklar çekmektedirler. Ekonomik yönden yaşamlarını idame ettirmek zorunda olan birçok sığınmacı serbest mesleğe yönelmiş ve kendilerine ait olan girişimcilik faaliyetlerini başlatma gereği duymuşlardır (Körpe Abdullatif ve Koç, 2022:92).

Göçmen girişimciliği, genelde göçmenler tarafınca girişimcilik faaliyetlerinin üstlenilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Göçmen girişimci, bireysel şekilde çalışan ya da başka göçmenleri istihdam eden, girişimcilik yoluyla dezavantajlı bir konuma, ekonomik fırsatlara ve pazarın taleplerine yanıt verme adına ortak ya da etnik olmayan pazarda yer alan kimsedir (Butler ve Greene, 1997:267-289) Göçmen işletmeleriye, göçmenlerin sahip bulunduğu firmalar şeklinde tanımlanabilirler (Bager & Rezaei, 2001:5).

Sığınmacı girişimcilik, göçmen girişimcilik tanımlamasından yola çıkarak bulunmuş oldukları ülkede sığınmacı statüsünde olan ve ekonomik faaliyet olarak bir iş kurmuş olan bireylerdir denilebilir (Eryılmaz, 2021:4). Göçmenlerin birçoğu, işlere sınırlı erişimleri ve yukarı doğru sosyal hareketlilik adına engellenen fırsatlar sebebiyle girişimci faaliyetlerde bulunmaya zorlanmaktadır. Kimi akademisyenler, dil bilme, ilgili tecrübe, kaynaklar ya da sosyal yerleşiklik eksikliği gibi durumların göçmenlerin iş kurmalarını engelleyebileceğini ifade etmişlerdir (Constant, Kahanec ve Zimmermann, 2009:1-3); fakat göçmenler, kimi zaman ev sahibi toplumlarda yerel halka nazaran daha yüksek serbest meslek oranlarına sahip bulunabilirler (Levie, 2007:143-144). Kloosterman ve Rath (2003) kendi namına çalışan sığınmacı/göçmenlerin küçük firmaların ortaya çıkmasında özellikle önemli bir rol oynadığını öne sürmektedirler. Bu türdeki göçmen işletmeleri, göçmen topluluklarının genişlemesi ve büyümesiyle birlikte artış göstermektedir.

Masurel ve diğ., (2002: 259), ise Amsterdam'da bulunan Türkler, Faslılar ve Hintliler/Pakistanlılar olmak üzere farklı üç etnik kökene sahip göçmen girişimcilerin üzerinde pazar anlayışı, ticari bilgi vb. başarı faktörlerinin etnik gruplar üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmaya göre, göçmen girişimcilerin arasında başarı koşullarında farklılaşmaların olduğu tespit edilmiştir.

Basu ve Altunay (2002: 392), araştırmalarında farklı kökene sahip altı göçmen girişimci topluluğuyla çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Göçmen gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirmiş ve bu çalışmayla kültür ve girişimcilik arasında etki olup olmadığını ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Araştırmanın neticesinde kültür etkeninin girişimcilik üzerinde işin başlangıcında etkisinin olduğu ortaya çıkar ıken, ileri aşamalarda farklı faktörlerinde girişimcilik üzerine etkisi görülmüştür.

Ramadani ve diğ., (2014:334), 2013'te Makedonya'daki 89 Arnavut girişimci ile gerçekleştirdikleri çalışma, göçmen girişimcilerin kendi işlerini kurma, yönetme, işlerin sorunları, beşerî faktörleri ve örgütlenme şekillerini etkileyen sebepleri analiz etmişlerdir. Göçmen girişimcilerin bağımsız olabilme ve kendi işlerine sahip olma fırsatıyla motive oldukları, haksız rekabetler ve satış seviyesinin düşmesi vb. iş problemlerinin başta geldiği, daha ziyade kişisel tasarruflarını kullanarak finansman sağladıkları araştırmada elde edilen sonuçların arasındadır.

2.2.3. Sığınmacılara Sağlanan Sosyal ve Ekonomik Haklar

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir ülkeye giriş yaptıktan sonra mülteci ya da sığınmacı statüsü talep eden yabancılar belirli haklara sahip olmaktadır. Bu haklar doğrultusunda Türkiye'deki yasal düzenlemeler çerçevesinde, bu kişilere çeşitli hizmetler sunulmakta ve bazı olanaklardan yararlanmaları sağlanmaktadır. Barınma, sağlık hizmetleri, eğitim, çalışma hayatına katılım, sosyal yardım ve destek gibi alanlarda sunulan imkanlar, kişinin sahip olduğu koruma statüsüne bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Mülteci ve sığınmacılara tanınan hakların ve bu haklara dayalı olarak verilen hizmetlerin belirlenmesi, mevcut sorunların tespiti ve çözüm geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

İkamet ve Barınmaya İlişkin Düzenlemeler;

Türkiye'de bulunan yabancıların ikamet izni alma zorunluluğu bulunmaktadır (YUKK, 2013: madde 19). Ancak bazı özel durumlarda bu yükümlülüğünden muaf tutulmaları mümkündür. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile getirilen önemli yeniliklerden biri de çalışma izninin ikamet izni yerine geçebilmesidir. Yani, bir yabancı çalışma izni aldığı takdirde, ayrıca ikamet izni almasına gerek kalmaksızın, bu izin süresi boyunca Türkiye'de yasal olarak kalabilmektedir (YUKK, 2013: madde 27). Mülteciler için 3 yıl, şartlı mülteciler ve ikincil koruma statüsündekiler için 1 yıl, vatansız bireyler için ise 2 yıl geçerli olan belgeler herhangi bir harç ödemesi olmadan verilmektedir (YUKK, 2013: madde 50-83).

Uluslararası koruma başvurusu yapan ya da bu statüden faydalanan kişilere, kimlik belgeleri düzenlenmekte ve bu belgeler ikamet izni yerine geçmektedir. Ayrıca, söz konusu kimlik belgelerinin harçtan muaf olması, mülteci ve sığınmacılar açısından önemli bir yükü ortadan kaldırarak ikamet harcı sorununu da çözmüştür (Büyükçalık, 2015: 199-202).

Çalışma ve İstihdam Alanındaki Düzenlemeler

Mülteci ve sığınmacıların Türkiye'deki istihdamına ilişkin olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) özel düzenlemeler yer almaktadır. Bu kapsamda, mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi kişilerin, bu statüye hak kazandıkları andan itibaren hem bağımlı hem de bağımsız olarak çalışma hakkına

sahip oldukları belirtilmiştir. Ayrıca, bu kişilere verilen kimlik belgeleri aynı zamanda çalışma izni olarak da kabul edilmektedir. Ancak, bazı durumlarda bu kişilerin iş gücü piyasasına katılımı; coğrafi bölge, zaman ve sektör açısından kısıtlanabilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de üç yıldır ikamet edenler, bir Türk vatandaşı ile evli olanlar ya da Türk vatandaşı çocuğu bulunan mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri bu kısıtlamalardan muaf tutulmaktadır (YUKK, 2013: madde 89). Uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar ve şartlı mülteci statüsündeki kişiler ise, başvurularının üzerinden altı ay geçtikten sonra çalışma izni talebinde bulunabilmektedir. Şartlı mülteci statüsü sahipleri ile bu statüye başvuranlar ve vatansız bireyler, çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na (2018 sonrası adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) başvurmak zorundadır (Çelikel, 2015: 185).

Sağlık Alanındaki Düzenlemeler

Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi açısından en önemli gelişmelerden biri, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir. Bu kanunla birlikte, uluslararası koruma başvurusunda bulunan ya da bu statüye sahip olan kişilerden herhangi bir sağlık güvencesi bulunmayan ve ödeme gücü olmayanların, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamına dahil edileceği hükme bağlanmıştır (YUKK, 2013: madde 89). Bu düzenleme, ilgili kişilere ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanma olanağı sağlasa da yalnızca ödeme gücü olmayan ve başka bir sosyal güvenceye sahip olmayan bireyler için geçerlidir. Ödeme gücüne sahip olan kişiler ise bu haktan yararlanamamaktadır; bu durumda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, primlerin tamamını veya bir kısmını kişi adına katkı payı olarak talep edebilmektedir. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ise geçici koruma altındaki bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmasına dair detaylı hükümler getirmiştir. Yönetmeliğin 27. maddesi uyarınca, kamp içi ve kamp dışındaki sağlık hizmetlerinin Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda sunulacağı belirtilmiş; temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamda verilen tedavi ve ilaçlar için hasta katılım payı alınmayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak bu düzenleme, tüm sağlık hizmetlerinin tamamen ücretsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

Eğitim ve Öğretim Alanındaki Düzenlemeler

2014/21 No.lu Genelge, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm okul tür ve kademelerine (yükseköğretim hariç) mülteci ve sığınmacıların kayıt olabilmelerini düzenleyerek bu alanda önemli bir adım atmıştır. Bu düzenleme sayesinde, söz konusu bireyler Türkiye'deki okul öncesi eğitim kurumları, ilköğretim, ortaöğretim ve lise düzeyindeki okullara, eğitim seviyelerine uygun şekilde kayıt yaptırabilmektedir. Ayrıca, Türk vatandaşı öğrencilerin faydalandığı ücretsiz ders kitapları, okul sütü, özel eğitim hizmetleri ve ücretsiz destek kursları gibi çeşitli eğitim projelerinden, bu kapsamdaki öğrenciler de yararlanabilmektedir (İçduygu ve Diker, 2017: 26).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇLER BAĞLAMINDA SURİYELİ Sığınmacıların Vergi Uyumlularının İncelenmesi

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın konusu, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacı girişimcilerin TRC2 bölgesinde vergi uyumlarının incelenmesidir. Çalışmanın amacı ise, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin vergi yapısı üzerinde yaratmış olduğu katma değerin ortaya koyulmasıdır. Ayrıca vergi uyumu üzerinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli girişimci sığınmacıların olumlu etkilerinin mevcut olup olmadığını araştırmayı hedeflemektedir. Araştırmanın sınırı 2010 yılı sonrasında yaşanan Arap Baharı süreci ve sonrası ile sınırlandırılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA KAPSAMI VE ÖNEMİ

Arap Baharı olarak adlandırılan süreç 2010 yılında Tunus'tan başlayarak güney komşumuz Suriye'ye kadar ulaşmıştır. Savaş günümüzde önemli düzeyde azalsa da halen devam etmektedir. Suriye'de olan iç savaş sebebiyle ülkemizde bulunan Suriyeli göçmenlerin hem sayıları hem de karşılaştıkları problemler gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca günümüzde Suriye topraklarında savaşın etkisi oldukça azalmasına rağmen göçmenlerin Türkiye'de ne kadar kalacakları ya da daha ne kadar göçmenin geleceği de kestirilememektedir. Yalnız Türkiye'de uzun yıllardır bulunan ve kamplar haricinde kendi olanaklarıyla yeni bir yaşam tesis eden Suriyeli göçmenlerin, her ne kadar eğitim, sağlık ve ekonomik problemleri bulunsun da genel olarak büyük çoğunluğunun geri dönme niyeti olmadığı da görülmektedir. Suriye'den pek çok ülkeye milyonlarca kişi zorunlu göç etmiş, 3 milyon 214 bin 780 kişi, (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024e) Türkiye'ye sığınmıştır. Nüfus yoğunluğu bakımından dünyanın en büyük kitlesel göçlerinden biri olan Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç etmeleri Türkiye ekonomisi açısından önem arz etmektedir.

3.3. LİTERATÜR TARAMASI

Carpio ve Wagner (2015) tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan araştırmada Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı sektörde Türk işçilerin yerini alarak ücretleri aşağı çektikleri her 10 mültecinin 6-7 Türk işçiyi işinden ettiği yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca çalışmanın diğer bulgularında, Suriyelilerin, kayıtlı sektör istihdamına dolaylı etkileri olduğu ve kayıt dışı sektördeki her 10 sığınmacının kayıtlı sektörde 3-4 yeni istihdam meydana getirdikleri de tespit edilmiştir.

İlgazi (2019), Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasası üzerinde 15- 64 yaş grubunun etkilerini yerel düzeyde araştırmaktadır. Araştırma sonucunda Suriyeli sığınmacıların her iki kentte kayıt dışı istihdamda yoğun olarak yer aldıkları tespit edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların emek piyasası üzerine etkileri göreceli olarak hissedilmesine rağmen diğer önemli etkinin de kayıt dışı istihdamda olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü sığınmacıların çalışmasına kısıtlama getiren hukuki düzenlemeler sebebiyle resmi olarak çalışmalarının mümkün olmadığı neticesine ulaşılmıştır.

Suriyeli göçmenlerle Ağlargöz ve Yardımcı (2019)' yaptıkları araştırmada işletmelerinin kuruluş yeri seçiminde, iş bulma ve çalışma yeri seçiminde, göç edilecek yer seçiminde, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler ile akrabalık bağların belirleyici olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca göçmenlerin çalışma şartları, istihdam edilme sebepleri ve çalışma hayatında yaşadıkları sorunları ortaya koymuştur.

Alhoussen (2020), Türkiye'de yaşayan Suriyeli girişimci sığınmacıların Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin mevcut olup olmadığını ya da toplumsal sorunlarla karşılaşp karşılaşmadığını araştırdığı çalışmasında şu bulgulara ulaşmıştır; Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde yer alan geçici koruma kapsamındaki Suriyeli girişimcilerin ekonomik faaliyetlerinin sosyoekonomik yapı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Alhoussen' göre (2020:72) ucuz işgücü, yeni iş ortamlarının artması, dış ticarete Suriyeli sermaye ve yatırımcıların etkili olmaları, gıda ve tekstilde yerli üretimin artması olumlu etkilerdir. Bunun dışında işgücü olarak çocuk işçiliği, ekonomide kayıt dışılık ve haksız rekabet ortamı yaratması da olumsuz etkiler olarak görülmektedir.

3.4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİ

Bu çalışmada araştırmanın yöntemi, modeli, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, araştırmanın evreni ve örneklem grubu açıklanmıştır.

3.4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına ulaşması için araştırma yöntemi, halihazırdaki verilerin belirli bir sistem dâhilinde değerlendirilerek analizlerinin yapılmasını ifade etmektedir (Kozak, 2014: 24). Çalışmada değerlendirilen metot nicel olguların neticesinde meydana gelmektedir.

Bir çalışma için metot, araştırmanın amacına ve problemine göre tespit edilmektedir (Aydın, 2019). Bu araştırma; Cığerci ve Eğmir (2020) tarafından geliştirilen “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği ve bu ölçeğin alt boyutları katılımcılarına demografik değişkenleri bağlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla bu ölçek ve alt boyut demografik değişkenleri ile olan ilişkileri araştırmanın yöntemi olarak nicel yöntemleri öne çıkarmıştır.

Bu çalışma, uluslararası göçler bağlamında Suriyeli sığınmacıların vergi uyumları üzerinde etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. İlk olarak çalışmanın betimsel istatistikler bulguları ortaya koyulmuştur. Ardından Güvenirlilik Analizi, “Normallik Dağılımı, Faktör Analizi, T-testi ve ANOVA çoklu testleri uygulanarak ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır. Araştırma verilerinin normallik dağılım sergileyip sergilememe durumu çarpıklık ve basıklık analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda normal dağılıma sahip T-testi ve ANOVA çoklu karşılaştırma testleri yapılmıştır.

3.4.2. Araştırma Modeli

Uluslararası göçler bağlamında Suriyeli sığınmacıların vergi uyumları üzerinde etkisinin araştırılmasının hedeflendiği bu araştırma, nicel araştırma metodlarından kesitsel bir araştırma olup ilişkisel tarama modeline elverişli olarak planlanmıştır. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha çok değişkenin arasında var olan etkileşimin varlığının ve seviyesinin belirlendiği araştırma modelidir (Karasar, 2005:77). Bu araştırmada, Uluslararası göçler bağlamında Suriyeli sığınmacıların vergi uyumları üzerinde etkisinin belirlenmesi amaçlandığı için araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli seçilmiş olup ilişkisel değişkenler Suriyeli sığınmacıların vergi

uyumlarının incelenmesi olarak belirlenmiştir. Kesitsel yaklaşımda ise birbirlerinden farklı gruplar arasında anlık olarak veri toplanması söz konusudur (Karasar, 2005:179). Bu araştırmada, ilişkisel değişkenlerden Suriyeli sığınmacıların vergi uyumlarının incelenmesine yönelik olarak veriler Suriyeli iş insanlarından 2024 yılı içerisinde tek bir kez toplandığı ve bu değişkenler arasındaki durum betimlenmek istendiği için kesitsel yaklaşım seçilmiştir. Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacıların vergi uyumlarının incelenmesi demografik değişkenlerine göre incelenmiştir.

3.4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şöyledir:

H₁: Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanların Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1a}: Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1b}: Vergi yükü boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1c}: Vergi bilinci boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1d}: Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1e}: Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H_{1f}: Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların cinsiyetinin etkisi vardır.

H₂: Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanların Türk vergi sistemine uyumuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2a}: Vergilendirmede şeffaflık boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2b}: Vergi yükü boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2c}: Vergi bilinci boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2d}: Vergi sistemi bilinci boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2e}: Vergi mevzuatı boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H_{2f}: Vergi ayrıcalığı boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.

H₃: Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanların Türk vergi sistemine

uyumuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3a}: Vergilendirmede şeffaflık boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3b}: Vergi yükü boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3c}: Vergi bilinci boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3d}: Vergi sistemi bilinci boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3e}: Vergi mevzuatı boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H_{3f}: Vergi ayrıcalığı boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.

H₄: Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4a}: Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4b}: Vergi yükü boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4c}: Vergi bilinci boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4d}: Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4e}: Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H_{4f}: Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.

H₅: Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5a}: Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5b}: Vergi yükü boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5c}: Vergi bilinci boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5d}: Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5e}: Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

H_{5f}: Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.

3.4.4. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Çalışmanın veri toplama aracı iki kısımdan oluşmaktadır. Veri toplamanın birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koyan bir anket uygulaması yer almaktadır. İkinci kısımda ise Cığerci ve Eğmir (2020) tarafından geliştirilen “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” adlı ölçek uygulaması yer almaktadır.

Bu ölçek toplam 27 madde ve 6 altı alt boyuttan oluşmaktadır. Anket soruları ve ölçek maddeleri eklerde yer almaktadır. Ölçek maddeleri beşli likert biçiminde yer almaktadır. Likert tipli maddelere yönelik seçenekler; (1) “kesinlikle katılıyorum”, (2) “katılıyorum” (3) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, (4) “katılmıyorum” ve son olarak (5) “kesinlikle katılmıyorum” olarak düzenlenmiştir.

3.4.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Avrupa Birliği NUTS 2 sınıflandırmasına göre TRC2 bölgesi kabul edilen Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde ikamet eden Suriyeli iş insanları oluşturmaktadır.

Şanlıurfa ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası’ndan 2024 yılında alınan verilere göre bu illerde toplam 607 Suriyeli sığınmacı ve de girişimci kayıtlıdır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre ve de % 5 hata payı ve % 90 güven seviyesinde 188 kişi ile görüşülmelidir. Çalışma kapsamında 202 kişiye anket yapıldı ancak 12 anket eksik ve hatalı veri dolayısıyla işleme alınmadı. İncelemeler sonucu yeterli görülen 190 anket incelemeye alınmıştır. Çalışmanın anket çalışmaları iş insanlarının işletmelerinde yapılmıştır. İlk olarak anket çalışmalarında katılımcılardan izin istenmiş ve uygun görenlere anketler dağıtılmıştır. Anketler katılımcılara dağıtıldıktan sonra araştırmanın ilk olarak amaç ve hedefleri anlatılmış ve ardından anketlerin doldurulması süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.5. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ

Araştırmaya katılan Suriyeli katılımcıların cinsiyet dağılımı Tablo 12’de yer almıştır.

Tablo 12: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde
Kadın	16	8,4	8,4
Erkek	174	91,6	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 12 incelendiğinde katılımcıların %91,6’sının erkek (174 kişi) ve %8,4’ü ise kadın (16 kişi) olduğu belirlenmiştir.

Suriyeli katılımcıların yaş dağılımı Tablo 13’de aktarılmıştır.

Tablo 13: Katılımcılara Ait Yaş Değişkininin Dağılımı

Yaş aralığı	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde
18-25	28	14,7	14,7
26-35	92	48,4	63,2
36-45	52	27,4	90,5
46-60	18	9,5	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların %14,7’sinin (28 kişi) 18-25 yaş aralığında %48,4’ünün (92 kişi) 26-35 yaş aralığında %27,4’ünün (52 kişi) 36-45 yaş aralığında ve %9,5’nin 46-60 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılanların eğitim durumları Tablo 14’de yer almıştır.

Tablo 14: Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Seviyesi	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Okuryazar	5	2,6	2,6
İlkokul Mezunu	3	1,6	4,2
Ortaokul Mezunu	19	10,0	14,2
Lise Mezunu	70	36,8	51,1
Üniversite Mezunu	84	44,2	95,3
Y. Lisans veya Doktora Mezunu	9	4,7	100,0
Toplam	190	100,0	

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde; %44,2'si (84 kişi) üniversite mezunu, %36,8'i (70 kişi) lise mezunu, %10'u (19 kişi) ortaokul mezunu, %4,7'si (9 kişi) yüksek lisans ve doktora mezunu, %1,6'sı (3 kişi) ilkokul mezunu, %2,6'sı (5 kişi) okuryazardır (Tablo 14).

Katılımcıların yaşadığı il incelemesi Tablo 15'de aktarılmıştır.

Tablo 15: Katılımcıların Yaşadığı İller

Yaşadığı il	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Şanlıurfa	98	51,6	51,6
Diyarbakır	92	48,4	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 15'deki katılımcıların yaşadığı iller; Şanlıurfa (%51,6'i) ve Diyarbakır (48,4)'dir.

Katılımcılara ait gelir seviyeleri Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16: Katılımcıların Gelir Durumu

Gelir seviyesi	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
0-20.000 TL arası	33	17,4	17,4
20.001-50.000 TL arası	66	34,7	52,1
50.001-100.000 TL arası	76	40,0	92,1
100.001- 250.000 TL arası	12	6,3	98,4
250.001-500.001 TL arası	1	,5	98,9
500.001 TL'den fazlası	2	1,1	100,0
Toplam	190	100,0	

Katılımcıların gelir durumları dikkate alındığında; %40'ı (76 kişi) 50.001-100.000 TL arası, %34,7'si (66 kişi) 20.001-50.000 TL arası, %17,4'ü (33 kişi) 0-20.000 TL arası, %6,3'ü (12 kişi) 100.001- 250.000 TL arası, %1,1'i (2 kişi) 500.001 TL'den fazla gelire sahiptir.

Katılımcıların faaliyette olduğu sektörler Tablo 17'de aktarılmıştır.

Tablo 17: Katılımcıların Faaliyette Olduğu Sektörler

Sektörler	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
İmalat sektörü	59	31,1	31,1
İmalat+Hizmet Sektörü	2	1,1	32,1
İmalat ve Tarım Sektörü	1	,5	32,6
Hizmet sektörü	91	47,9	80,5
Hizmet+Tarım Sektörü	5	2,6	83,2
Tarım	28	14,7	97,9
İnşaat	4	2,1	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo17'de katılımcıların faaliyette olduğu sektörlerin dağılımı incelendiğinde; %47,9'u (91 kişi) hizmet sektörü, %31,1'i (59 kişi) imalat sektörü, %14,7'si (28 kişi) tarım sektörü, %2,1'i (4 kişi) inşaat sektöründe faaliyette bulunmaktadır.

Katılımcıların faaliyette olduğu işletmelerdeki çalışanların sayısı Tablo 18'de aktarılmıştır.

Tablo 18: Katılımcıların Faaliyette Olduğu Sektörlerde Çalışan Sayıları

Çalışan sayısı	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Yok	29	15,3	15,3
1-5	103	54,2	69,5
6-10	45	23,7	93,2
11-25	8	4,2	97,4
26-50	5	2,6	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 18’de katılımcıların faaliyette olduğu sektörlerdeki çalışan sayıları dikkate alındığında; %54,2’si (103 kişi) 1-5 arası, %23,7’si (45 kişi) 6-10 arası, %15,3’ü (29 kişi) 0, %4,2’si (8 kişi) 11-25 arası, %2,6’sı (5 kişi) 26-50 arası çalışan bulunmaktadır.

Tablo 19’da sığınmacı statüsünde yer alan işletme sahiplerin işletmecilik bakımından sorunlarına yer verilmiştir.

Tablo 19: Sığınmacı Statüsündeki İşletme Sahiplerinin Sorunları

İşletme sorunları	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Bürokratik sorunlar	12	6,3	6,3
Döviz kuru	11	5,8	12,1
İnsan kaynağı	22	11,6	23,7
Hammaddeye erişim zorluğu	7	3,7	27,4
İşletme giderleri	102	53,7	80,5
Dil problemi ve kültürel uyum	36	18,9	99,5
Diğer işletme giderleri	1	,5	100,0
Toplam	190	100,0	

Buna göre işletmelerin en büyük sorunlarından birinin işletme giderleri olduğu belirlenmiştir. İşletme sahiplerinin %53,7’sinin (102 kişi) işletme giderlerine yönelik sorunlarının olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin ikinci sıradaki sorunlarının dil problemi ve kültürel uyum olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin %18,9’unun (36 kişi) dil problemi ve kültürel uyum sorunları olduğu görülmektedir. İşletmelerin 11,6’sının (22 kişi) da insan kaynağı sorunu olduğu saptanmıştır. Bu sorunların dışında işletmelerin bürokratik sorunları, döviz kuru değişimi problemleri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 20’de herhangi bir hibe ve destekten yararlanma durumları aktarılmıştır.

Tablo 20: Sığınmacı Statüsündeki İşletme Sahiplerinin Hibe ve Desteklerden Yararlanma Durumları

	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Evet	29	15,3	15,3
Hayır	161	84,7	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 20 incelendiğinde işletmelerin %84,7’sinin (161 kişi) herhangi bir hibe ve destekten yararlanmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında kalan işletmelerin ise hibe

desteğinden yararlandığı belirlenmiştir.

Tablo 21’de faaliyette olan işletmelerin işletme yatırım adreslerine yer verilmiştir.

Tablo 21: İşletmelerin Yatırım Adresleri

Yatırım adresleri	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Organize sanayi bölgesi	5	2,6	2,6
Küçük sanayi sitesi	52	27,4	30,0
Şehir merkezi	96	50,5	80,5
İlçe merkezi	37	19,5	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 21’de işletmelerin yatırım adresleri incelendiğinde %50,5’inin (96 işletme) şehir merkezinde, %27,4’ünün (52 işletme) küçük sanayi sitesinde, %19,5’inin (37 işletme) ilçe merkezinde ve %2,6’sının ise organize sanayi bölgesinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 22’de sığınmacı statüsünde yer alan işletme sahiplerinin ihracat yapma durumlarına yer verilmiştir.

Tablo 22: İşletmelerin İhracat Yapma Durumları

	Frekans	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde (%)
Evet	25	13,2	13,2
Hayır	165	86,8	100,0
Toplam	190	100,0	

Tablo 22’de sığınmacı statüsündeki işletme sahiplerinin ihracat yapma durumlarına göre; %86,8’inin (165 işletme) ihracat yapmadığı belirlenirken %13,2’sinin ise ihracat yaptığı belirlenmiştir. Bu durum işletmelerin ekseriyetle yurtiçi tüketimine yönelik faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir.

3.6. KATILIMCILARIN ÖLÇEK İFADELERİNE KATILIM DÜZEYLERİ

Çalışmanın bu bölümünde ölçek ifadelerine katılım düzeylerine yer verilmiştir (Tablo 23)

Tablo 23:Katılımcıların Ölçek İfadelerine Katılım Düzeyleri

	N	Ort.	Std. Sap.
Türkiye’de gelirimden ve harcamamdan ne kadarını vergiye ayırdığımı hesaplayabilirim	189	2,23	,96
Türk vergi sistemi teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlamaktadır	189	2,88	,97
Türkiye’de vergi eğitimi kendi ülkeme göre daha yaygındır	190	2,44	1,14
Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum	190	1,59	,65
Ödediğim vergilerden rahatsız olurum	189	2,27	1,04
Vergiler yatırım kararlarımı etkilemektedir	189	2,11	1,07
Maliye Bakanlığınca bizlerin mükellefiyetine yönelik yeterince bilgilendirmeler yapılmaktadır	189	2,38	,95
Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır	190	1,98	1,02
Türkiye’de uygulanan vergi yükünden dolayı başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyorum	189	2,10	,95
Vergilerin ne amaçla alındığı konusunda yeterince bilgi sahibiyim	189	2,31	1,01
Türkiye’de vergi cezaları yeterince caydırıcıdır	190	2,40	,94
Türk Vergi Sistemine uyum sağlamamız son derece kolaydır	190	2,64	1,12
Türkiye’de vergi kaçırırsam yakalanmayacağımı düşünüyorum	189	2,75	1,03
Türkiye’de yapılan vergi reformları mükellef lehinedir	190	2,05	,94
Türkiye’de mükellefler kendi ülkeme göre haklarını daha iyi bilmektedir	190	2,36	1,00
Türk vergi sistemi adildir	190	2,75	1,00
Türk vergi sistemi açık ve anlaşılabilir	190	2,94	,91
İmkânım olsa hiç vergi ödemem	189	3,37	,92
Bir vergi arttırıldığında, bunun karşılığı olarak tarafıma sunulan kamu hizmetlerinin artacağını düşünürüm	190	2,35	1,01
Türkiye’de vergi mükelleflerine yönelik yapılan vergi denetimleri kendi ülkeme kıyasla çok sık ve bunalıcıdır	189	2,17	,88
Ülkemdeki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımları Türkiye’deki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımlardan daha caydırıcıdır	190	3,86	,90
Türkiye’deki vergi daireleri kendi ülkemize göre daha etkin çalışmaktadır	189	2,40	,91
Türk Vergi Mevzuatı konusunda yeterli bilgiye sahibim	190	2,55	1,09
Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir	190	2,02	1,09
Türkiye’de toplam olarak katlanmak zorunda olduğumuz vergi yükü çok ağırdır	190	2,20	,87
Ödediğimiz vergiler ile sağladığımız hizmetler arasında ciddi bir bağ vardır	190	2,27	,89
Türk vergi sisteminde bizlere yönelik yeni kanunlar oluşturulması gereklidir	190	2,44	,83

Kesinlikle katılıyorum:1; Kesinlikle katılmıyorum: 5

Sığınmacı statüsünde yer alanların en fazla katılım gösterdikleri ifade “Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum” ifadesidir. Bu ifadeye katılımcıların katılım düzeyi $\bar{X}$:1,59 olmuştur. Bu ifadenin ardından katılımcıların “Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır” ifadesine en fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu ifadenin katılım düzeyi $\bar{X}$:1,98’dir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katılım sergiledikleri 3. sıradaki ifade “Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir” ifadesi olmuştur. Bu ifadeye katılım düzeyi $\bar{X}$:2,02’dir. Bu durum Suriyeli iş insanlarını Türkiye’nin yüksek vergi ve vergi toplama politikası oldukça zorladığını açıklamaktadır. Katılımcıları vergilerin yüksek olması, vergi mükellefi olabilmesi için ağır şartların

olması ve toplanan vergilerin kendi vatandaşlarına daha fazla harcanması gibi unsurlar Suriyeli mültecileri olumsuz yönde etkilemektedir.

Suriyeli iş insanlarının en az katılım gösterdikleri ifade ise “İmkânım olsa hiç vergi ödemem” ifadesi olmuştur. Bu durumda mültecilerin ise Türk Devleti’ne olan aidiyetini göstermektedir. Eğitim, sağlık, güvenlik, belediyeçilik ve altyapı hizmetlerinde hizmet almak için vergi vermenin asli bir görev olduğunu da yansıtmaktadır.

3.7. FAKTÖR ANALİZİ

Tablo 24’te araştırmanın Kaiser Maiyer Olkin (KMO) ve Bartlett’s testine yer verilmiştir.

Tablo 24: Çalışmanın KMO and Bartlett's Testi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,817
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1642,991
	df	351
	Sig.	,000

Faktör analizi için örneklem büyüklüğünün uygunluğunu açıklayan KMO testi:

- 0.8’den büyük ise mükemmel
- 0.7-0.8 iyi,
- 0.5-0.7 arası orta,
- En az 0.5 olmalı
- 0.5’ten küçükse daha fazla veri toplanmalı

olarak ifade edilmektedir (Miran, 2021).

Suriye uyruklu kişilerin vergiye yönelik tutumlarının belirlenmesi için ölçeğin öncelikle faktör analizine elverişliliği Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett’s Sphericity (BS) Testleri gerçekleştirilmiştir. Faktör analizine uygunluğu ölçmek için yapılan KMO testinin .817 olarak tespit edilmesi faktör analizi için ölçeğin uygun olduğunu açıklamaktadır. Bunun dışında Bartlett’s (BS) testinde [$\chi^2= 1642,991$; $p<.05$] sonucunun ortaya çıkması ve anlamlılık değerinin 0.000 çıkması maddeler arasında faktör analizi için elverişli olduğunu göstermektedir.

Tablo 25: Çalışmanın Ölçek İfadelerinin Yük Değerleri

	Initial	F.yükleri
Türkiye’de gelirimden ve harcamamdan ne kadarını vergiye ayırdığımı hesaplayabilirim	1,0	,574
Türk vergi sistemi teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlamaktadır	1,0	,595
Türkiye’de vergi eğitimi kendi ülkeme göre daha yaygındır	1,0	,507
Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum	1,0	,393
Ödediğim vergilerden rahatsız olurum	1,0	,556
Vergiler yatırım kararlarımı etkilemektedir	1,0	,669
Maliye Bakanlığınca bizlerin mükellefiyetine yönelik yeterince bilgilendirmeler yapılmaktadır	1,0	,514
Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır	1,0	,532
Türkiye’de uygulanan vergi yükünden dolayı başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyorum	1,0	,468
Vergilerin ne amaçla alındığı konusunda yeterince bilgi sahibiyim	1,0	,504
Türkiye’de vergi cezaları yeterince caydırıcıdır	1,0	,457
Türk Vergi Sistemine uyum sağlamamız son derece kolaydır	1,0	,672
Türkiye’de vergi kaçırırsam yakalanmayacağımı düşünüyorum	1,0	,757
Türkiye’de yapılan vergi reformları mükellef lehinedir	1,0	,425
Türkiye’de mükellefler kendi ülkeme göre haklarını daha iyi bilmektedir	1,0	,539
Türk vergi sistemi adildir	1,0	,618
Türk vergi sistemi açık ve anlaşılabilir	1,0	,687
İmkânım olsa hiç vergi ödemem	1,0	,582
Bir vergi arttırıldığında, bunun karşılığı olarak tarafıma sunulan kamu hizmetlerinin artacağını düşünürüm	1,0	,604
Türkiye’de vergi mükelleflerine yönelik yapılan vergi denetimleri kendi ülkeme kıyasla çok sık ve bunaltıcıdır	1,0	,591
Ülkemdeki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımları Türkiye’deki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımlardan daha caydırıcıdır	1,0	,584
Türkiye’deki vergi daireleri kendi ülkemize göre daha etkin çalışmaktadır	1,0	,548
Türk Vergi Mevzuatı konusunda yeterli bilgiye sahibim	1,0	,637
Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir	1,0	,594
Türkiye’de toplam olarak katlanmak zorunda olduğumuz vergi yükü çok ağırdır	1,0	,401
Ödediğimiz vergiler ile sağladığımız hizmetler arasında ciddi bir bağ vardır	1,0	,584
Türk vergi sisteminde bizlere yönelik yeni kanunlar oluşturulması gereklidir	1,0	,523

Çalışmanın ölçek ifadelerinin yük değerleri Tablo 25’de yer verilmiştir. Yük değerleri incelendiğinde bu değerlerinin 0,4’ten yüksek olduğu belirlenmiştir.

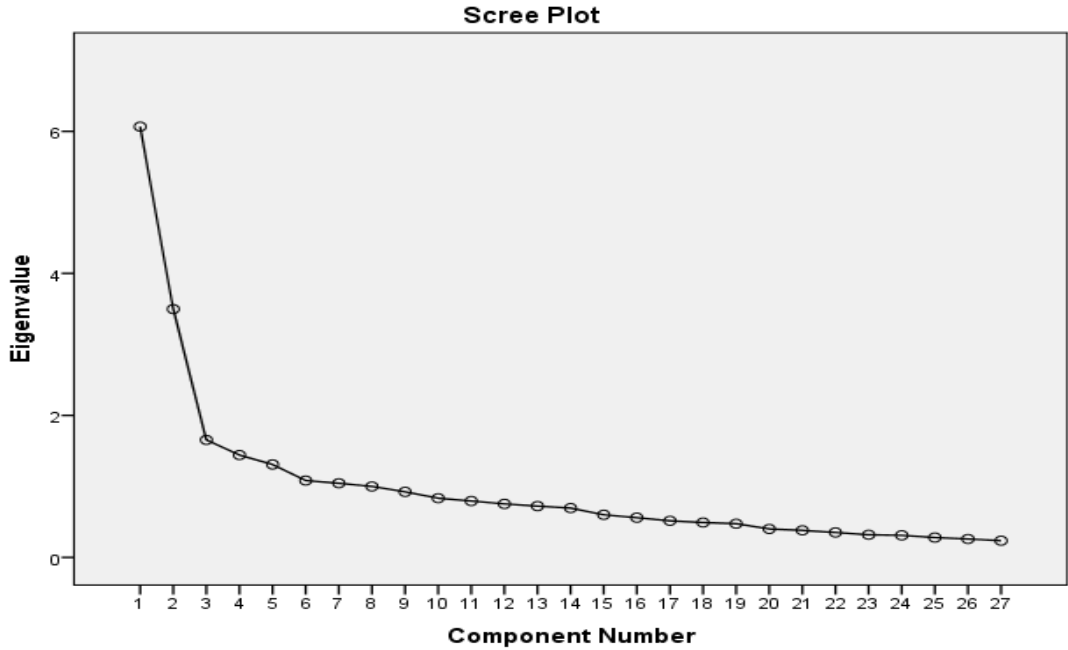
Tablo 26’da faktör analizi bulguları açıklanmıştır.

Tablo 26: Çalışmanın Faktör Analiz Bulguları

Faktörler	Başlangıç Öz Değerler			Döndürme Öncesi Değerler			Döndürme Sonrası
	Toplam	Vary %	Cum %	Toplam	Vary %	Cum %	Değerler
1	6,067	22,469	22,469	6,067	22,469	22,469	5,295
2	3,497	12,953	35,422	3,497	12,953	35,422	2,902
3	1,655	6,128	41,550	1,655	6,128	41,550	3,050
4	1,441	5,338	46,888	1,441	5,338	46,888	2,656
5	1,309	4,847	51,735	1,309	4,847	51,735	1,862
6	1,082	4,009	55,744	1,082	4,009	55,744	1,755

Tablo 26 incelendiğinde çalışmanın ölçek maddelerinin 6 faktöre ayrıldığı belirlenmiştir.

Ölçek maddeleri için yapılan faktör analizinde ortaya çıkan çizgi grafiği Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Faktör Analizi Çizgi Grafiği

Faktör analizi çizgi grafiği dikkate alındığında ölçeğin temelde 6 faktöre ayrıldığı görülmektedir (Şekil 1).

3.8. NORMALLİK DAĞILIMI

Çalışmanın bu kısmında ölçek geneli ve alt boyutlarının güvenirlik analizi normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırmanın her bir alt boyutuna ve ölçeğin geneline yönelik normallik dağılımını tespit etmek amacıyla tespit edilen çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 27’de yer almıştır.

Tablo 27: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	N	Çarpıklık		Basıklık	
	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Vergilendirmede Şeffaflık Boy	190	-,091	,176	-,297	,351
Vergi Yüğü Boyutu	190	,599	,176	,192	,351
Vergi Bilinci Boyutu	190	-,369	,176	-,475	,351
Vergi Sistemi Bilinci	190	-,885	,176	,396	,351
Vergi Mevzuatı Boyutu	190	-,223	,176	-,335	,351
Vergi Ayrıcalığı Boyutu	190	-,062	,176	-,101	,351
Toplam	190	-,866	,176	,689	,351

Bu değer ± 3 aralığında alındığında normal olarak değerlendirilmekte olup parametrik testler yapılmaktadır. Jondeau ve Rockinger (2003) tarafından çarpıklık ve basıklık katsayıları +3 ile -3 arasında değişkenlik sergilediğinde ölçek ve alt boyutlarının normal dağılım parametrelerine elverişli olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda alt boyut ve ölçek geneli çarpıklık değerleri (-0,062)- (-0,885) arasında; basıklık değerlerinin (-0,101)- (0,689) arasında değişmesi bu çalışmanın ölçek geneli ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiğini açıklamaktadır.

3.9. GÜVENİRLİK ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında güvenirlik analizi bulguları açıklanmıştır. Güvenirlik analizi bulguları Tablo 28’de açıklanmıştır.

Tablo 28: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Cronbach's Alpha	N of Items
,767	7

Cronbach Alpha katsayısı değerlerine göre değerlendirildiğinde;

- $\leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir,

- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Cronbach Alpha değerinin 0,70 değerinden yüksek olması istenir (Miran, 2021).

Ölçek alt boyutları için yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha değeri 0,822 olarak tespit edilmiştir. Bu tespit edilen değere bağlı olarak ölçek alt boyutlarının oldukça güvenilir olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçek geneli ve alt boyutlarının düzeltilmiş Cronbach alfa değerleri Tablo 29'da yer almıştır.

Tablo 29: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarının Düzeltilmiş Cronbach Alfa Değerleri

	Ölçek çıkarılırsa ortalama	Ölçek çıkarılırsa varyans	Düzeltilmiş toplam korelasyon	Ölçek çıkarılırsa Cronbach's Alpha değeri
Vergilendirmede Şeffaflık Boy	120,6368	443,365	,727	,736
Vergi Yüğü Boyutu	115,7842	428,964	,560	,737
Vergi Bilinci Boyutu	113,6737	402,761	,730	,710
Vergi Sistemi Bilinci	117,4947	430,336	,758	,726
Vergi Mevzuatı Boyutu	117,1947	460,623	,575	,752
Vergi Ayrıcalığı Boyutu	119,2263	451,837	,629	,745
Toplam	64,9368	122,567	,989	,805

Tablo 29'da yer alan Cronbach alfa değerlerine göre herhangi bir ölçek alt boyutunun çıkarılmasına gerek olmadığı görülmektedir. Herhangi bir ölçek alt boyutunun çıkarılması halinde dahil tüm Cronbach Alfa değerlerinin 0,7'den yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ölçek geneli ve alt boyutlarına katılımcıların katılım düzeyleri Tablo 30'da yer almıştır.

Tablo 30: Ölçek Geneli ve Alt Boyutlara Katılımcıların Katılım Düzeyleri

Ölçek geneli ve alt boyutlar	Maddeler/ifadeler	İfade ort.	Alt b. Ort.	Std. Dev.
Vergilendirmede şeffaflık boyutu	Türkiye’de gelirimden ve harcamamdan ne kadarını vergiye ayırdığımı hesaplayabilirim	2,23	7,52	2,13
	Türk vergi sistemi teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlamaktadır	2,88		
	Türkiye’de vergi eğitimi kendi ülkeme göre daha yaygındır	2,44		
	Ortalama	2,52		
Vergi yükü boyutu	Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum	1,59	12,37	3,18
	Ödediğim vergilerden rahatsız olurum	2,27		
	Vergiler yatırım kararlarımı etkilemektedir	2,11		
	Maliye Bakanlığınca bizlerin mükellefiyetine yönelik yeterince bilgilendirmeler yapılmaktadır	2,38		
	Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır	1,98		
	Türkiye’de uygulanan vergi yükünden dolayı başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyorum	2,10		
	Ortalama	2,07		
Vergi bilinci boyutu	Vergilerin ne amaçla alındığı konusunda yeterince bilgi sahibiyim	2,31	14,48	3,37
	Türkiye’de vergi cezaları yeterince caydırıcıdır	2,40		
	Türk Vergi Sistemine uyum sağlamamız son derece kolaydır	2,64		
	Türkiye’de vergi kaçırırsam yakalanmayacağımı düşünüyorum	2,75		
	Türkiye’de yapılan vergi reformları mükellef lehinedir	2,05		
	Türkiye’de mükellefler kendi ülkeme göre haklarını daha iyi bilmektedir	2,36		
	Ortalama	2,42		
Vergi sistemi bilinci	Türk vergi sistemi adildir	2,75	10,66	2,44
	Türk vergi sistemi açık ve anlaşılabilir	2,94		
	İmkânım olsa hiç vergi ödemem	3,37		
	Bir vergi artırıldığında, bunun karşılığı olarak tarafıma sunulan kamu hizmetlerinin artacağını düşünürüm	2,35		
	Ortalama	2,85		
Vergi mevzuatı boyutu	Türkiye’de vergi mükelleflerine yönelik yapılan vergi denetimleri kendi ülkeme kıyasla çok sık ve bunalıttır	2,17	6,69	1,99
	Ülkemdeki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımları Türkiye’deki vergi mevzuatlarının cezai yaptırımlardan daha caydırıcıdır	3,86		
	Türkiye’deki vergi daireleri kendi ülkemize göre daha etkin çalışmaktadır	2,40		
	Türk Vergi Mevzuatı konusunda yeterli bilgiye sahibim	2,55		
	Ortalama	2,75		
Vergi ayrıcalığı boyutu	Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir	2,02	11,48	2,59
	Türkiye’de toplam olarak katlanmak zorunda olduğumuz vergi yükü çok ağırdır	2,20		
	Ödediğimiz vergiler ile sağladığımız hizmetler arasında ciddi bir bağ vardır	2,27		
	Türk vergi sisteminde bizlere yönelik yeni kanunlar oluşturulması gereklidir	2,44		
	Ortalama	2,23		
Toplam			63,22	11,64

Tablo 30 incelendiğinde “vergi yükü boyutuna” katılımın en fazla olduğu belirlenmiştir. Bu alt boyuta katılımcıların katılım düzeyinin 2,07 olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olması ve vergi mükellefi olması için şartların ağır olması nedeniyle bu alt boyuta katılım düzeyinin daha yüksek olmasını sağlamıştır. Bu alt boyut içerisinde yer alan “Türkiye’de uygulanan vergi yükünden dolayı başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyorum” ifadesine katılım

düzeyinin $\bar{X}$: 2,10 olması Suriyeli iş insanları açısından vergi yükünün oldukça ağır olduğunu göstermektedir.

3.10. BAĞIMSIZ T TESTLERİ

Çalışmanın bu kısmında iki gruplu değişkenlerin analizinde kullanılan bağımsız T testi bulguları açıklanmıştır. İlk olarak cinsiyet değişkenin “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumuna” etkisi incelenmiştir. Bunun için cinsiyet değişkeninin etkisini ortaya koymak için bağımsız örneklem T testi uygulanmıştır.

Tablo 31: Cinsiyet Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi

Ölçek geneli ve alt boyutlar		Levene's Varyans Eşitliği Testi		Ortalamalar için T-testi				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ort. fark	Farkın Std. hatası
Vergilendirme de şeffaflık	Varyans eşit dağıldığında	6,72	,01	2,45	188,00	,015	1,34	,55
	Varyans eşit dağılmadığında			3,60	22,81	,002	1,34	,37
Vergi yükü boyutu	Varyans eşit dağıldığında	,71	,40	4,38	188,00	,000	3,48	,79
	Varyans eşit dağılmadığında			5,42	19,91	,000	3,48	,64
Vergi bilinci boyutu	Varyans eşit dağıldığında	4,07	,04	2,45	188,00	,015	2,13	,87
	Varyans eşit dağılmadığında			3,48	22,11	,002	2,13	,61
Vergi sistemi bilinci	Varyans eşit dağıldığında	2,52	,11	1,33	188,00	,185	,85	,64
	Varyans eşit dağılmadığında			1,81	21,31	,085	,85	,47
Vergi mevzuatı	Varyans eşit dağıldığında	6,61	,01	1,96	188,00	,052	1,00	,51
	Varyans eşit dağılmadığında			2,85	22,65	,009	1,00	,35
Vergi ayrıcalığı	Varyans eşit dağıldığında	,11	,74	2,65	188,00	,009	1,44	,54
	Varyans eşit dağılmadığında			2,61	17,78	,018	1,44	,55
Toplam	Varyans eşit dağıldığında	,88	,35	3,90	188,00	,000	11,43	2,93
	Varyans eşit dağılmadığında			4,99	20,39	,000	11,43	2,29

Levene's testinde $p > 0,05$ olduğunda varyanslar homojen dağılırken $p < 0,05$

olduğunda ise varyanslar homojen dağılmamaktadır. Bu yüzden ilgili bölümlerde (renkli yerler) önem seviyesi dikkate alındığında katılımcıların cinsiyet değişkeninin, vergilendirmede şeffaflık ($p=0,02<0,05$), vergi yükü ($p=0,00<0,05$), vergi bilinci ($p=0,02<0,05$), vergi mevzuatı ($p=0,009<0,05$), vergi ayrıcalığı ($p=0,009<0,05$) alt boyutlarına katılım düzeyleri arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. Kadın ve erkek değişkeni vergilendirmede şeffaflık, vergi yükü, vergi bilinci, vergi mevzuatı ve vergi ayrıcalığı konularında etkili bir unsur olduğu görülmektedir. Ayrıca “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği ($p=0,00<0,05$) üzerinde cinsiyet değişkeninin yine etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Bu durum kadın ve erkek değişkenlerinin ölçek genelinde de etkili bir değişken olduğunu açıklamaktadır.

Bunun dışında cinsiyet değişkeninin vergi sistemi bilinci alt boyutu ($p=0,185>0,05$) üzerinde ise etkili olmadığı görülmektedir. Böylece kadın ve erkeklerin vergi sistemi alt boyutuna katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşadığı il değişkeninin ölçek geneli ve alt boyutlarına etkisi Tablo 32’de yer almıştır.

Tablo 32’de veriler dikkate alındığında katılımcıların yaşadığı il değişkeninin vergilendirmede şeffaflık ($p=0,01<0,05$), vergi bilinci ($p=0,003<0,05$) ve vergi mevzuatı ($p=0,000<0,05$), alt boyutlarına katılım düzeyleri arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşamış oldukları yer değişkeninin vergilendirmede şeffaflık, vergi bilinci ve vergi mevzuatı ile ilgili hususlarda etkili bir unsur olduğu saptanmıştır. Ayrıca “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği ($p=0,023<0,05$) üzerinde katılımcıların yaşamış oldukları ilin etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların yaşamış oldukları yerin ölçek genelinde etkili bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Tablo 32: Katılımcıların Yaşadığı İl Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi

		Levene's Varyans Eşitliği Testi		Ortalamalar için T-testi				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ort. fark	Farkın Std. hatası
Ölçek geneli ve alt boyutlar	Vergilendirmede şeffaflık	22,68	,00	3,21	188,00	,002	,97	,30
	Varyans eşit dağılmadığında			3,26	165,07	,001	,97	,30
Vergi yükü	Varyans eşit dağıldığında	28,25	,00	,29	188,00	,772	,13	,46
	Varyans eşit dağılmadığında			,29	166,32	,769	,13	,46
Vergi bilinci	Varyans eşit dağıldığında	15,87	,00	2,97	188,00	,003	1,42	,48
	Varyans eşit dağılmadığında			3,00	175,98	,003	1,42	,47
Vergi sistemi bilinci	Varyans eşit dağıldığında	43,53	,00	1,07	188,00	,285	,38	,35
	Varyans eşit dağılmadığında			1,09	146,25	,276	,38	,35
Vergi mevzuatı	Varyans eşit dağıldığında	,00	,94	3,96	188,00	,000	1,09	,27
	Varyans eşit dağılmadığında			3,96	186,11	,000	1,09	,27
Vergi ayrıcalığı	Varyans eşit dağıldığında	11,06	,00	-,91	188,00	,363	-,28	,31
	Varyans eşit dağılmadığında			-,92	176,55	,358	-,28	,30
Toplam	Varyans eşit dağıldığında	36,73	,00	2,25	188,00	,026	3,76	1,67
	Varyans eşit dağılmadığında			2,29	143,05	,023	3,76	1,64

Katılımcıları yaşamış oldukları ile göre vergi yükü ($p=,769>0,05$), vergi sistemi bilinci ($p=,276>0,05$) ve vergi ayrıcalığı ($p=0,358>0,05$) alt boyutları arasındaki bir fark olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların yaşamış oldukları illerin vergi yükü, vergi sistemi bilinci ve vergi ayrıcalığı üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma durumu değişkenin ölçek geneli ve alt boyutlarına etkisi Tablo 33'te yer almıştır.

Tablo 33: Katılımcıların Herhangi Bir Destekten Yararlanma Durumu Değişkeninin Ölçek Geneli ve Alt Boyutlarına Etkisi

		Levene's Varyans Eşitliği Testi		Ortalamalar için T-testi				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ort. fark	Farkın Std. hatası
Ölçek geneli ve alt boyutlar	Vergilendirme de şeffaflık	1,60	,21	,46	188,00	,644	,20	,43
	Varyans eşit dağıldığında			,40	34,79	,693	,20	,50
Vergi yükü boyutu	Varyans eşit dağıldığında	3,77	,05	4,68	188,00	,000	2,86	,61
	Varyans eşit dağılmadığında			4,13	35,36	,000	2,86	,69
Vergi bilinci boyutu	Varyans eşit dağıldığında	,01	,91	2,05	188,00	,042	1,38	,67
	Varyans eşit dağılmadığında			2,00	38,07	,052	1,38	,69
Vergi sistemi bilinci	Varyans eşit dağıldığında	,72	,40	,31	188,00	,756	,15	,49
	Varyans eşit dağılmadığında			,33	41,31	,740	,15	,46
Vergi mevzuatı	Varyans eşit dağıldığında	,16	,69	1,97	188,00	,050	,78	,39
	Varyans eşit dağılmadığında			1,96	38,47	,058	,78	,40
Vergi ayrıcalığı	Varyans eşit dağıldığında	15,23	,00	2,71	188,00	,007	1,14	,42
	Varyans eşit dağılmadığında			2,06	32,61	,048	1,14	,55
Toplam	Varyans eşit dağıldığında	1,12	,29	2,97	188,00	,003	6,50	2,19
	Varyans eşit dağılmadığında			2,67	35,78	,011	6,50	2,44

Tablo 32’de katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma durumu değişkeninin ölçek geneli ve alt boyutlarına etkisi dikkate alındığında katılımcıların vergi yükü ($p=,000<0,05$), vergi bilinci ($p=,042<0,05$), vergi mevzuatı ($p=,050<0,05$) ve vergi ayrıcalığı ($p=,048<0,05$) alt boyutlarına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların herhangi bir destekten veya hibeden yararlanma değişkeninin vergi yükü, vergi bilinci ve vergi mevzuatı ile ilgili hususlarda etkili bir unsur olduğu saptanmıştır. Ayrıca “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyum” ölçeği ($p=0,011<0,05$) üzerinde katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma bir

değişkeninin de etkili olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma durumlarının ölçek genelinde etkili bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma durumuna göre vergilendirmede şeffaflık ($p=,644>0,05$) ve vergi sistemi bilinci ($p=,756>0,05$) alt boyutları arasındaki bir fark olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların herhangi bir destekten faydalanma değişkenlerinin vergilendirmede şeffaflık ve vergi sistemi bilinci üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

3.11. ANOVA ÇOKLU KARŞILAŞTIRMA ANALİZLERİ

Bu bölümde 3 ve 3'ten fazla değişkenin analizinde ANOVA analizleri yapılmıştır. İlk olarak yaş değişkeninin “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği” ve bu ölçeğin alt boyutlarına etkisi incelenmiştir.

Katılımcıların yaş değişkeninin vergilendirmede şeffaflık, vergi yükü vergi bilinci boyutlarına etkisi Tablo 34’te yer almıştır. Bu durumun ortaya koyulması için çoklu karşılaştırma testlerinden Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 35 incelendiğinde 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılım düzeyleri ile 46-60 yaştakilerin katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılım düzeyleri ile 46-60 yaştakilerin katılım düzeyleri; 46-60 yaştakilerin katılım düzeyleri ile 26-35 ve 36-45 yaş arasındaki katılımcıların katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Diğer yaş grupları arasında ise fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların vergi yükü incelendiğinde ise 18-25 yaş aralığındakilerin vergi yükü boyutuna katılım düzeyleri ile 26-35, 36-45 ve 46-60 yaş aralığındaki katılımcıların katılım düzeyleri arasında fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanların vergi bilinci boyutu dikkate alındığında 26-35 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri ile 46-60 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri ile 46-60 yaş aralığındakilerin katılım

düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 34: Katılımcıların Yaş Değişkeninin Vergilendirmede Şeffaflık, Vergi Yükü Vergi Bilinci Boyutlarına Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergilendirmede şeffaflık boy	18-25	26-35	,96273	,43863	,176
		36-45	,74451	,47637	,719
		46-60	-1,26190	,61397	,247
	26-35	18-25	-,96273	,43863	,176
		36-45	-,21823	,35259	1,000
		46-60	-2,22464*	,52378	,000
	36-45	18-25	-,74451	,47637	,719
		26-35	,21823	,35259	1,000
		46-60	-2,00641	,55577	,002
	46-60	18-25	1,26190	,61397	,247
		26-35	2,22464*	,52378	,000
		36-45	2,00641	,55577	,002
Vergi yükü boyutu	18-25	26-35	3,19565*	,62270	,000
		36-45	4,26923*	,67627	,000
		46-60	4,33333*	,87161	,000
	26-35	18-25	-3,19565*	,62270	,000
		36-45	1,07358	,50055	,200
		46-60	1,13768	,74357	,766
	36-45	18-25	-4,26923*	,67627	,000
		26-35	-1,07358	,50055	,200
		46-60	,06410	,78899	1,000
	46-60	18-25	-4,33333*	,87161	,000
		26-35	-1,13768	,74357	,766
		36-45	-,06410	,78899	1,000
Vergi bilinci boyutu	18-25	26-35	1,28416	,69814	,405
		36-45	,91209	,75821	1,000
		46-60	-2,24603	,97721	,136
	26-35	18-25	-1,28416	,69814	,405
		36-45	-,37207	,56119	1,000
		46-60	-3,53019*	,83367	,000
	36-45	18-25	-,91209	,75821	1,000
		26-35	,37207	,56119	1,000
		46-60	-3,15812	,88458	,003
	46-60	18-25	2,24603	,97721	,136
		26-35	3,53019*	,83367	,000
		36-45	3,15812	,88458	,003

Katılımcıların yaş değişkeninin vergi sistemi bilinci, vergi mevzuatı, vergi ayrıcalığı ve ölçek geneline etkisi Tablo 35’de yer almıştır. Bu unsurların etkisinin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 35: Katılımcıların Yaş Değişkeninin Vergi Sistemi Bilinci, Vergi Mevzuatı, Vergi Ayrıcalığı ve Ölçek Geneline Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi sistemi bilinci	18-25	26-35	,27640	,51561	1,000
		36-45	,15934	,55997	1,000
		46-60	-,71032	,72171	,113
	26-35	18-25	-,27640	,51561	1,000
		36-45	-,11706	,41446	1,000
		46-60	-,198671	,61570	,009
	36-45	18-25	-,15934	,55997	1,000
		26-35	,11706	,41446	1,000
		46-60	-,186966	,65330	,028
	46-60	18-25	1,71032	,72171	,113
		26-35	1,98671	,61570	,009
		36-45	1,86966	,65330	,028
Vergi mevzuatı	18-25	26-35	1,38199	,39021	,003
		36-45	,43132	,42378	1,000
		46-60	-,13492	,54619	,235
	26-35	18-25	-,138199	,39021	,003
		36-45	-,95067	,31366	,017
		46-60	-,251691*	,46596	,000
	36-45	18-25	-,43132	,42378	1,000
		26-35	,95067	,31366	,017
		46-60	-,156624	,49441	,011
	46-60	18-25	1,13492	,54619	,235
		26-35	2,51691*	,46596	,000
		36-45	1,56624	,49441	,011
Vergi ayrıcalığı	18-25	26-35	1,36335	,43040	,011
		36-45	2,29396*	,46743	,000
		46-60	2,20635*	,60244	,002
	26-35	18-25	-,136335	,43040	,011
		36-45	,93060	,34597	,047
		46-60	,84300	,51395	,616
	36-45	18-25	-,29396*	,46743	,000
		26-35	-,93060	,34597	,047
		46-60	-,08761	,54533	1,000
	46-60	18-25	-,20635*	,60244	,002
		26-35	-,84300	,51395	,616
		36-45	,08761	,54533	1,000
Toplam (Ölçek geneli)	18-25	26-35	8,46429*	2,27319	,002
		36-45	8,81044	2,46878	,003
		46-60	,18651	3,18186	1,000
	26-35	18-25	-,846429*	2,27319	,002
		36-45	,34615	1,82727	1,000
		46-60	-,827778	2,71446	,016
	36-45	18-25	-,81044	2,46878	,003
		26-35	-,34615	1,82727	1,000
		46-60	-,862393	2,88024	,019
	46-60	18-25	-,18651	3,18186	1,000
		26-35	8,27778	2,71446	,016
		36-45	8,62393	2,88024	,019

Tablo 36' ya göre 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların vergi sistemi bilinci boyutuna katılım düzeyleri ile diğer yaş grubundaki katılımcıların katılım düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). 26-35 yaş

aralığındaki katılımcıların vergi sistemi bilinci boyutuna katılım düzeyleri ile 46-60 yaştakilerin katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların vergi sistemi boyutuna katılım düzeyleri ile 46-60 yaştakilerin katılım düzeyleri; 46-60 yaştakilerin vergi sistemi bilincine katılım düzeyleri ile 26-35 ve 36-45 yaş arasındaki katılımcıların katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanların vergi mevzuatı dikkate alındığında 18-25 yaş aralığındakilerin vergi mevzuatına katılım düzeyleri ile 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların katılım düzeyleri; 26-35 yaş aralığındakilerin vergi mevzuatına katılım düzeyleri ile 18-25, 36-45 ve 46-60 yaş aralığındaki katılımcıların katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındakilerin vergi mevzuatına katılım düzeyleri ile 26-45 ve 46-60 yaş aralığındaki katılımcıların katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Şanlıurfa ve Diyarbakır ilindeki katılımcılar ile yapılan araştırmada vergi ayrıcalığı boyutu dikkate alındığında 18-25 yaş aralığındakilerin vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri ile 26-35, 36-45 ve 46-60 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 26-35 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri ile 18-25 ve 46-60 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 46-60 yaş aralığındakilerin vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri; 18-25 yaş aralığındakilerin vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeğine[Ölçek geneline] yaş gruplarının etkisi dikkate alındığında 18-25 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri ile 26-35 ve 36-45 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 26-35 yaş aralığındakilerin ölçeğin geneline katılım düzeyleri ile 18-25 ve 46-60 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların 46-60 yaş aralığındaki katılımcıların ölçek geneline katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergilendirmede şeffaflık boyutuna etkisi Tablo 36’da yer almıştır. Bu etkinin tespit edilmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 36: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergilendirmede Şeffaflık Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergilendirmede Şeffaflık	Okuryazar	İlkokul Mezun	1,13333	1,52650	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,46316	1,05061	1,000
		Lise Mezun	-1,07143	,96760	1,000
		Üniversite Mezun	-,30714	,96220	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,31111	1,16588	1,000
	İlkokul Mezun	Okuryazar	-1,13333	1,52650	1,000
		Ortaokul Mezun	-2,59649	1,29859	,705
		Lise Mezun	-2,20476	1,23239	1,000
		Üniversite Mezun	-1,44048	1,22816	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-2,44444	1,39350	1,000
	Ortaokul Mezun	Okuryazar	1,46316	1,05061	1,000
		İlkokul Mezun	2,59649	1,29859	,705
		Lise Mezun	,39173	,54071	1,000
		Üniversite Mezun	1,15602	,53101	,461
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,15205	,84582	1,000
	Lise Mezun	Okuryazar	1,07143	,96760	1,000
		İlkokul Mezun	2,20476	1,23239	1,000
		Ortaokul Mezun	-,39173	,54071	1,000
		Üniversite Mezun	,76429	,33827	,375
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,23968	,74019	1,000
	Üniversite Mezun	Okuryazar	,30714	,96220	1,000
		İlkokul Mezun	1,44048	1,22816	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,15602	,53101	,461
		Lise Mezun	-,76429	,33827	,375
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,00397	,73312	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	1,31111	1,16588	1,000
		İlkokul Mezun	2,44444	1,39350	1,000
		Ortaokul Mezun	-,15205	,84582	1,000
		Lise Mezun	,23968	,74019	1,000
		Üniversite Mezun	1,00397	,73312	1,000

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergilendirmede şeffaflık boyutuna etkisi incelendiğinde vergilendirmede şeffaflık üzerine katılımcıların eğitim durumu değişkenleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum vergilendirmenin şeffaflığı üzerine katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, yüksek lisans veya doktora mezun olma durumlarına göre katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığını açıklamaktadır.

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi yükü boyutuna etkisi Tablo 37’de sunulmuştur. Bu etkinin ortaya koyulması için Benferonni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 37: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Yükü Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi yükü boyutu	Okuryazar	İlkokul Mezun	6,13333	2,26841	,112
		Ortaokul Mezun	2,32632	1,56123	1,000
		Lise Mezun	3,20000	1,43787	,409
		Üniversite Mezun	1,85952	1,42986	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	2,02222	1,73253	1,000
	İlkokul Mezun	Okuryazar	-6,13333	2,26841	,112
		Ortaokul Mezun	-3,80702	1,92973	,750
		Lise Mezun	-2,93333	1,83136	1,000
		Üniversite Mezun	-4,27381	1,82508	,304
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-4,11111	2,07077	,729
	Ortaokul Mezun	Okuryazar	-2,32632	1,56123	1,000
		İlkokul Mezun	3,80702	1,92973	,750
		Lise Mezun	,87368	,80351	1,000
		Üniversite Mezun	-,46679	,78909	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,30409	1,25691	1,000
	Lise Mezun	Okuryazar	-3,20000	1,43787	,409
		İlkokul Mezun	2,93333	1,83136	1,000
		Ortaokul Mezun	-,87368	,80351	1,000
		Üniversite Mezun	-1,34048	,50268	,125
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,17778	1,09993	1,000
	Üniversite Mezun	Okuryazar	-1,85952	1,42986	1,000
		İlkokul Mezun	4,27381	1,82508	,304
		Ortaokul Mezun	,46679	,78909	1,000
		Lise Mezun	1,34048	,50268	,125
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,16270	1,08944	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	-2,02222	1,73253	1,000
		İlkokul Mezun	4,11111	2,07077	,729
		Ortaokul Mezun	,30409	1,25691	1,000
		Lise Mezun	1,17778	1,09993	1,000
		Üniversite Mezun	-,16270	1,08944	1,000

Diyarbakır ve Şanlıurfa’da araştırmaya katılanların eğitim durumu değişkeninin vergi yükü boyutuna etkisi incelendiğinde vergilendirmede vergi yükü boyutu üzerine katılımcıların eğitim durumu değişkenleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum vergi yükü boyutu üzerine katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, yüksek lisans veya doktora mezun olma durumlarına göre katılım düzeyleri arasında bir anlamlı düzeyde bir fark olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi bilinci boyutuna etkisi Tablo 38’de sunulmuştur. Bu etkinin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 38: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Bilinci Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi bilinci boyutu	Okuryazar	İlkokul Mezunu	4,33333	2,43749	1,000
		Ortaokul Mezunu	,21053	1,67760	1,000
		Lise Mezunu	1,18571	1,54504	1,000
		Üniversite Mezunu	2,04762	1,53644	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	1,77778	1,86167	1,000
	İlkokul Mezunu	Okuryazar	-4,33333	2,43749	1,000
		Ortaokul Mezunu	-4,12281	2,07357	,724
		Lise Mezunu	-3,14762	1,96787	1,000
		Üniversite Mezunu	-2,28571	1,96112	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-2,55556	2,22512	1,000
	Ortaokul Mezunu	Okuryazar	-,21053	1,67760	1,000
		İlkokul Mezunu	4,12281	2,07357	,724
		Lise Mezunu	,97519	,86340	1,000
		Üniversite Mezunu	1,83709	,84790	,473
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	1,56725	1,35060	1,000
	Lise Mezunu	Okuryazar	-1,18571	1,54504	1,000
		İlkokul Mezunu	3,14762	1,96787	1,000
		Ortaokul Mezunu	-,97519	,86340	1,000
		Üniversite Mezunu	,86190	,54015	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,59206	1,18192	1,000
	Üniversite Mezunu	Okuryazar	-2,04762	1,53644	1,000
		İlkokul Mezunu	2,28571	1,96112	1,000
		Ortaokul Mezunu	-1,83709	,84790	,473
		Lise Mezunu	-,86190	,54015	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,26984	1,17064	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	-1,77778	1,86167	1,000
		İlkokul Mezunu	2,55556	2,22512	1,000
		Ortaokul Mezunu	-1,56725	1,35060	1,000
		Lise Mezunu	-,59206	1,18192	1,000
		Üniversite Mezunu	,26984	1,17064	1,000

Diyarbakır ve Şanlıurfa’da araştırmaya katılanların eğitim durumu değişkeninin vergi bilinci boyutuna etkisi incelendiğinde vergilendirmede vergi bilinci boyutu üzerine katılımcıların eğitim durumu değişkenleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum vergi bilinci boyutunda katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, yüksek lisans veya doktora mezun olma durumlarına göre katılım düzeyleri arasında bir anlamlı düzeyde bir fark olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi sistemi bilinci boyutuna etkisi Tablo 39’da yer almıştır. Bu etkinin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 39: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Sistemi Bilinci Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi sistemi bilinci boyutu	Okuryazar	İlkokul Mezun	,46667	1,78254	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,77895	1,22683	1,000
		Lise Mezun	-,88571	1,12989	1,000
		Üniversite Mezun	-,74762	1,12359	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,75556	1,36143	1,000
	İlkokul Mezun	Okuryazar	-,46667	1,78254	1,000
		Ortaokul Mezun	-2,24561	1,51640	1,000
		Lise Mezun	-1,35238	1,43910	1,000
		Üniversite Mezun	-1,21429	1,43416	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,22222	1,62723	1,000
	Ortaokul Mezun	Okuryazar	1,77895	1,22683	1,000
		İlkokul Mezun	2,24561	1,51640	1,000
		Lise Mezun	,89323	,63141	1,000
		Üniversite Mezun	1,03133	,62007	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	1,02339	,98769	1,000
	Lise Mezun	Okuryazar	,88571	1,12989	1,000
		İlkokul Mezun	1,35238	1,43910	1,000
		Ortaokul Mezun	-,89323	,63141	1,000
		Üniversite Mezun	,13810	,39501	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,13016	,86434	1,000
	Üniversite Mezun	Okuryazar	,74762	1,12359	1,000
		İlkokul Mezun	1,21429	1,43416	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,03133	,62007	1,000
		Lise Mezun	-,13810	,39501	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,00794	,85609	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	,75556	1,36143	1,000
		İlkokul Mezun	1,22222	1,62723	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,02339	,98769	1,000
		Lise Mezun	-,13016	,86434	1,000
		Üniversite Mezun	,00794	,85609	1,000

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi sistemi bilinci boyutuna etkisi incelendiğinde vergilendirmede vergi sistemi bilinci boyutu üzerine katılımcıların eğitim durumu değişkenleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum vergi sistemi bilinci boyutunda katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, yüksek lisans veya doktora mezun olma durumlarına göre katılım düzeyleri arasında bir anlamlı düzeyde bir fark olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi mevzuatı boyutuna etkisi Tablo 40'da açıklanmıştır. Bu etkinin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Mevzuatı Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi mevzuatı boyutu	Okuryazar	İlkokul Mezunu	2,26667	1,41711	1,000
		Ortaokul Mezunu	,38947	,97532	1,000
		Lise Mezunu	,22857	,89826	1,000
		Üniversite Mezunu	1,02857	,89325	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,48889	1,08233	1,000
	İlkokul Mezunu	Okuryazar	-2,26667	1,41711	1,000
		Ortaokul Mezunu	-1,87719	1,20553	1,000
		Lise Mezunu	-2,03810	1,14408	1,000
		Üniversite Mezunu	-1,23810	1,14015	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,77778	1,29364	1,000
	Ortaokul Mezunu	Okuryazar	-,38947	,97532	1,000
		İlkokul Mezunu	1,87719	1,20553	1,000
		Lise Mezunu	-,16090	,50196	1,000
		Üniversite Mezunu	,63910	,49295	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,09942	,78521	1,000
	Lise Mezunu	Okuryazar	-,22857	,89826	1,000
		İlkokul Mezunu	2,03810	1,14408	1,000
		Ortaokul Mezunu	,16090	,50196	1,000
		Üniversite Mezunu	,80000	,31403	,175
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	,26032	,68714	1,000
	Üniversite Mezunu	Okuryazar	-1,02857	,89325	1,000
		İlkokul Mezunu	1,23810	1,14015	1,000
		Ortaokul Mezunu	-,63910	,49295	1,000
		Lise Mezunu	-,80000	,31403	,175
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,53968	,68059	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	-,48889	1,08233	1,000
		İlkokul Mezunu	1,77778	1,29364	1,000
		Ortaokul Mezunu	-,09942	,78521	1,000
		Lise Mezunu	-,26032	,68714	1,000
		Üniversite Mezunu	,53968	,68059	1,000

Katılımcıların eğitim durumuna göre vergi mevzuatı boyutuna katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu ve yüksek lisans veya doktora mezunu olma durumlarının vergi mevzuatı üzerinde bir etkinin olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergi mevzuatı boyutuna etkisi Tablo 41’de açıklanmıştır. Bu durumun tespiti için Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 41: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Vergi Mevzuatı Boyutuna Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi ayrıcalığı boyutu	Okuryazar	İlkokul Mezun	1,33333	1,52166	1,000
		Ortaokul Mezun	,10526	1,04728	1,000
		Lise Mezun	,62857	,96453	1,000
		Üniversite Mezun	-,38095	,95916	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,55556	1,16219	1,000
	İlkokul Mezun	Okuryazar	-1,33333	1,52166	1,000
		Ortaokul Mezun	-1,22807	1,29447	1,000
		Lise Mezun	-,70476	1,22849	1,000
		Üniversite Mezun	-1,71429	1,22427	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,88889	1,38908	1,000
	Ortaokul Mezun	Okuryazar	-,10526	1,04728	1,000
		İlkokul Mezun	1,22807	1,29447	1,000
		Lise Mezun	,52331	,53900	1,000
		Üniversite Mezun	-,48622	,52932	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,66082	,84314	1,000
	Lise Mezun	Okuryazar	-,62857	,96453	1,000
		İlkokul Mezun	,70476	1,22849	1,000
		Ortaokul Mezun	-,52331	,53900	1,000
		Üniversite Mezun	-1,00952	,33720	,047
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,18413	,73784	1,000
	Üniversite Mezun	Okuryazar	,38095	,95916	1,000
		İlkokul Mezun	1,71429	1,22427	1,000
		Ortaokul Mezun	,48622	,52932	1,000
		Lise Mezun	1,00952	,33720	,047
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-,17460	,73080	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	,55556	1,16219	1,000
		İlkokul Mezun	1,88889	1,38908	1,000
		Ortaokul Mezun	,66082	,84314	1,000
		Lise Mezun	1,18413	,73784	1,000
		Üniversite Mezun	-,17460	,73080	1,000

Araştırmaya katılanların eğitim durumuna göre vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

Bu durum araştırmaya katılanların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu ve yüksek lisans veya doktora mezunu olma durumlarının vergi mevzuatı üzerinde bir etkinin olmadığını açıklamaktadır ($p>0,05$).

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeğine [Ölçek geneline] etkisi Tablo 42’de verilmiştir. Bu etkinin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 42: Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkeninin Ölçek Geneline Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Ölçek geneli	Okuryazar	İlkokul Mezunu	15,66667	8,05796	,801
		Ortaokul Mezunu	-,21053	5,54587	1,000
		Lise Mezunu	3,28571	5,10767	1,000
		Üniversite Mezunu	3,50000	5,07921	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	1,66667	6,15437	1,000
	İlkokul Mezunu	Okuryazar	-15,66667	8,05796	,801
		Ortaokul Mezunu	-15,87719	6,85488	,325
		Lise Mezunu	-12,38095	6,50545	,879
		Üniversite Mezunu	-12,16667	6,48314	,932
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-14,00000	7,35588	,879
	Ortaokul Mezunu	Okuryazar	,21053	5,54587	1,000
		İlkokul Mezunu	15,87719	6,85488	,325
		Lise Mezunu	3,49624	2,85427	1,000
		Üniversite Mezunu	3,71053	2,80303	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	1,87719	4,46485	1,000
	Lise Mezunu	Okuryazar	-3,28571	5,10767	1,000
		İlkokul Mezunu	12,38095	6,50545	,879
		Ortaokul Mezunu	-3,49624	2,85427	1,000
		Üniversite Mezunu	,21429	1,78566	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,61905	3,90723	1,000
	Üniversite Mezunu	Okuryazar	-3,50000	5,07921	1,000
		İlkokul Mezunu	12,16667	6,48314	,932
		Ortaokul Mezunu	-3,71053	2,80303	1,000
		Lise Mezunu	-,21429	1,78566	1,000
		Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	-1,83333	3,86996	1,000
	Yüksek Lisans veya Doktora Mezun	Okuryazar	-1,66667	6,15437	1,000
		İlkokul Mezunu	14,00000	7,35588	,879
		Ortaokul Mezunu	-1,87719	4,46485	1,000
		Lise Mezunu	1,61905	3,90723	1,000
		Üniversite Mezunu	1,83333	3,86996	1,000

“Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeğine [Ölçek geneline] katılımcıların eğitim durumlarının etkisi olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu ve yüksek lisans veya doktora mezun olma durumlarının ölçek geneline geçici koruma altındaki Suriye uyruklu kişilerin vergi sistemine uyumu üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların aylık gelirlerinin vergilendirmede şeffaflık ve vergi yükü boyutlarına etkisi Tablo 43’te verilmiştir. Bu durumun ortaya koyulması için Benferonni testi uygulanmıştır.

Katılımcıların aylık gelir kategorilerinin vergilendirmede şeffaflık boyutu üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum katılımcıların aylık gelirlerinin [0-20.000 TL, 20.001- 50.000 TL, 50.001-100.000 TL, 100.001-250.000

TL,>250.001 TL] vergilendirmede şeffaflık boyutu üzerinde istatistiksel bakımdan bir etkisinin olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

Katılımcılardan [50.001-100.000 TL] arası gelire sahip olanların vergi yükü boyutuna katılım düzeyleri ile [0-20.000 TL] ve [20.001- 50.000 TL] arasında olanların katılım düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Diğer gelir kategorilerinde vergi yükü boyutuna katılım düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir($p>0,05$).

Tablo 43: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergilendirmede Şeffaflık ve Vergi Yükü Boyutlarına Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Aylık Net Gelir	(J) Aylık Net Gelir	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergilendirmede şeffaflık boyutu	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	,80303	,45205	,773
		50.001-100.000 TL	,64354	,44203	1,000
		100.001-250.000 TL	,75758	,71476	1,000
		>250.001 TL	-,90909	1,27860	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-,80303	,45205	,773
		50.001-100.000 TL	-,15949	,35675	1,000
		100.001-250.000 TL	-,04545	,66540	1,000
		>250.001 TL	-1,71212	1,25168	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-,64354	,44203	1,000
		20.001- 50.000 TL	,15949	,35675	1,000
		100.001-250.000 TL	,11404	,65864	1,000
		>250.001 TL	-1,55263	1,24809	1,000
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	-,75758	,71476	1,000
		20.001- 50.000 TL	,04545	,66540	1,000
		50.001-100.000 TL	-,11404	,65864	1,000
		>250.001 TL	-1,66667	1,36866	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	,90909	1,27860	1,000
		20.001- 50.000 TL	1,71212	1,25168	1,000
		50.001-100.000 TL	1,55263	1,24809	1,000
		100.001-250.000 TL	1,66667	1,36866	1,000
Vergi yükü boyutu	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	1,13636	,63195	,738
		50.001-100.000 TL	3,10008*	,61793	,000
		100.001-250.000 TL	1,06061	,99920	1,000
		>250.001 TL	-,93939	1,78742	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-1,13636	,63195	,738
		50.001-100.000 TL	1,96372*	,49872	,001
		100.001-250.000 TL	-,07576	,93020	1,000
		>250.001 TL	-2,07576	1,74978	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-3,10008*	,61793	,000
		20.001- 50.000 TL	-1,96372*	,49872	,001
		100.001-250.000 TL	-2,03947	,92074	,280
		>250.001 TL	-4,03947	1,74477	,217
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	-1,06061	,99920	1,000
		20.001- 50.000 TL	,07576	,93020	1,000
		50.001-100.000 TL	2,03947	,92074	,280
		>250.001 TL	-2,00000	1,91331	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	,93939	1,78742	1,000
		20.001- 50.000 TL	2,07576	1,74978	1,000
		50.001-100.000 TL	4,03947	1,74477	,217
		100.001-250.000 TL	2,00000	1,91331	1,000

Katılımcıların aylık gelirlerinin vergi bilinci ve vergi sistemi bilinci boyutlarına etkisi Tablo 44’de yer verilmiştir. Bu etkilerin belirlenmesi için Benferonni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 44: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergi Bilinci ve Vergi Sistemi Bilinci Boyutlarına Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Aylık Net Gelir	(J) Aylık Net Gelir	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi bilinci boyutu	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	1,15152	,71055	1,000
		50.001-100.000 TL	,64872	,69479	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,55303	1,12347	1,000
		>250.001 TL	-,96970	2,00973	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-1,15152	,71055	1,000
		50.001-100.000 TL	-,50279	,56075	1,000
		100.001-250.000 TL	-2,70455	1,04590	,105
		>250.001 TL	-2,12121	1,96742	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-,64872	,69479	1,000
		20.001- 50.000 TL	,50279	,56075	1,000
		100.001-250.000 TL	-2,20175	1,03526	,348
		>250.001 TL	-1,61842	1,96178	1,000
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	1,55303	1,12347	1,000
		20.001- 50.000 TL	2,70455	1,04590	,105
		50.001-100.000 TL	2,20175	1,03526	,348
		>250.001 TL	,58333	2,15129	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	,96970	2,00973	1,000
		20.001- 50.000 TL	2,12121	1,96742	1,000
		50.001-100.000 TL	1,61842	1,96178	1,000
		100.001-250.000 TL	-,58333	2,15129	1,000
Vergi sistemi bilinci	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	-,54545	,51388	1,000
		50.001-100.000 TL	-,12201	,50248	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,97727	,81251	,159
		>250.001 TL	-1,72727	1,45347	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	,54545	,51388	1,000
		50.001-100.000 TL	,42344	,40554	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,43182	,75641	,599
		>250.001 TL	-1,18182	1,42287	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	,12201	,50248	1,000
		20.001- 50.000 TL	-,42344	,40554	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,85526	,74871	,141
		>250.001 TL	-1,60526	1,41879	1,000
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	1,97727	,81251	,159
		20.001- 50.000 TL	1,43182	,75641	,599
		50.001-100.000 TL	1,85526	,74871	,141
		>250.001 TL	,25000	1,55585	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	1,72727	1,45347	1,000
		20.001- 50.000 TL	1,18182	1,42287	1,000
		50.001-100.000 TL	1,60526	1,41879	1,000
		100.001-250.000 TL	-,25000	1,55585	1,000

Katılımcıların aylık gelirler kategorilerinin vergi bilinci ve vergi sistemi bilinci boyutlarına katılım düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Katılımcıların farklı gelir kategorilerinin vergi bilinci ve vergi sistemi bilinci üzerinde etkisi olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 45’te katılımcıların aylık gelirlerinin vergi mevzuatı ve vergi ayrıcalığı boyutlarına etkisine yer verilmiştir.

Tablo 45: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Vergi Mevzuatı ve Vergi Ayrıcalığı Boyutlarına Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Aylık Net Gelir	(J) Aylık Net Gelir	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Vergi mevzuatı	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	,37879	,41169	1,000
		50.001-100.000 TL	,38836	,40256	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,09848	,65094	,932
		>250.001 TL	-1,84848	1,16444	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-,37879	,41169	1,000
		50.001-100.000 TL	,00957	,32490	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,47727	,60599	,157
		>250.001 TL	-2,22727	1,13992	,522
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-,38836	,40256	1,000
		20.001- 50.000 TL	-,00957	,32490	1,000
		100.001-250.000 TL	-1,48684	,59983	,141
		>250.001 TL	-2,23684	1,13665	,506
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	1,09848	,65094	,932
		20.001- 50.000 TL	1,47727	,60599	,157
		50.001-100.000 TL	1,48684	,59983	,141
		>250.001 TL	-,75000	1,24645	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	1,84848	1,16444	1,000
		20.001- 50.000 TL	2,22727	1,13992	,522
		50.001-100.000 TL	2,23684	1,13665	,506
		100.001-250.000 TL	,75000	1,24645	1,000
Vergi ayrıcalığı	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	,39394	,42134	1,000
		50.001-100.000 TL	1,92225*	,41200	,000
		100.001-250.000 TL	1,07576	,66620	1,000
		>250.001 TL	,24242	1,19173	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-,39394	,42134	1,000
		50.001-100.000 TL	1,52831*	,33251	,000
		100.001-250.000 TL	,68182	,62019	1,000
		>250.001 TL	-,15152	1,16663	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-1,92225*	,41200	,000
		20.001- 50.000 TL	-1,52831*	,33251	,000
		100.001-250.000 TL	-,84649	,61388	1,000
		>250.001 TL	-1,67982	1,16329	1,000
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	-1,07576	,66620	1,000
		20.001- 50.000 TL	-,68182	,62019	1,000
		50.001-100.000 TL	,84649	,61388	1,000
		>250.001 TL	-,83333	1,27567	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	-,24242	1,19173	1,000
		20.001- 50.000 TL	,15152	1,16663	1,000
		50.001-100.000 TL	1,67982	1,16329	1,000
		100.001-250.000 TL	,83333	1,27567	1,000

Araştırmaya katılanların aylık gelir kategorilerinin vergi mevzuatı boyutuna katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların farklı gelir kategorilerinin vergi mevzuatı üzerinde etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

Diyarbakır ve Şanlıurfa ilindeki katılımcıların gelir kategorilerinden 0-20.000

TL arası gelire sahip olanların vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri ile 50.001-100.000 TL arası gelire sahip olanların vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri; 50.001-100.000 TL arası gelire sahip olanların vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri ile 0-20.000 TL ve 20.001- 50.000 TL arası gelire sahip olanların vergi ayrıcalığı boyutuna katılım düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Diğer gelir kategorilerinde ise istatistiksel bakımdan bir ilişki tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 46’da katılımcıların aylık gelirlerinin ölçek geneline etkisi yer almıştır.

Tablo 46: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Ölçek Geneline Etkisi

Bağımlı Değişken	(I) Aylık Net Gelir	(J) Aylık Net Gelir	Ortalama fark (I-J)	Std. Error	Sig.
Ölçek geneli	0-20.000 TL	20.001- 50.000 TL	3,31818	2,29465	1,000
		50.001-100.000 TL	6,58094	2,24377	,038
		100.001-250.000 TL	-1,73485	3,62816	1,000
		>250.001 TL	-6,15152	6,49025	1,000
	20.001- 50.000 TL	0-20.000 TL	-3,31818	2,29465	1,000
		50.001-100.000 TL	3,26276	1,81090	,732
		100.001-250.000 TL	-5,05303	3,37763	1,000
		>250.001 TL	-9,46970	6,35360	1,000
	50.001-100.000 TL	0-20.000 TL	-6,58094	2,24377	,038
		20.001- 50.000 TL	-3,26276	1,81090	,732
		100.001-250.000 TL	-8,31579	3,34327	,138
		>250.001 TL	-12,73246	6,33540	,459
	100.001-250.000 TL	0-20.000 TL	1,73485	3,62816	1,000
		20.001- 50.000 TL	5,05303	3,37763	1,000
		50.001-100.000 TL	8,31579	3,34327	,138
		>250.001 TL	-4,41667	6,94740	1,000
	>250.001 TL	0-20.000 TL	6,15152	6,49025	1,000
		20.001- 50.000 TL	9,46970	6,35360	1,000
		50.001-100.000 TL	12,73246	6,33540	,459
		100.001-250.000 TL	4,41667	6,94740	1,000

“Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeğine [Ölçek geneline] katılımcıların gelir durumlarının kabaca etkisinin olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Yalnızca 0-20.000 TL gelire sahip olanların ölçeğin geneline katılım düzeyleri ile 50.001-100.000 TL arası gelire sahip olanların katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Katılımcıların gelir seviyelerinin [0-20.000 TL, 20.001- 50.000 TL, 50.001-100.000 TL, 100.001-250.000 TL] ölçeğin genelinde kabaca etkili olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Hipotezlere ilişkin genel değerlendirme Tablo 47’da aktarılmıştır.

Tablo 47: Hipotezlere Yönelik Genel Değerlendirme

H ₁ : Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{1a} : Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır	Hipotez kabul edildi.
H _{1b} : Vergi yükü boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{1c} : Vergi bilinci boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H _{1d} : Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{1e} : Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi olması sebebiyle	Hipotez kabul edildi.
H _{1f} : Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların cinsiyetin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H ₂ : Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{2a} : Vergilendirmede şeffaflık boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{2b} : Vergi yükü boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H _{2c} : Vergi bilinci boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{2d} : Vergi sistemi bilinci boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H _{2e} : Vergi mevzuatı boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{2f} : Vergi ayrıcalığı boyutuna ikamet edilen yerin etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H ₃ : Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{3a} : Vergilendirmede şeffaflık boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H _{3b} : Vergi yükü boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{3c} : Vergi bilinci boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{3d} : Vergi sistemi bilinci boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez reddedildi.
H _{3e} : Vergi mevzuatı boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H _{3f} : Vergi ayrıcalığı boyutuna herhangi bir destekten yararlanma durumunun etkisi vardır.	Hipotez kabul edildi.
H ₄ : Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{4a} : Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{4b} : Vergi yükü boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.

H _{4c} : Vergi bilinci boyutuna katılımcıların yaşının vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{4d} : Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{4e} : Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{4f} : Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların yaşının etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H ₅ : Geçici koruma altında bulunan Suriyeli iş insanlarının Türk vergi sistemine uyumuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5a} : Vergilendirmede şeffaflık boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5b} : Vergi yükü boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5c} : Vergi bilinci boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5d} : Vergi sistemi bilinci boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5e} : Vergi mevzuatı boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.
H _{5f} : Vergi ayrıcalığı boyutuna katılımcıların eğitim durumunun etkisi vardır.	Genelde hipotez reddedildi.

Tartışma

Bu çalışmada Suriyeli girişimcilerin vergi verme ve toplama konularında olumlu fikirlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aslında onların ülkeye ekonomik anlamda katma değer yaratmaya dair olumlu fikirlerini yansıtmaktadır. Suriyeli yatırımcıların Gaziantep ekonomisine etkileri üzerine yapılan araştırmanın sonuç raporunda Gaziantep'in dış ticaret hacminin artmasında Suriyeliler'in de katkısı olduğu tespit edilmiştir (Suriyeli yatırımcıların Gaziantep ekonomisine etkileri 2024). Gaziantep ilinde ikamet eden Suriyeli yatırımcılar 2011 yılında Gaziantep ilinin gerçekleştirdiği ihracattan %0,1 pay alırken bu değer 2019 yılında %4,3'e kadar yükseldiği vurgulanmıştır. Ayrıca il genelinde Suriyeli girişimcilerin yaklaşık 30 bin civarında istihdam yarattığı da tespit edilmiştir (International Centre For Migration Policy Development (2020)). Suriyeli göçmenler ile ilgili olarak eğitim, sağlık, kayıt dışılık, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik gibi pek çok problem bulunmak ile birlikte Gaziantep ilinde Suriyeli yatırımcıların ihracata katkısı ve Suriyeli göçmenlerin üretime ucuz iş gücü sağlama gibi katma değer yaratan etkileri de bulunmaktadır. Alhoussen'in (2020:72) Gaziantep ve Şanlıurfa ilinde Suriyeli girişimciler ile yaptığı

çalışmada girişimcilerin yeni iş ortamlarını yaratması ve dış ticarete Suriyeli sermaye ve yatırımcıların etkili olmalarına dair bulguları, Suriyeli iş insanlarının ülke ekonomisine katkı sunduğu gelişmeler olarak görülebilir.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de topluma ve devlete yük olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Oysaki farklı araştırmaların bulguları göz alındığında, bu görüşün son derece yanlış olduğu görülecektir. Nitekim farklı bir araştırmanın bulgularına göre göçmen girişimciler, ülkelerinden Türkiye’ye girişim kültürü, sermaye ve belirli bir deneyim taşımaktadırlar. Suriyeli girişimciler bu kültürle Türkiye’de ekonomik değer yaratmakta ve istihdam olanağı sunmaktadır (Çaha ve diğ., 2020: 5).

Duman ve Özdemirci’ye göre (2019). Türkiye’de ikamet eden Suriyeli göçmen girişimcilerin karşılaştıkları problemler; hukuksal bilgi eksikliği, Suriyelilere bakış açısının basın dünyasında hep aynı biçimde tasvir edilmesi, devletin göçmen girişimcilere destek konusunda yetersiz kalması en önemli problemler olarak görülmektedir (Duman ve Özdemirci, 2019:629-656).

SONUÇ

Göç, sosyal, ekonomik, dini, siyasal ya da başka etmenlerden dolayı insanların ülkelerini, şehirlerini, kasabalarını, köylerini, vb. yerleşim alanlarını terk ederek, hayatlarının geri kalanını veya bir bölümünü başka yerlerde sürdürmek istemeleridir. Geçici ve kısa süreli görülen göç, günümüzde gün geçtikçe kalıcı bir durum içerisine girmektedir. Kuşkusuz bu durum gerek göçü kabul eden gerekse göç eden halkların maddi ve manevi değerleri üzerinde anlamlı etkiler bırakmaktadır.

2011 yılından bu yana devam etmekte olan Suriye iç savaşı Suriye halkını zorunlu göçe sevk etmiştir. Dünyanın pek çok ülkesine göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacılar gittikleri bütün ülkelerde birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlardan en fazla ön plana çıkan sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklardır. Suriyeli sığınmacıların ilk olarak göç ettikleri ülkeler şüphesiz komşu ülkelere Türkiye ve Arap ülkeleridir. Ekonomik bakımdan durumu iyi olan Suriyeliler ise daha çok ABD, Kanada, Avrupa ve İsveç gibi coğrafi olarak uzak ülkelere göç etmişlerdir. Çalışmanın konusu, geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacı girişimcilerin ekonomik değerlere etkilerinin incelenmesidir.

Sığınmacı statüsündeki Suriyeli iş insanlarının en fazla katılım gösterdikleri ifade “Türkiye’de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünüyorum” ($\bar{X}$:1,59), “Türkiye’de yaşayan bizlerin vergi mükellefi olabilmesi için konulan şartlar oldukça ağırdır” ($\bar{X}$:1,98), “Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir” ($\bar{X}$:2,02) ifadeleridir. Bu durum Suriyeli iş insanlarını Türkiye’de vergilerin yüksek olması, vergi mükellefi olabilmesi için ağır şartların olması ve toplanan vergilerin kendi vatandaşlarına daha fazla harcanması gibi unsurlardan dolayı Suriyeli sığınmacıları olumsuz yönde etkilemektedir. Suriyeli iş insanlarının en az katılım gösterdikleri ifade ise “İmkânım olsa hiç vergi ödemem” ifadesi olmuştur. Bu durum toplum içerisinde “Suriyelilerin bedavadan bu devlette yaşıyorlar” algısına zıt olduğunu açıklamaktadır. Suriyeli iş insanları için eğitim, sağlık, güvenlik, belediyeçilik ve altyapı hizmetleri için vergi vermenin zaruri bir görev olduğunu göstermektedir.

Araştırmada “Türkiye’nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar ile kendi vatandaşlarına yaptığı harcamalar aynı paralellikte değildir” maddesine katılımcıların

cevabı “katılıyorum” seviyesinde ortaya çıkması çalışmanın başka bir önemli bulgusu olarak görülmüştür. Bu kapsamda bu olumsuz algıyı ortadan kaldırmak maksadıyla Suriyeli iş insanları ve vatandaşlarının eğitim, sağlık, güvenlik, beslenme, barınma gibi konularda daha etkin bir hizmet alımına yönelik planların yapılması gerektiği önerilmektedir.

Araştırmanın değişkenlerinden olan cinsiyet değişkeninin ölçek genelinde kabaca etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Bunun dışında cinsiyet değişkeninin vergi sistemi bilinci alt boyutu ($p=0,185>0,05$) üzerinde ise etkili olmadığı görülmektedir. Böylece kadın ve erkeklerin vergi sistemi alt boyutuna katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşamış oldukları yerin ölçek genelinde etkili bir faktör olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşamış oldukları illerin vergi yükü, vergi sistemi bilinci ve vergi ayrıcalığı üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir ($p<0,05$).

Katılımcıların herhangi bir destek veya hibeden yararlanma değişkeninin vergi yükü, vergi bilinci ve vergi mevzuatı ile ilgili hususlarda etkili bir unsur olduğu saptanmıştır. Ayrıca “Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeği ($p=0,011<0,05$) üzerinde katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma değişkeninin de etkili olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların herhangi bir destekten yararlanma durumlarının ölçek genelinde etkili bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu” ölçeğine [ölçek geneline] yaş gruplarının etkisi dikkate alındığında 18-25 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri ile 26-35 ve 36-45 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 26-35 yaş aralığındakilerin ölçeğin geneline katılım düzeyleri ile 18-25 ve 46-60 yaş aralığındakilerin katılım düzeyleri; 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların 46-60 yaş aralığındaki katılımcıların ölçek geneline katılım düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumu değişkeninin vergilendirmede şeffaflık boyutu; vergi yükü boyutu, vergi bilinci boyutu; vergi mevzuatı boyutu, vergi ayrıcalığı; ölçek geneline etkisi incelendiğinde katılımcıların okuryazar, ilköğretim mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, yüksek lisans veya doktora mezun olma

durumlarına göre katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların aylık gelir durumu değişkeninin vergilendirmede şeffaflık boyutu; vergi yükü boyutu, vergi bilinci boyutu; vergi mevzuatı boyutu, vergi ayrıcalığı; ölçek geneline etkisi incelendiğinde katılımcıların aylık gelir seviyelerine [0-20.000 TL, 20.001- 50.000 TL, 50.001-100.000 TL, 100.001-250.000 TL,>250.001 TL] göre katılım düzeyleri arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Bu araştırmada şu önerilerde bulunabilir;

Türkiye’de 3 milyondan fazla Suriyeli sığınmacı bulunmakta ve Suriye iç savaşından en fazla etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Suriyeli vatandaşların uyum sürecini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için bu araştırmalardan çıkan sonuç raporlarının ilgili paydaşları ile paylaşılması oldukça önemlidir. Bu çalışmada Suriyeli iş insanlarını Türkiye’de vergilerin yüksek olması ve vergi mükellefi olabilmesi için ağır şartların olması onları olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun için ülke genelinde veya Suriyeli yatırımcıların yoğun olduğu yerlerde vergi indirimleri ve teşvikleri yapılmalı, vergi mükellefiyeti olma konularında kolaylıklar sağlanmalıdır.

Çalışmada ülke genelinde toplanan vergilerin Türkiye sınırlarında yaşayan vatandaşlara daha fazla harcandığına dair Suriyeli iş insanlarının görüşü tespit edilmiştir. Bu algıyı ortadan kaldırmak için yazılı ve görsel basında reklamlar yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşları bu algıyı kırmak için Suriyeli kanaat önderleri ile çalışabilir, çeşitli platformlar kurabilir veya geliştirebilirler. Çünkü Osmanlı döneminde Rus istilasından kaçan atalarımızın birçoğunun Suriye topraklarına sığındıkları düşünüldüğünde bu durumun aslında vicdani bir sorumluluk olduğu da düşünülebilir.

Bu çalışma farklı bölgelerde yaşayan özellikle İstanbul ilinde ikamet etmekte olan Suriyeli iş insanları ile yapılarak ortaya çıkan bulgular karşılıklı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara. Nobel Yayıncılık.
- AFAD, (2013). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2024, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25336/xfiles/1a-Turkiye_deki_Suriyeli_Siginmacilar_2013_1.pdf
- AFAD, (2016). Suriyeli Misafirlerimiz Misafir Topraklarında. Ankara: Afet ve Acil Durumlar Başkanlığı. Erişim Tarihi, 12 Temmuz 2024. Suriye Raporları (afad.gov.tr)
- Akçay, Ü. (2017). Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri: Düzeltme ve Ekler. Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024, Mültecilerin Türkiye ekonomisine etkileri: Düzeltme ve ekler (gazeteduvar.com.tr).
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B. ve Bay, A. (2002). Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 97-103.
- Akgür R, Z.G., (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik: (1970-1993)*. Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi, Ankara.
- Akkoyunlu Ertan, K., & Ertan, B. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20):292-303. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2024, [international-migration-and-intercultural-communication.pdf](https://www.sosyalarastirmalar.com/international-migration-and-intercultural-communication.pdf) (sosyalarastirmalar.com)
- Alba, R., & Foner, N. (2015). Strangers No More: Immigration and the Challenges of Integration in North America and the Western Europe. Oxford: Princeton University Press.
- Antalya'ya en çok turist gönderen ülkeler belli oldu (2023, Kasım 17). Milliyet, Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/antalyaya-en-cok-turist-gonderen-ulkeler-belli-oldu-7035869>.
- Alhoussen, A. (2020). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sığınmacı Girişimcilerin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi: Şanlıurfa ve Gaziantep Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa:Harran üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. .
- Alniak, M. O. (2005). *Türkiye'de ve Batı'da insan Hakları*. İstanbul: Pelikan Yayıncılık.

- Altonji J., Blank R. (1999). Race and gender in the labor market. Orley Ashenfelter and David Card, (eds.), *Handbook of Labor Economics içinde*. Vol. (3).
- Ağlargo , O. ve Yardımcı,  . (2019). Uluslararası Düzensiz G   ve  alı ma Hayatı:  anlıurfa İlindeki Suriyeli Göçmenlerin Durumu. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 535 – 558.
- Anzaldua G. (1990). How to tame a wild world russel ferguson. Martha Gever, Trinh T. Minh-ha and Cornel West (Eds.), *Out There, Marginalization and Contemporary Cultures içinde*, Cammbridge: MIT Press
- Arslantaş H. ve Adana, F. (2010). Üniversite Eğitimi Nedeni ile Geçici G   Yaşayan   rencilerin Kendilik Algıları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3):17-22.
- Aşkın, D. (2014). *Göçmen Gençlerde Kültürel Dönüşüm  zerine Sosyolojik Bir Analiz: İnegöl Huzur Mahallesi  rne i*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü.
- Aydın,  .F. (2015). *Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığı Su u ile Mücadelede Yasal Düzenlemelerin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.  anakkale:  anakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü.
- Aydınlı, D. (2017). *Kitlesel Göç Hareketlerinin Uluslararası Koruma Rejimine Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler ve Geçici Koruma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü
- Aydın, B., (2019). *Türk mutfak imajı ve ülke imajının ülkeyi ziyaret etme niyetine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü
- Atalay, M. ve  zt rk,  . (2016), “Türkiye’deki İllerin G   ve İşsizlik İstatistiklerine Göre K melenmesi”. *In 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, 23-25 September, Konya*.
- Bager, T., & Rezaei, S. (2001). Immigrant business in Denmark: Captured in marginal business fields?. Eri im Tarihi: 01 A ustos 2024. <https://www.sdu.dk/~media/BEAFF921822E47028E84D88A4F8756D2.aspx>
- Basu, A., Altinay, E. (2002). The Interaction Between Culture And Entrepreneurship in London’s Immigrant Businesses. *International Small Business Journal*, 20(4), 371-393.
- Bauder, H. (2005). Habitus, Rules of the Labour Market and Employment Strategies of Immigrants in Vancouver, Canada. *Social & Cultural Geography*, 6(1), 81-97.
- Bayraklı, C. (2007), *Dı  G   n Sosyo-Ekonomik Etkileri: G rece Göçmen Konutlarında (İzmir) Ya ayan Bulgaristan Göçmenleri  rne i*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Benko, J. (2017, April 19). How a Warming Planet Drives Human Migration, The New York Times, Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2024, <https://www.nytimes.com/2017/04/19/magazine/how-a-warming-planet-drives-human-migration.html>

BMMYK, (1951) Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.

Boyd, M. (1989). Family and Personal Networks in International Migration: Recent Development and New Agendas. *The International Migration Review*, 23(3), 638-670.

Bozkır S. A. (2014). *Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika*. (ss. 1-6). Sosyal Politika. Bursa: Dora Yayınları.

Brettell, C. B. ve Hollifield, J. F. (2008). Migration Theory: Talking Across Disciplines. *Migration Theory* içinde. New York: Routledge.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2018). *Önsöz. Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulgarlar Edirne'ye akın etti... Her şeyi alıyorlar, almadıkları bir şey yok, (2023, Eylül 13). Hurriyet, Erişim Tarihi 28 Temmuz 2024, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bulgarlar-edirneye-akin-etti-her-seyi-aliyorlar-almadiklari-bir-sey-yok-42329637>.

Butler, J. S. and Greene, P. G. (1997). *Ethnic Entrepreneurship: The Continuous Rebirth of American Entrepreneurship*. In: D. L. Sexton and R.W. Smilor (Eds.) *Entrepreneurship*. (p. 267–289). Chicago, IL: Upstart Publishing.

Butler, K.D. (2001). Defining Diaspora, Refining a Discourse. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 10(2), 189-219. University of Toronto Press. Doi:10.1353/dsp.2011.0014

Büyükçalık, E. M. (2015). *Mülteci hukukunun gelişimi ve Türkiye’de mültecilerin sosyal hakları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Carpio, X.V.D. and Wagner, M. (2015). *The Impacts of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market*. Policy Research working, p.7402. World Bank Group.

Cenevre Sözleşmesi, (1951).1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi. Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2024. 1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf (multeci.org.tr).

Ciğerci, İ. & R.T. Eğmir (2022). Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyraklı Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Sosyoekonomi*, 30(54), 257-268.

- Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press.
- Cohen, R. (2019'a). *Diasporas: Changing Meanings and Limits of The Concept*. USA: Wiley.
- Cohen, R. (2019b). *Küresel Diasporalar*, E. Boz, (Çev.), Ankara: Koyu Siyah.
- Calavita, K. (2005). *Immigrants at the Margins: Law, Race and Exclusion in Southern Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Castles, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi: Sosyal Sorunun Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castles, S., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (İ. A. Bülent Uğur Bal, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- Constant, A., Kahanec, M., Rinne, U., Zimmermann, K. (2009). Ethnicity, Job Search and Labor Market Reintegration of the Unemployed. Institute for the Study of Labor (IZA), IZA Discussion Papers. 32. 10.1108/01437721111174749.
- Coşkun, İ., Ökten, C. E., Dama, N., Barkçin, M., Zahed, S., Fouda, M. ve Özserp, H. (2017). Engelleri aşmak: Türkiye'de Suriyeli çocukları okullandırmak. SETA Yayınları, (93), 7-92.
- Çağlar, T., (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8): 26-49.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çaha, Ö., Çıtıpıtıoğlu, A., Adıgüzel, Y., Demir, A.D. ve Altınkoz, O. Aydın, S. (2020). *İstanbul Göçmen Girişimci Araştırması*. İstanbul:Uluslararası Göç ve Mülteci Derneği (IMRA) Yayınları,
- Çelebi, F. ve Durmaz, A. (2012). Orta Asya'da Göç ve Göçün Emek Piyasası Üzerine Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies 2012*, Almaty/Kazakhstan.
- Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2017). *Yabancılar Hukuku* (23.Bası). İstanbul: Beta Yayınları.
- Çelikel, A. (2015). *Yabancılar hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyonu: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 1001-1016.

- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Danış, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, 184- 185, 1-15.
- Deacon, B. (2018). *Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Refaha Tehdit*. (ss. 101-158). Sosyal Politika Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma*. Ankara, Efil Yayınları, 2011, s.56.
- Deniz, T. (2012) “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1):172-186.
- Doğrul, M. (2022). Savaş Öncesi Yaşanan Gelişmeler Savaşın Boyutu Savaşın Olası Etkileri. Rusya’nın Ukrayna’yı İşgali ve Uluslararası İlişkiler Çalıştay Sonuç Raporu. Erişim Tarihi: 21 Haziran 2024, <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/T%C3%9CBA-Rusya%E2%80%99n%C4%B1n%20Ukrayna%E2%80%99y%C4%B1%20%C4%B0%C5%9Fgali%20ve%20Uluslararası%C4%B1%20%C4%B0li%C5%9Fkiler%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Ftay%C4%B1%20Sonu%C3%A7%20Raporu.pdf>.
- 9 soruda Türkiye'de yaşayan Suriyeliler (2024, Temmuz 9). BBC, Erişim Tarihi 30 Temmuz 2024). Türkiye'de yaşayan Suriyeliler hakkındaki güncel bilgiler neler? - BBC News Türkçe
- Dost, S. (2015), “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1):27-69.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Duman, E. Ş., & Özdemirci, A. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 629-656.
- European Asylum Support Office, (2016). EASO, The Push and Pull Factors of Asylum-Related Migration, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2024. <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/The%20Push%20and%20Pull%20Factors%20of%20Asylum%20-%20Related%20Migration.pdf>.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Ekşi, N. (2011). *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular* (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2016). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları

- Elçin, D. (2016). Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 124, 9-80.
- Eraldemir, Z. (2013). Türkiye’de Göç Sorunu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları İskenderun-Dörtyol Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay: *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4), 1007-1062.
- Erkiner, E. (2016). *Mülteciler ve Göçmenler*. 1. Baskı İstanbul: Tdaş Yayınları
- Eryılmaz, M. (2019). Mülteci Girişimcilik. Karadal, H. (Ed.). *Girişimcilik*. İstanbul: Beta Yayınevi. Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2024. https://www.researchgate.net/publication/335773339_Multeci_Girisimcilik_Refugee_Entrepreneurship.
- Faisal, M. (2020). *Küresel Yönetişim Kapsamında Uluslararası Göç: Rohingya Mülteci Krizi Örneği*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulaşımı Toplumsal Alanlar*. (A. G. Nacar, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Faist, T. (2010). *Diaspora and Transnationalism: What Kind of Dance Partners*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ferris, E., & Kirişçi, K. (2016). *The Consequences of Chaos: Syria’s Humanitarian Crisis and the Failure to Protect*. London: Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1c2cqws>.
- Gökbayrak, Ş., (2008), “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme., *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3):61-74.
- Grant, S. (2005). *International Migration and Human Rights*. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahias/ite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP7.pdf
- Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 46-78.
- Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2):37-60.
- Güner, C. (2005). Türkiye’de Mültecilerin Temel Hak ve Hürriyetleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora Kimlik, İ. Sağlamer. (Çev.), Sarmal Yayınevi, İstanbul. s. 173-192.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*, 1(3), 29- 63.
- Haas, H. D. (2011). Mediterranean Migration Futures: Patterns, Drivers and Scenarios. *Global Environmental Change*, 21(1):59-69. Ilgın, C., Hacıhasanoğlu, O. (2006). Göç–aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin / Kreuzberg örneği. *İTÜ Dergisi/a* 5(2), 59-70.
- International Organization for Migration, (2008). Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows. Erişim Tarihi: 01 Haziran 2024, mrs-33.pdf (iom.int).
- International Organization for Migration, (2020). 2020 Dünya Göç Raporu: 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış. Erişim Tarihi: 01. Ağustos 2024, World Migration Report 2020 (Turkish): Chapter 2 | IOM Publications Platform.
- International Centre For Migration Policy Development (2020). Suriyeli Yatırımcıların Gaziantep Ekonomisine Etkileri. Ankara. Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2024. suriyeli-yatirimcilarin-gaziantep-ekonomisine-etkileri-analizi-raporu.pdf (ika.org.tr).
- International Centre For Migration (2023). Syrian Arab Republic Crisis Response Plan 2023. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024. 2023_Syrian_Arab_Republic_Crisis_Response_Plan_2023.pdf (iom.int)
- Işığışık, Ö., & Kariman, S. (2022). Afganistan’da Yaşanan Göç Hareketleri ve Türkiye’deki Afganların Durumunun İncelenmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 455-486.
- İçduygu, A. & Diker E. (2017). Labour market integration of Syrian refugees in Turkey: from refugees to settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-35.
- İlgazi, A. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi* 3(4).
- İranlı turistler yeni yıl için Van'a akın ediyor: Bir yılda 300 milyon dolarlık katkı, (2023, Aralık 30). Ntv, Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024, İranlı turistler yeni yıl için Van'a akın ediyor: Bir yılda 300 milyon dolarlık katkı- Son Dakika Türkiye Haberleri | NTV Haber.
- Jondeau E. and Rockinger M., (2003). Conditional volatility, skewness, and kurtosis: existence, persistence, and comovements, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 27, 1699 – 1737.
- Kalaycı, C., & Civelek, G. (2021). Uluslararası İşgücü Göçünün Emek Piyasasına Etkileri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*. 7(2), 313-326. <https://doi.org/10.20979/ueyd.971369>

- Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İş Birliği ve Türkiye'nin Politikaları*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. (2009). Beyin Göçü / Entellektüel Sermaye Erozyonu Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri. *Eğitime Bakış Dergisi*, 13:14-29.
- Kılıç, C. (2016, Kasım 3). Almanya'ya Türk İşçi Göçünün 55. Yılı. Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2024, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/almanya-ya-turk-isci-gocunun-55-yili-2338982>.
- Kloosterman, R., & Rath, J. (2003). Immigrant Entrepreneurs: Venturing Abroad in the Age of Globalization. (J. Kloosterman, Robert Rath, Ed.) (1st ed.). New York: Berg, Oxford.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012), "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3):163-183.
- Koray, M. (2012). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koser, K. (2005). Irregular Migration, State Security and Human Security: A Paper Prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. *Geneva: Global Commission on International Migration*.
- Kronoloji: Suriye'de isyandan iç savaşa (2013, Aralık, 27). Aljazeera Türk. Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024. <https://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa>.
- Körpe Abdullatif, B.& Koç, M. (2022). Göçmen Girişimcilik Teorilerinin Mülteci Girişimcilik Bağlamında İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 91-103.
- Kurtbaş, İ. ve Andiç, H. (2016). Göç Politikası Bağlamında Geçici Koruma Yönetmeliğine Eleştirel Bir Bakış. I. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu, Amasya. 699-714.
- Kutlu, M. (2017). Türkiye'de yabancılara yasak olan meslek grupları. İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(3), 105-113.
- Lamba, N.K. (2003). The Employment Experiences of Canadian Refugees: Measuring the Impact of Human and Social Capital on Quality of Employment. *Canadian Review of Sociology*, 40(1), 45-64.
- Lee, E. S. (1969). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Levie, J. (2007). Immigration, In-Migration, Ethnicity and Entrepreneurship in the

United Kingdom. *Small Bus Econ* 28, 143–169.
<https://doi.org/10.1007/s11187-006-9013-2>

Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 2, 789-808.

Mansoor, A., & Quillin, B. (2006). *Migration and remittances Eastern Europe and the former Soviet Union*. The World Bank.

Marshall, G. (1994). *The Concise Oxford Dictionary Of Sociology*. New York: Oxford

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46. <https://doi.org/10.33182/gd.v1i1.546>.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrinin, A., ve Taylor, J.E., (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3):431-466.

Masurel, E., Nijkamp, P., Tastan, M., & Vindigni, G. (2002). Motivations And Performance Conditions For Ethnic Entrepreneurship. *Growth and Change*, 33(2), 238-260.

Mathews, J. (2018). Political Factors in Migration. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2024, Political Factors in Migration | Sciencing.

Miran, B. (2021). *Temel İstatistik*. Lambert Yayınları.

Model, S. (1990). Work and Family: Blacks and Immigrants from South and East Europe. Yans-McLaughlin içinde, *Immigration Reconsidered:History, Sociology, and Politics* (s. 130-159). New York: Oxford University Press.

MSYD, (Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği). (2017). Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Eğitim Hizmetlerine Erişimleri Önündeki Engeller ve Bunların Okullaşma Oranlarına Yansımaları (Ankara örneği). Ankara Durum Raporu No: 1. 5-12.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (MHDDS), (1951). Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2024, 1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf (multeci.org.tr)

Nevşehir Valiliği, (2016). İl İnsan Hakları Kurulu, Geçici Koruma Altındakiler, Sığınmacılar, Göçmenler ve Mülteciler Raporu. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024, (PDF) GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİLER, SİĞINMACILAR, GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER RAPORU (researchgate.net)

Oba, M. E. (2018). *Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Odman, T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Rapor No: 195.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Ankara, Ekin Kitabevi.
- Özkarslı, F. (2015). Mardin'de Enformel İstihdamda Çalışan Suriyeli Göçmenler. *Birey ve Toplum*, 9 (5), 175- 191.
- Özcan, E. E. (2022, Mart 14). Suriye'deki iç savaş 11. yılını geride bıraktı. Anadolu Ajansı, Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2024). Suriye'deki iç savaş 11. yılını geride bıraktı (aa.com.tr).
- Öztürk, N. Ö. (2012). Uluslararası hukuktaki mülteci tanımının mülteci kavramı ve tanımın oluşum süreci açısından değerlendirilmesi. Prof. Dr. Tuğrul Arat'a armağan. Ankara: Yetkin Yayınları, 919-950.
- Öztürk, N. Ö. (2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 201- 264.
- Paksoy, M., Paksoy, S., Memiş, H. ve Özcalıcı, M. (2012). Arap Baharı'nın Sosyoekonomik etkileri: Türkiye-Suriye karşılaştırması. *II Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 1-2, Ekim, s. 48-58.
- Perruchoud, R., (Ed.) (2004). *International Migration Law: Glossary on Migration*. Geneva: International Organization for Migration) (IOM) Publications.
- Ramadani, V., Rexhepi, G., Görguri-Rashiti, S., Ibraimi, S., & Dana, L. P. (2014). Ethnic Entrepreneurship In Macedonia: The Case Of Albanian Entrepreneurs. *International Journal Of Entrepreneurship And Small Business*, 23(3), 313-335.
- Refugee Convention, (1951). Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024) Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024, <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention>.
- Rüşvetle suçlanan eski Peru Cumhurbaşkanı, Uruguay Büyükelçiliği'nden sığınma talep etti, (2018, Kasım 19). BBC News. Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46236004>
- Sağırlı, M. (2016). *Eğitim ve İnsan Kaynağı Yönünden Türk Beyin Göçü: Geri Dönen Türk Akademisyenler Üzerine Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sassen, S. (2001). *The Gobar City*. Princeton: Princeton University Press.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F., (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31):1-13. Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2024, 1- Y_ Sayın,A_ Usanmaz, F_ Aslangiri _ Uluslararası Göç Olgusu-düzeltildi.pdf (kmu.edu.tr)
- Sert, D. (2021). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. G. İhlamur-Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 29-48). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sinha, V. N. P., Ataullah, M. D. ve Ataullah, M. (1987). *Migration: an interdisciplinary approach*. Seema Publications.
- Sürgüne uğrayan Osmanlı Hanedanı ve üyeleri Bkz: Sürüldüler ama bitmediler, (2013, Mart 10) *Türkiyegazetesi*. Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2024, Sürüldüler ama bitmediler | Türkiye Gazetesi (turkiyegazetesi.com.tr).
- Talas, C. (1983). *Sosyal Ekonomi*, 6. bs. Ankara: Savaş Yayınları.
- Tamer, M., (2019). Türkiye'nin Göç ve Sığınmacı Politikaları: Hatay İli Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşçı, F. (2009) "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç", *Kamu-İş: İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10 (4), 177-205.
- Tatlı, İ. (2023). Yerel İsyandan Uluslararası İç Savaşa: 13. Yılında Suriye İç Savaşı. İNSAMER Rapor 164. Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2024. yerel-isyandan-uluslararası-ic-savasa-13-yilinda-suriye-ic-savasi.pdf (insamer.com)
- Taylor-Gooby, P. (2011). *Eşitlik, Haklar ve Sosyal Adalet*. Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar. (ss. 55-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiye'de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*, (4), 59-72.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2018). Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü. Erişim Tarihi 01 Temmuz 2024. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2024'a). Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2024, <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis>.

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2024b). Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2024, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2024c). Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2024, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2024d). Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2024, <https://www.goc.gov.tr/uluslararası-koruma-istatistikler>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2024'e). Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2024, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Terzi, Y. K. (2010), "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3):163-183.
- Tilly, C. (1990). Transplanted Networks. V. Yans- McLaughlin içinde, *Immigration Reconsidered: History, Sociology, and Politics* (s. 79-95). New York: Oxford University Press.
- Tilly, C. (2007). Trust Networks in Transnational Migration. *Sociological Forum*, 22(1), 3-24.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür*. (Çev: A. Eker). İstanbul: Ayrıntı. s. 34.
- Toksöz, Gülay. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Toksöz, G. (2008). Enformel İşgücü Piyasaları ve Göçmen İşçilere Talep: Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye'nin Durumu. *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Küreselleşiyor mu?* içinde (89-107), İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi.
- Töre, N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Tötölyan, K. (1996). Rethinking Diaspora (S): Stateless Power in The Transnational Moment. *Diaspora. A Journal of Transnational Studies*, 5 (1), 3–36.
- Tutar, K. (2021). *Göç ve Çalışma İzinli Suriyeliler*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tuzcu, P. (2008). Zorunlu Göç ve Küresel Dönemde Değişen Nitelikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. Kocaeli: *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla

Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994, 30 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 22127). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>.

Türk vatandaşlığına geçişte fiyat indirimi. (2018, Eylül 19). Euronews. Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2024, <https://tr.euronews.com/2018/09/19/turk-vatandasligina-gecis-yonetmeliginde-degisiklik>.

United Nation High Commissioner For Refugees (UNHRC), (2005). An Introduction to International Protection: Protecting persons of concern to UNHCR. Self Study Modul 1. 1 August 2005, Erişim Tarihi: 07 Mart 2024. <http://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>.

Urk, M. (2010). Göç ve İnsan Hakları. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*. (2), 108-119.

Ülkesine gönüllü dönen Suriyelilerin sayısı 554 bini aştı, (2023, Mayıs 27). NTV, Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024. Ülkesine gönüllü dönen Suriyelilerin sayısı 554 bini aştı- Son Dakika Dünya Haberleri | NTV Haber

Vural, Devrim, G. (2007). *Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wahlbeck, Ö. (2002). The Concept of Diaspora as an Analytical Tool in the Study of Refugee Communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(2), s. 221-238.

Wallerstein, I. (1995). Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Göçü Oluşumu. E. Balibar ve I. Wallerstein (der.). *İrk Ulus Sınıf*. İstanbul: Metis.

Waters C. M., Eschbach K. (1995). Immigration And Ethnic And Racial İnequality in The United States. *Annual Review of Sociology* (21), s. 419-446.

Wikipedia (2024'a). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2024, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali- Vikipedi (wikipedia.org).

Wikipedia, (2024b). Suriye İç Savaşı. Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2024. Suriye İç Savaşı- Vikipedi (wikipedia.org).

Wolffers, I., Fernandez, I., Verghis, S. andn Vink, M. (2002). Sexual behaviour and vulnerability of migrant workers for HIV Infection. *Culture. Health & Sex, Taylor & Francis*, 4(4), 459-473.

Wolffers I, Verghis S, Marin M. (2003). Migration, Human Rights, And Health. *Lancet*. Dec. 13;362(9400):2019-20. doi: 10.1016/S0140-6736(03)15026-X.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 28615, 11 Nisan 2013.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016, 17 Mart). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 29656). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yazıcı, M. (2019). Bir Toplumsal Yapı Değişim Dinamiği Olarak Göçler ve Göçmenler. *Türkiye’de Göçmen Kapsayıcılığı*. (ss. 71-98). Ankara: Pegem Akademi.

Yeşil, V. (2019). Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan ve Statü Sahibi Olan Afganların Sosyal Yardımlara Ulaşımı: “Çanakkale Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Yılmaz, A. (2014), “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri” *International Periodical For The Languages*”, *Literature And History of Turkish or Turkic*, 9(2):686-1688.

Zhanadilova, A. (2018). Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu. *Muhakeme Dergisi*, 1 (2), ss. 116-122